

Universitätsbibliothek Paderborn

Medvlla Theologica

Ex Sacris Scriptvris, Conciliorvm Pontificvmqve Decretis, Et Sanctorvm Patrvm Ac Doctorum Placitis Expressa ; In qua, quidquid tum ad fidei mysteria sanè ac rectè intelligenda, & ab erroribus quibusvis secernenda, tum ad sacramenta debitè conficienda & ministranda, tum ad actiones humanas iuxta ...

Complectens ea quæ ad Sacramenta & mores pertinent

Abelly, Louis

Coloniæ Agrippinæ, 1659

Capvt IV. De Legis divinæ seu Decalogi præceptis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38979

municet Theologi subscribunt) assererebat, Apostolos nulla simulatione fuisse usos? sed licite & honeste ceremonias quasdam veteris legis post Christi Domini mortem usurpasse. licet enim lex illa tunc esset mortua, nondum tamen erat mortifera; & quamvis ad sui observationem amplius non obligaret, observatores tamen suos nullius peccati reos efficiebat: quod ibidem dicit suavi Dei providentia fuisse dispositum; tum ut Iudæi legis suæ ceremoniis maxime addicti facilius ad Christi fidem converterentur: tum etiam ne lex illa vetus tanquam mala & superstitiosa reprobata per Christum fuisse videretur, & ut aliquo cum honore sepeliretur.

Quo verò præcisè tempore non solum mortua, sed & mortifera esse cœperit lex vetus, non satis exploratum habetur: illud certum est iam à multis sæculis mortiferam, & illicitam esse veteris legis observationem; cum præfati SS. Hieron. & Aug. citatis Epistolis, sed præsertim II. & 19. id multò ante tēpora sua fuisse doceant: imò verò S. Ignatius Apostol. discipulus Ep. 8. *Si quis, inquit, cum Iudæis celebrat Pascha, aut Symbola Festivitatū eorum recipit, participat eorum, qui Dominum occiderunt & Apostolos ejus.* Unde colligitur probabile esse id quod docet Suar. lib. 9. de leg. c. 18. viventibus adhuc Apostolorum principibus Mosaycæ legis observationem mortiferam esse cœpisse; cum una quidē ex parte lex Evangelicā orbi penè universo, at nominatim Iudæis omnibus diversas orbis regiones incolentibus tunc innotuisset; ex altera verò plurimum referret, hoc Christianæ religionis & fidei dogma, quo lex vetus mortifera creditur, ab iisdem tradi & confirmari.

CAPVT IV.

De Legis divinæ, seu Decalogi præceptis.

NOMINE DECALOGI significatur lex divina positiva decem præcepta complectens; quorum tria priora Deum spectant, septem verò posteri-

ora respiciunt proximum : cuius quidem Decalogi antequam explicationem aggrediamur, duo hic nobis observanda sunt. Primum est, Decalogum illum, in quo divina legis præcepta continentur, esse omnium legum epitomen absolutissimam (ut loquitur S. August. quæst. 140. super Exodum) summamque omnium, quæ cuilibet Christiano agenda sunt, in illo esse expressam, ut declarat Conc. Colon. in Euch. Christianæ institutionis; ita ut, si eius præcepta probè intelligantur; sufficientissima sint ad actus omnes humanos sive exteriores sive interiores rectè ordinandos.

Secundum est, præcepta illa Decalogi fuisse à Christo Domino tanquam summo legislatore, non solum innovata, & promulgata (quod ex variis Evangelii locis constat ac præsertim S. Matt. 7. & 19. S. Mar. 10. & S. Luc. 18.) sed etiam explicata, imò & ampliata, prout legis Evangelicæ maior perfectio requirebat: quod passim in Evangeliiis videri potest, sed præsertim in eo sermone, quem coram discipulis in monte habuit, S. Matth. 5. 6. & 7. in quo quidem (ut docet S. Aug. lib. 1. de serm. Domini in monte in initio & lib. 2. c. 40. & post illum S. Th. q. 108. art. 3.) ea omnia complexus est, quæ ad perfectam vitam Christianæ formam quoad actus tam exteriores quàm interiores requiri possunt: quod fufius explicat Greg. Val. disp. 7. de leg. quæst. 8. pu. 2.

In hoc igitur capite propositum nobis est de singulis ipsius Decalogi præceptis agere, prout à Christo Domino in Evangeliiis explicata, & ampliata sunt secundum communem, & magis receptam SS. Patrum & aliorum probatissimorum authorum doctrinam, in omnibus tamen servata ea brevitate, quam compendii ratio exigit: quod ut facilius exequamur, duo præsertim circa unumquodque præceptum investigabimus: primum, quid illo præcipiatur aut prohibeatur: secundò, quot modis in illud peccetur: &

ideo unamquamque sectionem in plures
paragraphos subdividemus.

R ↑ SEC.

SECTIO I.

Explicatur primum Decalogi præceptum.

Ego sum Dominus Deus tuus.

Non habebis Deos alienos coram me, &c.

HOC primum Decalogi præceptum duplex est, ut observat Catech. Rom. part. 3. c. 2. ex una enim parte aliquid jubet, ex altera verò aliquid prohibet: estque illius sensus (ut ibidem habetur) *Me verum Deum colas, Djs alieni cultum non adhibebis*: ex quo patet, illud partim affirmativum esse, partim negativum. Ea est autem ratio præceptorum affirmativorum, ut obligent quidem semper, sed non pro semper, ut loquuntur Theologi negativa verò utroque modo obligant: id est (ut explicat S. Thom. 2. 2. q. 3. a. 3.) quod, quamvis præcepta affirmativa semper habeant vim obligandi, non obligant tamen ad continue exercendos actus illos qui per ea imperantur, sed pro loco & tempore & secundum alias circumstantias debitas, secundum quas oportet actum humanum limitari, ut sit actus virtutis: at verò præcepta negativa quovis loco & tempore obligant. Quamvis autem hoc primum Decalogi præceptum, quatenus affirmativum, præsertim spectet religionis actus, quibus cultus Deo debitus exhibetur, ad illud tamen virtutum Theologicarum actus reduci debent, ut dicitur in Catechismo Romano; quo sensu S. August. in Enchir. cap. 3. dixit *fide, spe, ac charitate Deum esse colendum*: unde sequitur, ad rectam primi hujus præcepti intelligentiam requiri ut explicemus quid circa fidem, spem, & charitatem; quid item circa religionem in illo præcipiatur, aut prohibeatur.

*Quid circa fidem hoc primo Decalogi præcepto
præcipiatur aut prohibeatur.*

DE virtute fidei illiusque propriis actibus ac obligatione, quæ ad illos exercendos unicuique incumbit, egimus in priori hujus operis parte tract. 1. cap. 1. ubi diximus adultos quoscunque ad credendas omnes & singulas Christianæ religionis veritates fide implicita obligari; fide verò explicita teneri credere unum esse Deum in essentia, trinum in personis; filium Dei Incarnatum esse, aliaque mysteria in symbolo contenta; nec non & ea quæ pertinent ad rationem sacramentorum, quæ ab ipsis suscipiuntur aut suscipi debent; ac reliqua denique omnia, quæ secundum exigentiam status aut conditionis cujusque ad salutem æternam consequendam sunt necessaria.

Sed difficultas est quandonam affirmativum illud fidei præceptum obliget; seu quo nam tempore teneatur quis ad actum aliquem fidei exercendum. Resp. ex probabiliori & in praxi tenenda Theologorum sententia tribus præsertim in casibus teneri unumquemque ad actum fidei eliciendum.

Primus est, cum alicui mysteria fidei primò sufficienter ad credendum proponuntur. Ita Azor. Malder. Sanch. & alii quos citat & sequitur Bonac. tom. 2. dist. 2. q. 2. pu. 2. secundum quam doctrinam pueri, ubi primùm rationis usum adepti sunt, cum ipsis fidei mysteria sufficienter proponuntur, ad illa actu credenda obligantur, præsertim si ad id se obligatos esse ex dictamine conscientie persentiant: quod similitudine de infidelibus dici debet.

Secundus casus est, quoties quis ad actum aliquem virtutis exercendum obligatur, qui sine fide exerceri nequit ut cum quis tenetur de peccato poenitente & conteri, sacramentum aliquod suscipere, &c. Ita Doctores proximè citati. Rectè tamen monet Laym, tract. 1. de fide cap. 10. in

hoc casu præceptum fidei per se & directè non obligat, sed solum indirectè, & per accidens: unde fit ut v. g. si quis Sacramentum aliquod suscipere omittat, quando ad illud suscipiendum obligatur, sufficiat si in confessione declaret, se ejusmodi Sacramenti receptionem omisisse; neopus sit ut fidei actualis omissionem exprimat, cum hujus omisso non sit peccatum distinctum ab omissione illius. Ad hunc casum reducitur quando quis videt se tentationem aliquam superare aliter non posse, nisi actum aliquem fidei eliciendo; tunc enim illum elicere tenetur, ut fultius explicat Valent. tom. 3. disp. 1. q. 2. pu. 5.

Tertius denique casus est, quando quis juridicè & publica autoritate de fide interrogatur: tunc enim ad fidem tum interiùs eliciendam, tum exteriùs profitendam obligatur, licèt ex tali professione mors illi imminet; imò qui ab aliquo privato de fide interrogaretur, illam non modo non negare, sed etiam exteriùs profiteri tenetur, si ex illius professionis omissione divinus honor læderetur notabiliter, vel grave aliquod scandalum in proximam redundaret. Ita authores citati post S. Doctorem 21. quest. 3, a. 2.

Ex dictis facilè colligi potest; quid circa fidem hoc primo Decalogi præcepto prohibeatur, scilicet peccatum quodcumq; fidei oppositum, quod generaliter ab eodem S. Doctore sup. qu. 10. a. 1. vocatur infidelitas; quæ quidem (ut idem docet) duplex est: alia negativa, qualis est in illis, qui nihil unquam de fide audire potuerunt, quam dicit non esse peccatum, sed potiùs pœnam peccati ex primi parentis peccato proveniente; additq; illos, qui eo solum modo infideles sunt, propter ejusmodi infidelitatem non damnari; quamvis damnentur propter alia peccata, quæ sine fide remitti non possunt.

Alia est infidelitas ipsi fidei (ut loquitur S. Doctor) secundum contrarietatem opposita, quæ à quibusdam privativa vocatur, qualis est in illis, qui veritatibus fidei sibi sufficienter propositis assentiri nolunt: & hæc ab eodem S. Doctore in tres species dividitur, Paganismum scilicet, Iudaismum

Judaismum, & hæresim; quibus qu. 12. addit apostasiam; a ut enim quis renititur fidei nondum susceptæ, & talis infidelitas est paganorum; aut renititur fidei susceptæ in figura, & sic est infidelitas Iudæorum; vel fidei susceptæ in manifestatione veritatis, & sic est infidelitas apostatarum quidem, si fides suscepta in totum abjiciatur; hæreticorum verò, si tantum ex parte.

Est autem observandum ad rationem hæresis duo requiri (ut docet S. Thom. q. II. a. 3. ad 3.) primum est, ut sit error contra aliquam fidei veritatem à Deo revelatam, & ab Ecclesia propositam: secundum, ut ejusmodi error cum pertinacia & contumacia junctus sit: unde *Si qui sententiã suam* (ut loquitur S. Aug. Ep. 162. & refertur cap. *Dixit Apostolus 24 qu. 3.*) *quamvis falsam atq; perversam nulla pertinaci animositate defendunt, quarunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint; nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.*

Ad hæresim quoque pertinet peccatum illorum, qui de articulo aliquo fidei deliberatè dubitant; ut enim dicitur cap. 1. de hæreticis *Dubius in fide, infidelis est.* Item si quis exponat se periculo errandi in fide, ut si ex curiositate, aut alia prava intentione libros hæreticorum legat; eorum conciones audiat; cum illis de fide temerè disputet; aut frequenti & periculosa illorum conversatione utatur.

§. II.

De virtute spei, & de peccatis illi oppositis.

SPEI nomen sumitur hic pro virtute supernaturali Theologica divinitus infusa, quæ homo fidelis, in præsentem quidem sæculo bona salutaria, in futuro verò ipsam æternam salutem à Deo cum fiducia expectat per Christi merita.

Dicitur 1. (virtus supernaturalis infusa) juxta comunem doctrinam S. Tho. 1. 2. q. 62. & 63. omnium Theologorum: unde

unde S. Bernard. in Psalm. 90. dicit hæc Psalmistæ verba, *Quoniam tu es Domine spes mea, à nullo verè proferri posse, nisi cui intus persuasum sit à Spiritu sancto.*

Dicitur 2. (Theologica) quia Deum immediatè respicit pro objecto primario & præcipuo: *Neque enim, ut ait S. Thom. 2. 2. q. 17. a. 2. aliquid minùs sperandum est ab ipso Deo, quàm ipsemet Deus.*

Dicitur 3. per illam expectari à Deo non modò salutem æternam, quæ in ipsius Dei fruitione consistit, sed etiam omnia alia quæcunque bona salutaria, id est ad salutem consequendam necessaria aut utilia, sive corporalia, sive spiritualia sint; quod constat ex iis, quæ Christus Dominus nos à Deo postulare, & proinde sperare docuit in oratione Dominica: *Ea siquidem, ut loquitur S. Aug. c. 114. Enchir. ad spem pertinent, quæ in oratione Dominica continentur.*

Dicitur 4. bona illa expectari cum fiducia; spes enim omnipotentia & fidelitate Dei promittentis innititur: unde Hebr. 6. vocat spem, *Anchoram animæ firmam ac tutam.* Quamvis autem fiducia illa quatenus Deum respicit certissima esse debeat: quia tamen ex parte nostræ cooperationis multi defectus accedere possunt, quibus promissionum divinarum effectus impediatur, ideo monet Apostolus ad Philipp. 2. *Ut cum metu & tremore salutem nostram speremur: qui enim sperat (ut dicit S. Aug. Serm. 15. ad fratres in eremo) & non timet, negligens est; qui autem timet & non sperat, depressus est, & descendit in profundum quasi lapis.*

Dicitur denique per Christi merita: quamvis enim ex parte quoque nostra ad assecutionem vitæ æternæ merita requirantur; quia tamen sine divina gratia, quæ per Christi merita nobis confertur, nihil possumus; & in iis quæ possumus & volumus longè potiores sunt partes gratiæ divinæ quàm voluntatis humanæ; ideo *Abst. ut Christianus homo in se ipso vel confidat, vel gloriatur (inquit Concil. Trid. sess. 6. c. 16.) & non in Domino: cuius tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona.*

Quæres, an licitum sit spem in homine, aut alia creatura collocare. Resp. cum S. Doctore 2. 2. q. 17. art. 4. quanquàm
in

in Deo solo ut principali causa totius boni spes collocanda sit, licitum tamen quoque esse sperare ac confidere in homine aut alia creatura, tanquam causa secunda & instrumentali, per quam secundum divinæ providentiæ ordinem adiuvari possumus ad conequendum aliquod bonum, quod ad ultimum & summum bonum ordinetur.

His breviter explicatis, videndum est quid circa virtutem spei hoc primo Decalogi mandato præcipiatur, aut prohibeatur. Ac in primis certum est extare divinum præceptum de spe in Deum concipienda ut docet S. Thom. q. 22. a. 3. quod quidem præceptum, in quantum negativum est & desperationem prohibet, obligat semper ut ex antè dictis constat, in quantum verò affirmativum, tribus præsertim in casibus secundum probabiliorem Theologorum sententiam obligare censendum est. Primus est, quando primùm homini adulto sufficiēter innotescit se à Deo creatum esse ad vitam æternam consequendam, seque teneri vitam illam æternam & media necessaria ad illam consequendam à Deo sperare. Secundus est, quando ad aliquid faciendum obligatur, quod actum spei velut dispositionem necessariam prærequirit; e. g. quando tenetur de peccatis pœnitere; ad illorū siquidem remissionem divinæ misericordiæ spem requiri docet Concil. Trident. Sess. 6. cap. 6. Tertius est, quando gravis aliqua tentatio desperationis urget, quam aliter homo superare non potest, nisi actum spei eliciendo.

Rectè autem monet Isamb. Tract. de spe disp. 6. a. 5. ad satisfaciendum ejusmodi præcepto non esse semper necessarium, ut formaliter eliciatur actus ipsius spei, sed satis esse ut virtualiter, quatenus includitur virtualiter in alicujus alterius virtutis actu, v. g. perfectæ contritionis, qui tunc formaliter eliceretur.

Quod spectat ad peccata, quæ spei adversantur, ac proinde hoc primo præcepto prohibentur; Theologi docent duobus præsertim modis contra spem peccari posse, præsumptione scilicet, & desperatione.

Rursus præsumptio duplè committi potest ut docet

ect

cet S. Tho. q. 21. a. 1. primò, cùm quis præsumit se divinam gratiam, aut gloriam æternam ex se ipso & naturæ suæ viribus adipisci posse, secundò, cùm præsumit se ex sola divina misericordia consecuturum remissionem peccatorum sine ulla poenitentia, aut æternam beatitudinem sine ullis operibus meritoriis.

Desperatio verò committitur, cùm quis deliberatè de misericordia divina diffidit; nec peccatorum remissionem, aut beatitudinem æternam, mediâque ad illam necessaria amplius à Deo expectat, ideoque omnem conatum ex parte sua requisitum intermittit. Rectè autem observat Tolet. lib. 4. c. 7. desperationem aliquando esse hæresim coniunctam; si quis v. g. existimaret ac pertinaciter sibi persuaderet Deum aut nolle aut posse peccata à se commissa remittere, ejusque misericordiam talem non esse, quæ tot & tam gravia peccata toties iterata condonare velit aut possit: quod in confessione specialiter declarandum foret.

§. III.

*De virtute Charitatis, peccatisque illi
oppositis.*

NO MEN Charitatis secundum communem Theologorum acceptionem significat excellentissimum quendam amorem, qui proinde bonum excellentissimum & summè perfectum tanquam obiectum spectare debet, Deum scilicet; qui propter se summè diligendus est, & propter quem cætera omnia diligere debent.

Cùm autem de hac nobilissima virtute plurima disputari soleant à Theologis, nos hinc præcipua tantummodo & scitu magis necessaria ex eorum communi & recepta doctrina, præsertimque ex ijs quæ apud S. Doctorem c. 23. 24. & seq. fusiùs explicantur, seligemus.

Primum est, charitatem non modò esse virtutem supernaturalem Theologicam cæteris omnibus quibuscumque
virtu-

virtutibus perfectiorem, ut fusè demonstrat S. Doctor, sed etiam esse ipsarum virtutum veluti formam; in quantum scilicet illis ultimam & completam perfectionem, earum actus ad ultimum finem perfectè ordinando tribuit.

Secundum est, charitatem esse amorem, non concupiscentiæ aut desiderii, sed veræ ac perfectæ amicitia, qua prius à Deo, licet sine ullis nostris mèritis amati, ejusque beneficiis præventi, ipsum vicissim redamamus, ac summè diligimus propter bonitatem ipsius, non qua nobis bonus est ac beneficus, sed qua in se infinitè bonus ac perfectus, ac proinde infinitè diligibilis est: cum (ut in priori parte dictum est tract. 2. c. 2.) quidquid in creaturis bonum aut perfectum est vel esse potest, id omne in Deo, imò aliquid in Spiritibus melius ac perfectius reperitur, quod illum omni amore dignissimum efficit.

Tertium est charitatis actus alios esse imperatos, quales sunt illi qui per ipsius charitatis imperium exercentur, ut cum quis dat eleemosynam pauperi, non modò ut eius indigentiam sublevet, sed præsertim ut Deo placeat, illiq; opus grati exhibeat: alios vero elicitos, qui illius proprii sunt, & ex ejus formali motivo concipiuntur, & quibus homo fertur erga Deum ut summè dilectum; sive per unionè affectuum, idem volendo quod vult Deus, ejus præcepta, consilia, & alia quæcunque illi placent, appetendo & exequendo, non alia ratione, nisi ut voluntatem suam divinæ voluntati quàm perfectissimè uniat & conformet; sive per viam benevolentia, qua DEO omnia bona velit, quæ ipsi velle potest, bona quidem intrinseca & essentialia ipsi DEO, per veram & perfectam in illis complacentiam; bona verò ipsi extrinseca; purà gloriam, honorem, amorem, observantiam, & alia religionis reliquarumque virtutum officia, ipsi DEO tam à se quam ab aliis creaturis exhibenda,) per ardentissimum desiderium; quo hæc omnia non solum velit & optet DEO, sed etiam quibuscunque modis potest, ut re ipsa exhibeantur efficiat.

Quartum est, verissimum esse quod S. Ber. Li. de dil. Deo dicit,

dicit, *Modum diligendi Deum esse, diligere sine modo*: sive enim charitas consideretur objective secundum illud bonum quod voluitur Deo, sive appetiitive secundum estimationem quam de Deo ipso concipimus, sive intensi-ve secundum feruorem & conatum quo in Deum per amorem ferimur, nullus modus ipsi præscriptus est: certum est enim quod Deum objective & appetiitive tenemur diligere præ alia quavis creatura; unde Christus Dominus Matth. 10. *Qui amat, inquit, patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Quamvis autem juxta communem Theologorum sententiam intensio charitatis sub obligationem non cadat, possumusque actu charitatis etiam valde remisso satisfacere divino præcepto, quo jubemur Deum ex toto corde diligere, ut docent Almainus, Major, Vega, & alii quos citat & sequitur Isamb. tract. de Char. disp. 15. 2. 4 certum est tamen nullum intensiois modum in amore Dei esse definitum, nosque nullo affectu adeo feruenti & intenso posse Deum diligere; quin ad illum adhuc feruentius & intentius diligendum, si non ex præcepto tenemur, saltem per gratiam ipsius invitemur, & excitemur.

Quintum est, habitum charitatis (quod etiam de aliarum virtutum Theologicarum habitibus similiter dicendum est) non produci Physice per actus, sicut de habitibus virtutum moralium docent Philosophi; sed à Deo infundi juxta id quod dixit Apost. Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*: & ex consequenti secundum communioem & probabiliorem Theologorum sententiam ab ipso met Deo augeri, non verò per actus aliquos, nisi tantum dispositivè & meritorie, ut in priori parte tract. 6. cap. 4. sect. 6 dictum est; unde Concil. Trid. observat sess. 6. cap. 10. Ecclesiam illud augmentum à Deo postulare in quadam collecta, cum dicit: *Da nobis Domine fidei, spei, & charitatis augmentum.*

Cæterum per quosnam actus homo ipsius charitatis augmentum promereri possit, non planè constat inter Theologos: quidam enim existimant non nisi per actus ipso

ipso habitu intensiores fieri posse: alii etiam per actus æqualiter intensos: alii per minus intensos: uno quidam asserunt hominem in charitate constitutum per actus quoque aliarum virtutum promereri posse augmentum ipsius charitatis: quod inter alios docet b. m. Franc. Sales. Episc. Geben. lib. 3. de amore Dei cap. 2. probatq; ex can. 24. sess. 6. Concil. Trid. ubi indefinite & sine ulla exceptione dicitur, justitiam acceptam augeri per bona opera: *ubi autem* (inquit ille, ex S. Bernard.) *nihil excipitur, nihil distinguendum est.*

Quamvis autem propter tanti viri auctoritatem, & plures optimas rationes quas ibidem præfert, hæc ultima sententia probabilissima merito videatur; tutissimum tamen est, & consultissimum unicuique, actus quam perfectissimos charitatis crebro elicere, & alia pietatis opera ex eisdem virtutis motivo cum ingenti animi affectu producere; ea siquidem ratione, non augmentum modo, sed cumulum divinæ illius virtutis accipere merebitur.

Porro thesaurum adeo pretiosum unico mortali peccato totum deperdi ex fide certum est, & à Concil. Trid. definitum sess. 6. cap. 15. sicut è contra per peccata venialia charitatem non amitti declaratur eadem in sess. cap. 11. ubi expressè dicitur, *justos quantumvis in peccata venialia quandoque cadant, non propterea desinere esse justos;* ex quibus verbis rectè colligitur non modo charitatem non amitti, sed ne quidem minui per quolibet peccata venialia: quod etiam docet S. Thom. q. 24. a. 10. 3. cum eo communiter omnes: si enim charitas minueretur per peccatum veniale, sequeretur quòd per plura venialia tandem omnino amitteretur; omne siquidem finitum ablatione sæpius iterata alicujus finiti tandem consumitur.

Quod quamvis ita se habeat, fatendum esse tamen charitatis feruorem minui per peccata venialia; quæ licet charitati contraria non sint, ejus tamen operationibus opponuntur, pravosque paulatim habitus in anima in generant, quibus ad majora, & etiam mortalia peccata perpetranda disponitur.

Sextum denique est, dari speciale præceptum de diligendo Deo; non solum negativum, (quo prohibeatur quidquid contra dilectionem illi debitam committi potest) sed etiam affirmativum, quo Deum actu aliquo interno diligere obligamur. Ita S. Th. S. Matth. 22. q. 44. art. 1. evidenter constat ex his Christi Domini verbis: *Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. quibus, cum adjunxit hæc alia, *hoc est maximum & primum mandatum*, illud ab aliis mandatis distinctum esse ostendit.

Quæres quo tempore præceptum illud obliget. Respondetur esse, & in confesso apud omnes tunc nos ad actum charitatis eliciendum teneri, cum ad actum perfectæ contritionis eliciendum obligamur; sive in articulo mortis, cum aliter Deo reconciliari non possumus; sive cum in statu peccati mortalis sacramentum aliquod suscepturi, vel administraturi sumus, deestque copia confessarii; actus enim perfectæ contritionis charitate formari debet, ut habetur in Concil. Trid. sess. 14. c. 4.

Respondetur 2. probabile esse (quod Nav. cap. 11. nu. 8. & quidam alii docent) hominem ad actum charitatis exercendum obligari, ubi primum rationis usum adeptus est, ipsique sufficienter innotescit. Deum esse summum bonum & ultimum finem, ad quem se suaque omnia per charitatis actum ordinare teneretur; quamvis Bonacin. disp. 3. de charit. qu. 4. pu. 2. & alii Theologi negent ad actum charitatis tunc eliciendum obligatum esse sub reatu peccati mortalis. Quidquid sit autem de illa Navarri sententia, indubitatum est apud omnes, omissionem illam non fore peccatum mortale in eo, qui de illa obligatione nihil unquam audivisset, aut nusquam cogitaret se ad illum actum charitatis eliciendum obligari, vel qui Doctorum illorum sententiæ subscribere noller, & contrariam saltem ut probabilem amplecteretur.

Iam quod spectat ad peccata charitati opposita, quamvis mortalia omnia, quatenus sunt quædam Dei offensæ, huic virtuti maximè adversentur, duo tamen sunt, quæ illi ex propria & peculiari ratione opponuntur,

Primum est, odium Dei, quod peccator concipere potest (ut docet S. Th. q. 14. a. 1.) ex consideratione quorundam effectuum divinæ voluntatis, qui depravata suæ voluntati repugnant; qualis est inflictio pœnæ peccatis debita; Deum enim propter se præcise odisse nullus potest, cum in ejus natura nihil nisi infinite diligibile occurrat; & hoc peccatum haud dubiè peccatorum omnium gravissimum est, ut asserit idem S. Doctor a. 2. cum per illud hoc maximè à Deo avertatur.

Alterum peccatum est, acedia, quæ (ut docet S. Th. q. 35. a. 2. & seq.) nihil est aliud, quam tristitia & tædium quoddam voluntarium & deliberatum de bono spiritali, in quantum est bonum divinum, id est quatenus per illud bonum spiritali, puta per Sacramentorum susceptionem aliisque bona opera, homo tendit in Deum, illi obsequitur, illum glorificat &c. Et ut sic opponitur directè charitati, cujus proprius effectus est gaudium de bono divino.

Explicatis ijs, quæ ad charitatem pertinent in quantum Deum respicit, doctrinæ ordo postulare videbatur, ut de charitate proximi aliquid diceremus: verum cum plurima, quæ ad virtutem illam spectant, in præceptis secundæ tabulæ contineantur, commodius existimavimus (quod etiam præstitit Nav. cap. 14. nu. 3. & ante illum S. Bonav. in 3. dist. 37.) agere de ijs, quæ ad charitatem proximi spectant, cum quarti præcepti, & sequentium explicationem aggrediemur.

§. IV.

De virtute Religionis peccatisque illi
oppositis.

RELIGIONIS nomine secundum mentem S. Doctoris qu. 81. a. 1. intelligitur virtus illa, per quam homines Deo debitum cultum & honorem exhibent; quæ quidem non est Theologica, sed prima & præcipua inter morales; cum pro immediato objecto, non ipsum Deum, sed cultum & honorem illi exhibendum respiciat.

Illius

Illius actus sicut & aliarum virtutum sunt duplicis generis: alii siquidem sunt elicitivi, quibus homo subijcitur Deo, illique debitum honorem & cultum exhibet. cuiusmodi sunt adoratio, sacrificium, oblatio, oratio, votum, &c. Per adorationem supremam Dei maiestatem reuerenter, nosque illi quanta possumus animi ac corporis demissione subijcimus: per sacrificium, ipsum Deum colimus tanquam supremam vitam ac necis arbitrum: per oblationem, eiusdem Dei absolutum ac summum in res omnes dominium profiteamur: per orationem, ad illum recurrimus ut fontem ac principium totius boni quod speramus: per votum denique eundem agnoscimus tanquam ultimum finem, in quem nos & nostra omnia speciali affectu referre volumus. De quibus omnibus & singulis plenius agit S. Doctor quaest. 84. & seq.

Alii autem sunt actus religionis imperati, cuiusmodi sunt omnes aliarum virtutum actus, qui ad Dei cultum referri possunt; quo sensu dicit S. Iacobus c. 1. *Religio mundana & immaculata apud Deum & Patrem haec est; Visitare pauperes & viduas in tribulatione eorum, &c.*

Quod spectat ad peccata virtuti religionis opposita, varia sunt & multiplicia, de quibus non solum hic, sed etiam in duabus sect. seq. agendum erit.

Primum & praeipuum ac veluti radix ceterorum, est superstitio, (qua ut docet S. Thom. q. 92. a. 2.) vel Deo cultus illegitimus, vel creaturae cultus indebitus exhibetur: prior illa subdividitur in duas species; quarum altera est, cum Deo exhibetur cultus falsus, ut si quis nunc veteris legis sacrificia offerret; hic enim cultus (ut observat S. Doctor. q. 93. a. 1. falsus esset, cum fuerit institutus ad significanda vita ac mortis Christi Domini mysteria tanquam futura, quae tamen iam perfecta sunt: ad quod peccatum (ut monet Tolet. li. 4. c. 14.) reducitur illud, quo quis falsas reliquias pro veris supponeret, vel falsa miracula fingeret, ut ementito illo religionis nomine eleemosynas hinc inde corrogaret.

Altera species est, cum exhibetur Deo cultus super-

suus
quod
hom
ordin
tutio
confi
put
Su
tribu
trian
Male
Id
quan
c 24
esse
ceda
mus
lola
crea
M
mo
stiti
non
ctur
ipic
ma
inv
cor
(ut
qu
ex
len
cha
Et
po
vii

suus; id est (ut expl. cat. S. Doctor. art. 2. cum aliquid sit, quod neque confert ad Dei gloriam, neque ad hoc ut mens hominis in Deum feratur, aut carnis concupiscentia inordinata refrenentur, aut etiam quod est præter Dei institutionem, vel contra legitimam & approbatam Ecclesie consuetudinem; hoc enim totum (inquit S. Doctor. supra) *reputandum est superfluum & superstitiosum.*

Superstitio autem illa, qua cultus indebitus creature tribuitur, quinque sub se includit species; scilicet Idololatriam, Magiam, Divinationem, Vanam Observantiam, & Maleficium.

Idololatria est, cum cultus divinus alicui creature tanquam Deo exhibetur. Observat autem rectè Tolet. lib. 4. c. 24. Idololatriam, non modò religioni, sed etiam fidei esse oppositam; sicut enim vera adoratio non est, nisi præcedat in intellectu fides, qua illius excellentiam agnoscimus cui nos subiicimus; sic adoratio falsa, qualis est idololatria, supponit errorem in intellectu, quo æstimamus creaturam aliquam honore divino dignam.

Magna est potestas quædam inordinata collata per dæmones, pacto cum illis inito, qua mediis pravis & superstitiosis fit aliquid, quod est supra naturæ humanæ vires, non tamen ipsius dæmonis naturales vires excedit. Pactum autem illud magi cum dæmone fit, vel expressè cum ipso dæmone visibiliter apparente, aut cum aliquo alio mago vices dæmonis supplente: vel tacitè per dæmonis invocationem, quæ non solùm fieri censetur, cum homo conceptis verbis auxilium dæmonis invocat, sed etiam (ut rectè monet Mart. Delrio lib. 2. disquis. magic. qu. 2.) quoties homo intentat aliquid facere per ea, quæ neque ex se, nec virtute aliqua supernaturali divinitus indita, talem effectum producere possunt, ut cum certa verba vel characteres ad morbos depellendos adhibentur.

Observat etiam Tol. supra magiam hæresi sæpe coniunctam esse; ut si magus cum pertinacia credat dæmones posse patrare miracula, aut aliquid citra permissionem divinam propria virtute facere; *Certissime enim tenendum est*

(ut

(ut ait S. Aug. lib. 18. de civ. c. 18.) *solum Deum posse omnia facere quæ voluerit, nec dæmones aliquid operari secundum naturam suam potentiam, nisi Deus permiserit.*

Observat etiam idem Toletus contingere aliquando posse personas quasdam simplices. modis supra explicatis quibus tacite dæmon invocatur, utentes, invincibiliter ignorare se invocare dæmonem; & tunc non peccare saltem mortaliter propter ignorantiam illam invincibilem, quæ tamen amplius illos non excusat, quando vel ab aliis monentur, vel per se ipsos advertunt id quod faciunt illicitum esse, aut de illo dubitare incipiunt.

Divinatio est inordinata & superstitiosa inquisitio rerum aliquarum, vel futurarum vel occultarum, quas homo hinc & nunc naturaliter cognoscere non potest:

Docet autem S. Th. q. 95. a. 3. semper in divinatione expressam vel tacitam dæmonis invocationem reperiri, ut illius ope noticia rerum illarum acquiratur; unde fit ut divinatio, sicut & magia, propter illud commercium cum dæmone, gravissimum contra virtutem religionis censetur esse peccatum: Apostolus siquidem prohibet fideles fieri socios dæmoniorum: 1. Cor. 10. & S. Aug. lib. 2. de Doct. Christi. c. 23. dicit *Omniem societatem dæmonum tanquam pestiferam esse fugiendam.*

Expressa autem dæmonis invocatio in divinatione multipliciter fieri solet (ut fuse explicat S. Doctor q. 95. a.) iuxta varios modos quibus solet dæmon futura vel occulta manifestare. Aliquando enim id præstat per fictas quasdam apparitiones, quibus oculis hominum illudit; & hæc divinationis species vocatur prættigium. Aliquando per somnia quando quis per somnia responsum expectat a dæmone. & vocatur divinatio per somnia. Aliquando per mortuorum fictam apparentiam vel locutionem: & vocatur Necromantia. Aliquando per statuas & aliqua corpora terrestria: & dicitur Geomantia. Aliquando per figuras apparentes in aquis: & vocatur Hydromantia. Aliquando per figuras areas vel igneas: & vocatur Æromantia vel Pyromantia. Aliquando per inspectionem viscerum animalium quæ dæmonibus immolantur: & dicitur Auruspiciis.

Quæ

Quæ quidem omnes divinationis species sunt peccata mortalia gravissima, divina lege reprobata, ut patet Deut. c. 18. & etiam sanctionibus Ecclesiasticis sub anathematis interminatione prohibita, ut habetur cap. *Si quis*, 26. q. 5.

Divinatio quæ fit per tacitam demonum invocationem (ut docet S. Th. *suprà*) in duo genera subdividitur. Quorum primum est, quando ad cognoscendas res futuras vel occultas superstitiosè consideratur aliquid in dispositionibus quarumdam rerum, quod ex se nullam habet naturalem connexionem cum rebus illis futuris vel occultis: ut enim rectè dixit S. Aug. lib. 2. de Doctr. Chr. cap. 22. *Iste opinioniones quibusdam rerum signis humana presumptione instituti, ad eadem illa, quasi quædam cum demonibus pacta, referende sunt.*

Quod si ad hunc divinandi finem motus vel situs siderum consideretur, hæc divinatio dicitur Astrologia: si gartitus animalium aut avium, dicitur Augurium: si earumdem avium volatus, Auspicium: si verba quædam hominû casu prolata retorqueantur ad prænotionem aliquam futurorum, dicitur Omen: si lineamenta quædam manus superstitiosè observentur, vocatur Chyromantia.

Porro circa Astrologiam observandum est ex S. Doctore q. 95. art. 5. quod, quamvis per illam scientiam aliqui effectus naturales præcognosci possint, ut Eclipses, æris imutationes, &c. item inclinationes, complexionis, & alię similes corporis humani dispositiones (quod, licet valde incertum sit in particulari, nihilominus in generali ex Philosophia compertum est, astra & cœlos in humana corpora aliquo pacto influere) certum est tamen duobus præsertim in casibus mortale peccatum est Astrologicæ ejusmodi scientia uti. Primò ad ea cognoscenda, quæ à sola divina voluntate pendent, puta ad cognoscendam prædestinationem, salutem, damnationem &c. alicujus hominis. Secundò ad ea præcognoscenda tanquam certò eventura, quæ ex libera hominis voluntate pendent: unde S. Augustin. lib. 4. confess. cap. 3. dicit ejusmodi astrorum consultores, quos vocat Planetarios, à Christiana pietate repelli & damnari: & libr. 2. de doct. Chr. capit. 20. vocat Astrologiam illam judiciariam genethliacorum.

Perni-

Terniciosam superstitionem; dicitque illius sectatores erroris, & vendere imperitiam hominibus miserabilem servitutem. Diximus (tanquam certo eventura) quia, si quis per illam scientiam ex cognitione complexionis & habitudinis naturalis alicuius hominis, coningeret tantum evenire posse, ut hoc vel illud ageret; tunc licet alioqui vanum & vane incertum esset tale iudicium, non esset tamen peccatum mortale; nisi in eo casu, quo quis ita addictus esset eiusmodi astrologicis observationibus, ut illis tanquam principis & præcipua regula in suis actionibus uteretur, ita ut, prius consultis astris, neque ullum negotium aggredi, neque quidquam alicuius momenti agere vellet.

Est præterea genus alterum divinationis per sortes, circa quod advertendum est ex S. Thom. a 8. alias esse sortes divinatorias, quæ adhibentur ad aliquid occultum vel futurum sciendum; alias consultorias ad cognoscendum quid in aliquo casu agendum sit; alias divisorias ad determinandum quid in alicuius rei partitione cuique eveniat. Et in fortibus quidem divinatoriis est semper peccatum mortale; quia in illis semper tacita dæmonis invocatio reperitur; cum neque ex divina institutione, neque ex aliqua virtute naturali sortes illæ connexionem ullam necessariam habeant cum eo, quod per illas inquiritur.

In fortibus autem consultoriis est etiam peccatum mortale, quando resolutio expectatur à dæmone, non vero quando per illas Deus consultitur; quod tamen fieri non debet nisi eum triplici cognitione. Prima est, ut non ex curiositate, sed ex gravi aliqua necessitate id fiat: e.g. *inter Dei ministros* (ut id verbis & autoritate S. Aug. Epist. 180. ad Honora tū explicemus) *sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneat, ne fuga fiat: omnium; & qui eorum aliter non potuerit terminari, qui autem nihil videtur, qui maneat, & qui fugiant, forte legendi sunt; & lib. 1. de doctr. Christian. cap. 28. aliud profert exemplum, Siquis ab invicem aliquid, quod oporteret dari, ei qui non haberet, nec duobus daretur: si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indiget*

ita vel aliqua ergate necessitudine superaret, nihil iustius faceret, quam ut sorte eligeres, cui dandum esset, quod duobus dari non posset.

Secunda conditio est, ut fiat cum reuerentia. unde obseruat Beda super caput x. Act. Apostolos non nisi collecto fidelium cœtu, & precibus ad Deum fuis sortes dedisse, ut in locum Iudæ alium Apostolum substituerent.

Tertia denique conditio est, ut verba sacræ scripturæ, quæ in sortibus consultoriis adhiberentur, ad negotia terrena non conuertantur: unde S. Aug. Epist. 119. ad Ianuar. his inquit *quis de paginis Euangelicis sortes legunt; et se optandum sit ut id potius faciant, quam ad demonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitia huius vanitatem diuina oracula vel conuertere.*

Diuisoria autem sortes licitæ sunt, dummodo triplex adsit conditio, ut docet Tol. Lib. 4. c. 15. prima est; ut nihil in illis fiat contra iustitiam, Secunda; ut nihil etiam fiat contra bonum publicum, ut si dignitates sorti committerentur inter eos, quorum aliqui essent ad illas inepti. Tertia denique, ne fiant eiusmodi sortes in beneficiis, & dignitatibus Ecclesiasticis, in quibus sortitione uti non licet. His stantibus conditionibus sorte diuisoria uti licitum est, dummodo euentus illius non expectetur à dæmone, sed sit purè fortuitus.

Vana operatio in eo differt à diuinatione, quod hæc præsertim spectet cognitionem rerum quarumdam occultarum modo indebito consequendam, illa vero refertur ad commoditates aliquas corporis vel animi per media quædam inutilia & superstitiosa obtinendas; quod si id fiat ad nocimenta inferenda, vocatur maleficium. Certum est autem eiusmodi vanam & superstitiosam observationem esse ex genere suo peccatum mortale; in ea si quidem vel expressa vel tacita dæmonis invocatio semper reperitur, ut docet S. Aug. lib. de doct. chr. c. 26.

Illius verò tres sunt præsertim species, prima est ars notoria, quæ orationibus quasdam & ieiunia tanquam media

§ certa

certa & infallibilia adhibet ad acquirendas scientias sine
 ullo labore & studio, ad modum scientiarum in fularum;
 quod quidem fieri sine mortali peccato non potest, ut
 docet S. Th. q. 96 a. 1. Secunda est observatio sanitatum,
 cum quis nimirum ad sanitatem recuperandam, aut alte-
 ri conferendam, media quadam inutilia & superstitiosa
 adhibet; ut quasdam orationes certis quibusdam verbis
 & non aliis conceptas, certos characteres brachio collig-
 atos, &c. Et hæc vana observatio, nisi inuincibilis igno-
 rantia excuset, mortale peccatum est; cum (ut docet S.
 Th. art. 2) in ea subsit semper tacita aliqua dæmonis in-
 vocatio: unde S. Aug. supra dicit, quod *ad superstitionem
 pertinent ligatura & remedia, quæ medicorum quoque discipuli-
 na condemnat, &c.*

Neque dicas orationes esse media optima, & religioni
 valde consentanea: id enim verum est, si adhibeantur so-
 lum ad postulandam à Deo sanitatem; non verò, si illis ex
 superstitiosa persuasionem inesse credatur vis ad conferen-
 dam sanitatem; vel si existimetur per illas orationes sani-
 tatem infallibiliter esse impetrandam, dummodo talibus
 verbis & non aliis consistat, &c. quis enim non videt
 observationes eiusmodi vanas & inutiles esse, præter
 quæ & orationi, & religioni repugnantes.

Idem indicium ferendum est de iis, qui collo appensa
 gestant reliquias sanctorum, aut verba quædam Euange-
 lica; si enim id fiat ex vero & sincero religionis affectu ad
 colendum Deum & sanctos eius honorandos, licitum est
 & pium; si verò vana aliqua circumstantia observetur, ut
 quod vas reliquiarum debeat esse talis formæ; quod ver-
 ba Euangelica in charta virgine sint scripta; aut quod certo
 credatur reliquiis illis & verbis inesse vim infallibilem
 efficiendi, ut quis v. g. in bello aut in statu peccati morte-
 lis non moriatur: id haud dubiè superstitiosum est, ac præ-
 terea inde illicitum, ut docet Tol. lib. 4. cap. 16. post S. Th.
 sup. art. 3. ad 3.

Tertia denique est, vana observatio futurorum even-
 tuum: ut cum quis ex quarundam rerum impertinenti-
 um occursum mala aliqua vel bona sibi vel aliis even-
 tui ominatur.

varia

Varia illius vanæ obseruationis exempla profert S. Aug. supra c. 20 ubi dicit quod *Ad pacta cum demonibus inita pertinet millia inanum obseruationum*; pura si membrum aliquod salierit, si unctim ambulans amicus lapis, aut canis; aut puer medius interuenit; si quis cum se calceat, sternutauerit si vestis a foricibus rodatur; & plus timeatur suspicio mali futuri quam præsens damnum doleatur.

Quod spectat ad maleficium, breuiter dicimus speciem quamdam esse vanæ obseruationis, qua quis dæmonis ope aliis siue in corpore, siue in anima, siue in bonis exterioribus nocet vel nocere intendit. unde patet, quæ sit differentia inter magum & maleficum, ut obseruat Tol. lib. 4. c. 16. magus enim ope dæmonis utitur præsertim ad propriam ostentationem & admirationem sui excitandam; maleficus vero ad nocendum aliis inferendum.

Est autem duplex maleficium, amatorium scilicet & veneficium, amatorium illud est, quo utuntur malefici ad amorem carnalem excitandum, vel è contrà ad odia, vel diuortia inter personas coniugatas excitanda: circa quod obseruandum est (ut recte monet idem Tol. supra.) dæmonem nullam posse voluntati humanæ necessitatem inferre, sed eam tantum modo allicere, vel immutando phantasiam & imaginationem, & rem amatam exhibendo tanquam amabiliorem, vel carnis appetitum inflammando & excitando; quibus non obstantibus voluntas libera semper manet, potestque homo, si velit, gratiæ diuinæ auxilio a diutis illecebras omnes eiusmodi abiicere.

Maleficium veneficium illud est, quo utuntur malefici, ut alicui noceant, vel in corpore dolores & infirmitates quasdam inducendo, vel in bonis exterioribus ventos, grandines & tempestates ope dæmonis excitando, quibus animalia interimantur, arbores eradicentur, domus subuertantur, &c. certum est enim dæmonem ista & alia similia, Deo ita permittente, posse efficere, ut manifestum est ex cap. 1. & 2. libri Iob.

Porro aduertendum est maleficos, præter peccatum
 S 2 male

peccatum maleficii initi, multis insuper aliis horrendis peccatis esse irretitos; quapropter ab illis in confessione inquiri debet, num aliquod pactum expressum vel tacitum cum dæmone inierint; quidue illi promiserint; num Christi Domini fidem & Baptismum eiurauerint; num aliquid erroneum contra fidem crediderint; num dæmonem inuocauerint, vel ipsi ad orationem, aut alios diuinos honores detulerint; vel ab ipso aliquod in hac vita, vel in futura sperauerint; num sacrilegium aliquod commiserint, & rebus aliquibus sacris puta oleo sancto, aqua benedicta, ad impia & nefanda facinora patranda abuti fuerint; Perpendenda item damna, quæ ex eorum maleficiis fuerint subsecuta, ut reparatio eorum iniungatur; quæ omnia & plura alia videri possunt apud Mart. Delrio lib. 6. sect. 3. & Tolet. loco sup. cit. ubi etiam rectè monet maleficos peccare, non solum quando vtuntur maleficiis ad nocendum, sed etiam cum eandem artem adhibent ad soluendum maleficium quod intulerunt; imo nec licitum esse petere à malefico, vt maleficio dissoluatur; sed orationibus, exorcismis, sacramentorum digna susceptione, & aliis piis operibus id à Deo postulandum, & expectandum esse.

Præter quinque suprâ dictas superstitionis species, duo sunt ad huc peccata religionis virtuti speciatim opposita, scilicet tentatio Dei, & sacrilegium.

Tentatio Dei est, cū quis dubitans de aliqua perfectione Dei aliquid agit, vt experiatur vtum Deus talem perfectionem habeat necne; v. g. vtum Deus sciat, vel possit aliquid. hoc autem peccatum ex genere suo mortale est, ut docet Tolet. cap. 19. ubi etiam obseruat, duobus modis illud committi posse. uno modo expressè; cum quis aliquid facit hac intentione, ut experiatur, vtum Deus aliquid facere possit: altero modo tacite; quando quis licet non habeat expressam intentionem Deum tentandi, id tamen agit, quod ex se in illam Dei tentationem tendit; ut cum quis neglectis mediis à diuina prouidentia constitutis expectat effectum aliquem à solo Deo, nulla necessitate aut causa rationabili ad id mouente; unde S. Aug.

Aug. lib. 2. cont. Faust. c. 36. dicit, quod Christus Dominus Fugiendo & latendo hominis instruebat infirmitatem, ne Deum tentare audeat, quando habet quod faciat ut quod cauere oportet, euadat.

Quod si necessitas aliqua vel rationabilis causa sub sit; tunc (ut docet S. Th. q. 97. a. 1. non tentaret Deum, qui auxilium aliquod extra ordinarium ab eo postularet, aut expectaret, iuxta illud 2. paralip. 20 *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad se.*

Sacrilegium (ut docet S. Th. q. 93 a. 1. & seq.) est violatio rei sacræ, seu diuino cultui destinatæ: quæ violatio contingit, cum aliquid circa eam fit, quod repugnat eum eo cultu ad quem destinata est, ut recte obseruat Greg. à Valent. disp. 6. q. 15. de sacril. pu. 1. Tres autem sacrilegii species distinguit S. Doctor supra; prima spectat personas sacras; secunda loca sacræ; tertia res sacras, prout à personis & locis distinguuntur.

Ad primam speciem pertinet, quidquid fit contra personam sacræ, (qualis est clericus vel persona religiosa) quo reuerentia eius conditioni debita, aut immunitas eidem, quatenus Deo sacræ est, concessa violatur, aut læditur; ut si quis manus violentas in Clericum iniiciat, aut cum persona sacræ fornicetur.

Ad secundam speciem spectant actiones illæ, quæ specialiter repugnant cultui diuino ad quem sacer locus destinatus; qualia sunt effusio iniusta sanguinis humani in Ecclesia, item fornicatio, & quæuis alia illicita seminis effusio in eodem loco, furtum item, non modo rei sacræ quod ad tertiam speciem pertinet, sed & cuiuscumque alterius in loco sacro perpetratum, ut ex communi Theologorum sententia docet Valent. supra.

Ad tertiam denique sacrilegii speciem pertinet abusus sacramentorum aliarumque rerum sacrarum, aquæ benedictæ, &c. Item profanatio vasorum, & ornamentorum sacrorum. Addit Caietanus apud eundem Valentem, am supra ad hanc quoque sacrilegii speciem pertinere sacrarum scripturarum abusum; ut si ad superstitiones

inducendas, vel hæreses confirmandas, vel etiam ad res
fudicras adhibeantur.

Cæterum rectè observat idem Valentia supra p. 1. 2. sa-
cilegium quodcunq; ex formali intentione, & cum di-
vini cultus contemptu perpetratum, esse peccatum mor-
tale; nec ullam materiæ levitatem excusare, eò quòd rati-
one contemptus, si non materia, certè malitia gravis sem-
per in eo reperiatur: fecùs autem, si quis absq; ullo divini
cultus contemptu re aliqua sacra utatur præter eum fi-
nem, ad quem destinata est, erit enim tantummo-
do peccatum veniale, si prudentis viri iudicio materi-
a levis esse censeatur; si verò gravis sit, erit mortale,

§. V.

*Quot modis peccetur in primum Decalogi
præceptum.*

CONTRA hoc primum Decalogi præceptum peccant
in primis qui Idololatriam ac Iudaismũ profitentur,
aut à fide, vel religione Catholica per Apostasiam re-
cedunt.

Qui dogmatibus hæreticorum aliisq; erroribus ab Ec-
clesia damnatis & proscriptis pertinaciter adherent: qui
hæreticos in causa hæresis fovent & protegunt; cum illis
temerè de fide disputant; eorum libros legunt; aut con-
cionibus vel ceremoniis interfunt.

Qui de alicuius articuli fidei veritate dubitant: qui fidei
negant vel dissimulant, cum illam exterius profiteri tenentur:
qui fidei mysteria præcipua aliaq; ad salutem scitu
cessaria, ut symbolum fidei, orationem Dominicam, De-
calogum, & Sacramenta culpabiliter ignorant.

Qui de misericordia & gratia Dei præsumunt: vel de illa
desperant: qui Deum propter flagella sibi inflicta ob-
runt; de ejus providentia obmurmurant; vel ejus ob-
sequium animo deliberato fastidiunt.

Qui Deo cultum superstitiosum, & indebitum, vel crea-
tura cultum soli Deo debitum impendunt: qui demonem
expressè vel tacitè invocant vel pactum expressum vel
solum cum eo ineunt,

Quæ rerum futurarum, vel occultarum cognitionem per modos superstitiosos, & indebitos inquirunt, ut per præstigia, somnia, necromantiam, geomantiam, &c. item per Astrologiam judiciariam ab Ecclesia reprobata, augurium, auspiciam, omen, Chiromantiam, sortes, & alios similes modos à dæmonibus in perniciem hominum inventos.

Qui divinos, & ariolos de rebus illis futuris, vel occultis consulunt: ab ijsque, quid sibi prosperum adversumve eventurum sit perquirunt: qui (ut communiter dicitur) cribrum farinaceum aut annulum vertunt, ut v.g. furti alicujus authorem detegant.

Qui reliquias vel imagines sanctorum cum quibusdam observationibus superstitiosis collo, vel brachio appensas ferunt: qui orationes quasdam, & jejunia adhibent tanquam inedia infallibilia ad sciētias aliquas sine ullo studio comparandas.

Qui ad sanitatem recuperandam, vel aliis conferendam certis verbis, orationibus, characteribus, & aliis similibus superstitiosis modis nullam ex natura sua ad talem effectum producendum vim habentibus, utuntur: qui vanis & frivolis quibusdam observationibus eventura sibi bona ominantur.

Qui maleficiis amatoris, aut veneficis utuntur; (à quibus quærendum num damnum aliquod intulerint, ut illius restitutio injungatur:) qui per quasdam ligaturas Matrimonii usum & consummationem impediunt.

Qui Deum tentant, neglectisq; mediis ab ejus providentia ordinatis, effectum aliquem sine ulla necessitate, aut ratione ab eo expectant.

Qui sacrilegium aliquod perpetrāt; personas Deo sacras polluunt vel injuriosè percutiunt; aut immunitates illarū injustè violant: qui templa vanis, immodestis, vel obscœnis colloquiis, aut pejoribus adhuc actibus, putà furto, fornicatione, aut simili aliqua fœditate, aut injusta sanguinis effusione pollucere, ac profanare non verentur.

Qui Sacramenta indignè suscipiunt vel ministrant; vasa & ornamenta Ecclesiæ, aliasque res sacras, ad usus prophæ-

prophanos vel supersticiosos adhibent; imagines sanctorum contumeliosè tractant; sacrae scripturae verbis ad supersticiosas ridiculas, vel falsas abutuntur.

SECTIO II.

Explicatur secundum Decalogi praeceptum.

Non assumes nomen Domini DEI tui in vanum.

HVIVS secundi praecepti verbis ex una quidem parte prohibetur abusus divini nominis, & irreverentia illa, quae committitur à blasphemis, perjuris, aut temerè jurantibus: & ex altera praecipitur, ut summa reverentia nomini divino exhibeatur; jurata serventur; & vota Deo facta fideliter adimpleantur. Quapropter ad illius faciliorem & pleniorè explicationem de tribus praesertim hic agendum est, scilicet de juramento, de blasphemia, & de voto.

§. I.

De Juramento.

OBSERVANDUM est, secundum doctrinam S. Thomae q. 89. a. 1. & seq. juramenti nomine significari actum religionis, quo quis Deum in testem adhibet, ejus testimonium invocat in confirmationem eorum, quae asserit, vel promittit; eaque ratione profitetur divinam veritatem esse indefectibilem.

Fit autem juramentum vel expressè, cum quis jurat per Deum aut per Christum, &c. vel tacitè, ut cum quis jurat per creaturas aliquas, quatenus in illis divina bonitas, & potentia elucet; ut quando quis jurat per sanctos, per an-

nam suam, per solem, per ignem, &c. in his enim & similibus juramenti censetur creatura in testem adduci, non per se, sed quatenus dicit ordinem ad Deum, præsertim si addatur nomen ipsius Dei, v. g. si juretur per ignem Dei, & quòd si quis creaturas illas nominaret sine ullo ad Deum respectu, ille non censeretur jurare: unde etiam Navar. cap. 12. & alii Doctores existimant istos loquendi modos (per fidem meam, in fide probi viri, in conscientia) non sufficere ad veram & propriam juramenti rationem; qui enim ijs utuntur, si nihil aliud intendunt, significare tantum videntur se aliquid asseverare ex veracitate, & veritate quæ virum probum decet.

Est etiam alius jurandi modus, quem S. Thom. art. 6. dicit fieri per execrationem; quando quis sibi, vel suis malum aliquod imprecatur, sicque Deum non modò in testem, sed etiam in vindicem invocat, nisi dicta sua veritati consonent.

Quocunque autem modo juretur, ut id licitè fiat, tres in juramento condiciones requiri docet idem S. Thom. Art. 3. ut scilicet juretur in veritate, in justitia, & in iudicio, juxta id quod habetur Ierem. *Jurabis; Vivit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in justitia.* Veritas juramenti in eo consistit (prout explicat S. Doctor) ut id quod juramento asseritur, eximetur esse verum ab eo, qui jurat: justitia, ut juramentum fiat de re licita & honesta: iudicium, ut non fiat nisi ex gravi & necessaria causa.

Cùm autem juramenta (ut supra insinuatum est) alia sint assertoria, alia promissoria; hoc istorum proprium est, quòd is qui sub juramento promissit se aliquid facturum, illud adimplere sub peccato mortali teneatur, etiamsi illud quod promissum est leve sit & parvi momenti, ut docet Toletus Lib. 4. cap. 22. & cum illo communiter omnes.

Sunt tamen aliqui casus (ut monet idem author) in quibus nulla est, vel cessat juramenti promissorii obligatio; ut si quis juret de re aliqua mala facienda; tunc enim jurans peccat, nec tenetur; imò nec licitè potest illam

S 3 exequi

exequi. Similiter cessat obligatio juramenti; si res per illud promissa fiat impossibilis, vel si absque peccato impleri non possit. Tollitur etiam eadem obligatio dispensatione Episcopi, & aliis modis quibus voti obligationem cessare infra dicitur. Spectanda etiam est in multis casibus intentio jurantis, ut ex illa juramenti interpretatio petatur: e. g. qui jurat se filium, aut servum castigaturum, non ita intendit se ad id obligare, quin sibi reservet facultatem, si ita expedire videatur, poenam illam remittendi: similiter qui volens alteri honoris causa primum locum cedere, se in illo non sessurum jurat, non intendit ita se obligare, quin, si alius acceptare nolit, possit locum illum sibi retinere. In iis tamen & similibus casibus longe consultius est, à juramenti ejusmodi abstinere, cum nulla sit tunc jurandi necessitas; unde juramenta illa à peccato sa ltem veniali excusari non possunt.

Quamvis verò juramentum licitum sit, non est tamen de genere bonorum (ut recte monet S. Doctor Art. 5) quae sunt per se bona & appetenda, ut oratio, elemosyna, &c. sed illorum quae tantum bona sunt, & appetenda posita aliqua necessitate; sicut medicina, quae non nisi praesente aegritudine prodest: unde similiter juramentum, cum sit velut remedium, quod in fidei humanae defectum assumitur, non nisi raso & urgente necessitate usurpandum est: quo sensu dixit Christus Dominus, *S. Matth. 1. Ego caeterem dico vobis, non jurare omnino, neque per calum, &c.* quae verba explicans S. Aug. lib. 1. de ser. Dom. in monte c. 17. *Ita ergo, inquit, intelligitur, praecepisse Dominum, ne juret quisquam sicut bonum appetat iusjurandum, & assidue jurandi ad periurium per consuetudinem delabatur: quae propter qui intelligit non in bonis, sed in necessarijs iurationem habendam, refranet se quantum potest, ut non ea statatur nisi in necessitate, &c.*

Porro quam perniciofa sit jurandi consuetudo varijs locis scriptura divina testatur ac praesertim Eccli. 23. *Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa, &c. Vultu multum intans implebitur iniquitate, & non discedet à dicitur*

istius plaga. Qua verò ratione prava hæc consuetudo tolli, & evelli possit docet S. Chryl. Hom. 5. ad pop. Antich. his verbis: Vu discere, quomodo ab hæc impia consuetudine iurandi liberari possis? ego te quendam docebo modum quem, si tenueris, superabis omnino, cum videris te ipsum vel alium quemque servorum, vel filiorum, vel uxorem hoc malo captos, & sapius commones factos, nec tamen correctos, iube incanatos cubare, & hanc tibi illique damnationem impone, damnationem inquam, non damnum, sed lucrum ferentem. Idem in hom. ad baptizandos hoc aliud remedium proponit. Ab omnibus coniunctis hoc postula, hoc pete beneficium, ut te iurantem arguant, & confundant Optime S. Hier. Ep. 14. ad Celantiam: Mentiri, inquit, & iurare lingua tua prorsus ignoret; tantusque in te sis amor veri, ut quidquid dixeris, iuratum putes.

§. II.

De blasphemia.

BLASPHEMIA secundum doctrinam S. Tho. 22. q. 13. 2. est peccatum, quo quis ex pravo cordis affectu, de excellentia divinæ bonitatis detrahit, illiq; contumeliam infert, vel negando aliquid quod ipsi proprium est, vel aliquid imponendo, quod minimè ei convenit, sive id ore fiat, sive solum mente concipiatur.

Alia est autem blasphemia simplex, alia hæresi conjuncta: illa dicitur hæresi conjuncta, quæ aliquid de Deo asserit vel de illo negat, quod est fidei contrarium; ut si quis dicat Deum esse crudelem, non esse providum &c. quod observare debent confessarii, ac pœnitentes qui se de talibus accusant, interrogare, num ita esse crediderint.

Blasphemia verò simplex ea est, quæ non tam fit per modum assertionis, seu enunciationis, quàm per modum detestationis, ac veluti cujusdam imprecationis in Deum: ut si quis Deo maledicat, aut verba probrosa in Deum proferat, itè si contumeliosè partes quasdam corporis Christi nomi-

nominet, ut caput, sanguinem, mortem Dei, quasi ob
 Dei filium contemptibilem aestimet, illique stupen-
 derus profus impietate exprobrat, quod propter nimiam
 nos charitatem carni & sanguini communicare voluit
 & in carne assumpta pro nobis mori.

Quamvis autem is qui cum debita reverentia in re-
 ximi momenti adfirmendam dictorum suorum ver-
 zem Christi Domini nomen interponeret, eiusque
 pus, sanguinem vel mortem pro nobis perpeffam homi-
 causa nominaret, ut rectè observat Bonac. Disp. 3. qu. 1.
 blasph. pu. 2. nihilominus supradicti loquendi modi, co-
 ratione proferri solent, vix à peccato blasphemiae excu-
 possunt; cum semper in illis reperiatur formalis aliq-
 aut saltem tacitus Dei contemptus, nisi fortè (ut docet
 Nav. c. 13. 1.) linguæ ac mentis præcipitatio, (ut accidit
 iis qui subita aliqua ira corripuntur) ob indeliberatam
 nem, & inadvertentiam à peccato mortali excuset: quæ
 men excusatio locum non habet in ijs, qui pravam illam
 blasphemandi consuetudinem deliberatè contraxerunt
 nec ullo modo illam corrigere, aut emendare curant.

Docet autem S. Thom. sup. 2. ad 2. blasphemiam non
 modò in Deum sed etiam in sanctos committi posse: non
 enim laudare sanctos, quatenus ad Deum pertinent, est
 que amici ac filii charissimi sunt, ipsi per charitatem
 gloriam coniuncti, est actus virtutis religionis; sic illi
 maledicere, aut contumeliam aliquam irrogare, est pe-
 catum blasphemiae.

Ad eandem blasphemiam reducitur peccatum illud
 quod committitur maledicendo creaturas, quod quatuor
 modis fieri potest ut observat Tolet. lib. 4. c. 53. Primo
 considerando quatenus sunt creaturæ Dei, & hac de causa
 illis maledicendo, & hoc est peccatum blasphemiae: secun-
 do ratione alicuius creaturæ rationalis, cuius illæ sunt
 g. maledicere, aut imprecationem aliquam facere contra
 armenta, vineas, &c. quia huius vel illius sunt: & hoc est
 peccatum contra charitatem proximi. Tertio creaturæ
 rationales aut inanimatæ possunt considerari secundum

se præcisè: & ea ratione illis maledicere, est actus otiosus, & peccatum veniale. Quartò denique considerari possunt ratione alicuius mali, vel incommodi quod inferunt; & ea ratione illis maledicere, non est peccatum: est enim hoc potiùs ipsi malo quàm creaturæ maledicere; sic Iob maledixit dieci, in quo natus est; David montibus Gelboë, in quibus Saül occisus est.

§. III.

De voto.

QUATVOR præsertim circa votum investiganda sunt: primò, quid sit votum, & quotuplex: secundò, quænam personæ votum emittere possint: tertio, quanta sit ipsius voti obligatio: quarto denique, quibus modis hæc voti obligatio cessare possit.

Quod ad primum spectat, votum (ut docet S. Thom. q. 88 a. 1. & 2.) est *Promissio deliberata Deo facta de aliquo meliori bono.*

Dicitur, *Promissio*: quia non est nudum & simplex propositum, ut constat ex cap. *Litteraturam* de voto; sed ad illius rationem requiritur promissio cum vera voluntate se obligandi.

Dicitur, *Deliberata*: promissio enim subita & inconsiderata non sufficeret ad rationem voti, ut ex communi Theologorum consensu docet Nav. c. 22. n. 24. qui etiam rectè observat tantam ad votum faciendum deliberationem requiri, & sufficere, quanta requiritur, & sufficit ad peccatum aliquod mortale committendum.

Dicitur, *Deo facta*: quia votum, cum sit actus religionis & patriæ, ut docet S. Thomas, soli Deo fieri debet: quòd si interdum apud quosdam authores (ut apud Eusebium lib. 13. de præpar. Evang. ca. 7.) vota sanctis martyribus, & aliis in cælo beatis nuncupari dicuntur, id intelligi debet ad eum modum, quo templa & altaria sanctis dicari dicuntur, quia Deo in honorem sanctorum dedicantur; vel in
quan-

quantum censetur homo vouere ipsi Deo id, quod sanctis se impleturum promittit. Quod si promissio alicuius pii operis fiat alicui sanctopræcise ad honorem eius sanctitatis ac gloriæ testificationem, tunc eiusmodi promissio sacra quidē est, & ad Dei cultum mediātē ordinatā, sed non est propriē votum, neque actus iustitiæ, sed solius dulciæ siue obseruantia, ut fufius explicat Suares.

Dicitur denique, *De bono meliori*; quibus verbis significatur materiam voti duplicem habere debere conditionem: prima est, ut sit opus bonum, siue sit tantum in consilio, siue in præcepto: secunda, ut opus illud bonum quod vouetur, melius sit, quàm eius oppositum; id est, non sit ex se alicuius operis excellentioris & perfectioris impeditiuum.

Aliud est autem votum personale, aliud votum reale: aliud item absolutum, aliud conditionale; aliud simplex, aliud solemne: aliud expressum, aliud tacitum.

Votum personale est, quo promittitur aliquid, quod personam vouentis spectat; ut cum quis vouet peregrinationem: reale, cum res aliqua Deo promittitur, ut elemosyna. Et hæc est vtriusque differentia; quod etiam si hæres transeat obligatio voti realis, non item personalis, ut communiter Theologi docent, & colligitur ex eorum parte, de censibus.

Votum absolutum est, quod independentē à quacunque conditione emittitur: conditionale verò quod non fit nisi sub aliqua conditione; ut si quis peregrinationem voueat si à tali morbo liberetur; & eiusmodi vota non obligant nisi posita illa conditione: quæ tamen conditio contrarij esse non debet vel substantiæ vel honestati ipsius voti; ut si quis voueat ea conditione, vt ad implendum id quod vouit non obligetur; vel si quis voueat sub ea conditione quod in lite iniusta victor euadat: hæc siquidem conditiones votum irritum & inualidum reddunt, ut docet Bonnac, disp. 4. q. 2. de voto pun. 2.

Votum simplex consistit in nuda & simplici promissione DEO facta; solemne vero illud est, quod vel

receptioni ordinis sacri vel professioni religionis approbata coniunctum est ut habetur cap. unico de voto in 6.

Quod spectat ad personas voti emittendi capaces, docet S. Th. Suprà art. 8. & 9. duo præsertim exparte illarum requiri. primum est, ut qui vouet, usum rationis sufficienter adeptus sit illiusque compos existat: unde pueri ante usum rationis. & amentes, ac furiosi votum emittere non possunt. Quomam vero difficile est discernere, quo præcise temporis puncto sufficiens illud rationis lumen in pueris exoriatur, ideo ex comuni Doctorum consensu (ut docet Laym. Tract. 4. de voto cap. 7. vota ante septennium edita censentur irrita, & inualida esse nisi probabilissimæ coniecturæ suadeant sufficientem rationis usum in tenera illa ætate adfuisse; & contra vota post septennium emissa, valida esse, & obligatoria, nisi certa indicia ostendant sufficientem rationis usum defuisse.

Secundum est, ut persona quæ vouet, sui juris sit quoad illud quod vouet; nullus enim subditus (ut asserit S. Doctor q. 88. a. 3.) firmiter voto se obligare potest in iis, in quibus potestati alterius subiacet, nisi consensus eius accedat.

Observat autem rectè Gregor. à Valentia disp. 6. q. 6. de voto pun. 6. S. Doctorem non dixisse votum subditi esse nullum, sed solummodo non esse firmum nisi accedat consensus superioris: votum siquidem à persona subdita emissum, est verum votum, pendens tamen ex superioris consensu tanquam ex conditione, quæ si accedat, tunc censetur validum; si verò superior contradicat, fit irritum.

Hinc colliges 1. vota omnia sive personalia sive realia impuberum irritari posse à patre, tutore aut aliis personis quorum potestati sub sunt; quod & de religiosis professis similiter intelligendum est respectu superiorum: ad quam irritationem (ut docet Nav. cap. 12. nu. 69.) sola superioris voluntas sufficit, nec ulla alia causa aut ratio requiritur.

Colliges 2. quòd, quamvis vota realia puberum, à te.
quam

quam ætatem à lege præscriptam attigerint ad plenam & liberam bonorum dispositionem, ab eorum parentibus irritari possint; illorum nihilominus vota personalia, quæ patris potestati nullum afferunt præiudicium, valida sunt, nec ab eorum parentibus possunt irritari. Ita S. Tho. art. 2. ubi docet, pueros vel puellas post annos pubertatis, scilicet in pueris post decimum quartum, in puellis vero post duodecimum posse quocunque voto simpliciter, vel etiam solemniter religionis se obligare; iure tamen novo Concilii Tridentini, sess. 25. art. 15. cap. ad votum solemne professionis religiosa requiritur ætas sexdecim annorum completorum, antè quam ætatem, sicut & ante tempus annuæ probationis exactum professio in illa irrita esse censetur.

Colliges 3. uxoris vota, quæ ab ea fiunt de iis, in quibus marito iubest, posse ab illo irritari, ut habetur, c. scriptura de voto; sed difficultas est inter Theologos, quænam sint ea in quibus uxor marito ita subest, ut sine illius consensu de iis votere non possit: quidam enim, ut Sorus, Palud. & alii apud Laym. Tract. 4. de voto c. 7. existimant, uxorem æque viro subditam esse, ac religiosum prælato vel superiori; unde inferunt, qualibet illius vota posse à marito irritari: alii tamen probabilius & verius existimant mulierem tantum subesse marito quoad coniugii usum & familiæ gubernationem, eaque proinde tantummodo vota, quæ usui coniugii, vel familiæ gubernationi præiudicium afferunt, quod afferunt posse ab eius marito irritari. Ita Sylv. verbo (votum) Nav. c. 12. n. 64. Azor. c. 17. q. 12. Suar. lib. 6. de voto c. 4. aliique multi.

Addit etiam Laym. Suprà uxorem similiter posse mariti sui vota rescindere, quæ derogant iuri quod habet in copula eius; e. g. si voteret immoderatam aliquam abstinentiam, aut longinquam aliquam, & diuturnam peregrinationem: imò & existimat, vota quoque realia mariti posse ab uxore rescindi, si cedant in detrimentum notabile dotis, vel aliorum bonorum, quæ ipsi cum marito communia sunt, & quorum administratio penes ipsum est.

§. IV.

Quanta sit voti obligatio, & quibus modis cessare possit.

QUOD ad primum spectat, certum est votum esse obligatorium; ita ut qui illud implere omittit, peccati reatum incurrat, ut docet S. Thom. Sup. a. 3. & constat ex scriptura Deut. 23. *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, &c. & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum;* & 1. ad Timoth. 5. *habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt:* quæ Apostoli verba in Concil. Carthag. 4. c. 104. & Tolet. 4. ca. 55. intelliguntur de viduis, quæ votum castitatis violaverant.

Quamvis autem voti transgressio sit peccatum ex genere suo mortale, nihilominus ob materiæ levitatem potest esse tantum veniale, ut docet Nav. c. 12. nu. 65. Tol. lib. 4. c. 17. & alii communiter. votum enim se habet per modum cuiusdam privatorum legis quam vovens sibi imponit; unde non videtur maiorem inferre obligationem, quam lex divina vel Ecclesiastica, cuius transgressio in materia levi non nisi peccatum veniale esse censetur.

Verum super hac voti obligatione quaeres 1. quo tempore incumbat obligatio voti adimplendi; seu quamdiu citra peccatum illius executio differri possit? Resp. cum distinctione: vel enim vovens ipse tempus determinavit, vel non: si primum, executio voti ultra illud sine peccato differri non potest; & eò maior erit culpa, quò diuturnior erit mora, ut docet Suar. & alii apud Laym. sup. c. 3. si verò vovens tempus illud non determinavit, debet votum suum adimplere cum primum commodè poterit, aliàs si absque causa & ratione differat, peccabit ut docet S. Thomas art. 3. ad 3.

Rectè autem observat Laym. supra irrationabilem dilationem voti, quo quis se obligavit ad ordinem sacrum sus-
pi-

cupiendum, aut religiosum statum amplectendum, citius mortalem culpam pertingere; quia cum ex vi talis voti obligatus sit homo ad perpetuum & speciale obsequium Deo præstandum, quanto magis ejus executionem differt, tanto majorem obsequii Deo promissi veluti partem aufert: quod non eodem modo in aliis votis, v.g. peregrinandi, ieiunandi, &c. hæc enim, tametsi differantur, integre tamen impleri possunt.

Quæres 2. an quis possit voto suo alterum obligare, an parentes, qui vovent filios statim religiosum amplecturos, voto suo filios ad statum illum amplectendum obligent. Resp. negativè; quia obligatio voti, sicut & cuiuscunque promissionis, ex propria voluntatis consensu nasci debet; unde sequitur, quod non aliam quam ipsam voventem obliget: si tamen filii votum illud parentum approbent, & ratum habeant, tunc ad illud implendum tenebuntur. Ita Suar. lib. 4. de voto c. 9. Bonac. disp. 4. q. 2. de voto pu. 5. & alii.

Quæres 3. quando in voti executione laboritur aliqua difficultas, qua ratione illius voti obligatio sit interpretanda. Resp. spectandam in primis esse voventis intentionem, ex qua vis omnis, & modus obligationis nascitur. Quod si de illius intentione non satis constet, verba, quibus votum suum explicavit, erunt expendenda, & secundum magis communem significationem erunt accipienda, juxta illud Deut. 23. *Facies, sicut promissisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore toto locutus es.* Quod si neque intentio voventis, neque illius verba rationem voti satis explicent, spectanda erit ipsius voti materia; & secundum eius naturam ac conditionem votum erit exequendum: e.g. qui vovit certa die se ieiunaturum, votum exequi debet secundum formam ieiunii Ecclesiastici; ita ut abstinere à carnibus, & unica refectioe contentus sit: qui vovit se recitaturum rosarium, debet illud pie & attentè recitare: quia scilicet talis est ratio & conditio ieiunii & orationis. Ita Suar. sup. cap. 7. Valent. disput. 6. q. 6. de voto pu. 4. & alii.

Quod
no

Quod spectat ad secundum; quatuor præsertim modis obligationem voti cessare Doctores asserunt.

Primus est, quando talis & tanta rerum mutatio accidit, quæ si ab initio prævisa fuisset, votum illud in tali casu emissum non fuisset. Ita Nav. Suar. & alii, quos citat & sequitur Bonac. disp. 4. q. 2. de voto pu. 7. e. g. si quis voveat se ieiunaturum omnibus diebus veneris, illique superveniat ægrotatio talis, quæ ab observatione ieiunii Ecclesiastici excusaret; tunc non censebitur ad ieiunium illud servandum obligari.

Secundus est, quando votum irritatur, & rescinditur, ut quando superior irritat votum religiosi sibi subditi, tutor pupilli, vir uxoris: tunc enim cessat obligatio eiusmodi voti adimplendi, ut parag. præced. explicatum est.

Tertius, quando superioris autoritate cum vovente super voto dispensatur: quod ut facilius intelligatur observandum est ex Nav. c. 12. nu. 63. hanc esse differentiam inter dispensationem & irritationem voti: quod dispensatio proprie spectat ad potestatem spiritualem, & ut valida sit, causam aliquam legitimam requirat: irritatio vero pertineat ad potestatem dominativam, sive spiritualis illa sit, sive naturalis vel politica; neque ad hoc ut valida sit, ullam aliam causam requirit præter voluntatem superioris.

Hac observatione supposita, certum est extare in Ecclesia veram & legitimam potestatem dispensandi in votis & aliis obligationibus, quibus homo erga Deum obstrictus tenetur, ut docet S. Thom. art. 10. & 12. & constat tum ex illimitata potestate solvendi à Christo Domino Ecclesie concessa, S. Matth. 16. tum ex eiusdem Ecclesie perpetua praxi.

Neq; dicas obligationem ad vota servanda esse iuris divini, proindeq; Ecclesiam dispensare non posse ut vota non impleantur; sicut nec dispensare potest ut alia legis divinæ præcepta non servantur. Resp. enim cum S. Doctore a. 10. ad 2. per dispensationem non dari licentiam, ut quis votum suum transgrediatur; sed autoritate legitima superioris dispensantis fieri, ut hoc, quod continebatur sub voto, amplius sub illo non contineatur, in quantum deteminatur non esse congruam materiam voti.

Ces.

Certum est præterea ex eodem S. Doctore sup. & communiter Theologis, potestatem dispensandi in iure ordinario competere solis Ecclesiæ Prælati jurisdictionem in foro exteriori habentibus; proindeque manum Pontificem, utpote supremum Ecclesiæ rectorum in quibuslibet fidelium votis, sive simplicibus sive solennibus, dispensare posse, ut docent S. Ant. 3. part. tit. 2. Henr. Gandav. quodlib. 5. q. 28. Rich. in 4. dist. 38. art. 3. Nav. c. 12. nu. 65. & plures alii quos citat & sequitur L. lib. 2. c. 40. dubit. 19.

Quod spectat ad Episcopos, certum est etiam illos in omnibus votis subditorum suorum dispensare posse, si quæque tantummodo excipiantur, nimirum perpetuæ continentiæ, religionis, peregrinationis Hierosolymitanæ, ad limina Apostolorum Romam, vel ad S. Iacobum Compostellam, ut observat Nav. supra: unde patet Episcopos dispensare posse in voto castitatis non perpetuæ, & in non nubendi, quod differt à voto perpetuæ castitatis, quod per fornicationem non violetur; item in voto suscipiendi sacros ordines, quod differt etiam à voto perpetuæ castitatis, quod est illi tantummodo annexum. Addit L. Sup. dub. 18. & plurimorum Theologorum auctoritas probat, Episcopum dispensare posse in quibusdam votis reservati conditionibus; e.g. si quis vovit ingredi religionem strictam, potest dispensare ut ingrediatur laxiorem: licet ut professus in arctiore transeat ad laxiorem, nisi forte obstet statutum aliquod peculiare à summo Pontifice confirmatum: similiter posse dispensare cum eo, qui nullo modo misso perpetuæ castitatis voto matrimonium contraxit, consummavit, ut stante tali matrimonio petere possit divorcium. Tol. lib. 4. c. 18. etiam existimat, quinque illa vota tunc solum censeri summo Pontifici reservata cum ab Episcopis dispensari possent; quando verò sub conditione aliqua edita servat neque summum Pontificem, neque Episcopos, quosvis alios superiores posse sine justa & rationabili causa in votis dispensare, aliàs dispensatio non modo non

arr. & plures alii apud Layman. tract. 4. de voto cap. 1. potestas enim spiritualis non in destructionem, sed in edificationem à Christo Domino Ecclesiæ Prælatis collata est.

Cæterum iustæ causæ dispensandi in votis ex quadruplici præsertim capite peti debent, ut observat idem Layman. ibidem. Primò ex ipso actu votendi; ut si quis absq; perfecta deliberatione ex quadam præcipitatione, vel animi levitate aliquid voverit, ut habetur ex cap. 2. de voto. secundò ex materia voti; si nimirum spectata corporis constitutione, animi imbecillitate, & aliis similibus dispositionibus, dispensatio voti in majorem ipsius voventis, utilitatem spirituales (quæ præsertim hic spectanda est) cessura videatur. Tertio ex difficultate, voti adimplendi postea superveniente, vel antè non prævisa. Quarto deniq; ex aliqua necessitate notabili, vel utilitate magna Reipublicæ, aut etiam familiæ; ut si quis longam vovisset peregrinationem, cum præstaret illum reipublicæ regendæ, aut gubernandæ familiæ potius interesse. Quod voto maius seu dignius est votum, eo etiam maiori & graviori causa requiritur, ut licitè & validè super illo dispensari possit: & ut plurimum ad majorem cautelam consultum est, pium aliquod opus per modum cujusdam compensationis injungere illi, cum quo dispensatur.

Quæres, an sicut Prælatus cum subditis, sic etiam possit secum in propriis votis dispensare. Resp. posse indirectè, dando alicui ex subditis potestatem secum dispensandi; sicut sacerdoti sibi subdito dare potest facultatem, qua ipsum a peccatis sibi reservatis absolvat. Addit Lessius supra dub. 17. posse illum etiam directè secum in votis ex causa iusta dispensare, probatq; ex eo, quod secundum doctrinam S. Thomæ quam ibidem citat, possit sibi ipsi dare Indulgentias.

Quartus denique modus, quo cessare potest voti obligatio, est per ipsius voti commutationem; circa quam dicimus 1. posse voventem propria sua autoritate votum suum commutare in id, quod spectatis omnibus, melius est, &

est, & Deo acceptius, dummodo tamen votum illud non sit summo Pontifici reservatum. Ita Sot. Suar. Azor. & alii quos citat & sequitur Laym. sup. c. 8. & constat ex c. commutatio, & ex cap. *Peruenit* de iureiurando; ubi dicitur quod *Promissum non infringit, qui illud in melius commutat.* Item id docet S. Thomas vota quæcunque etiam summo Pontifici reservata propria cuiusque autoritate commutari potest, si sit in vota illa, quæ in professione religiosa emittuntur, ex quo quod expresse declaravit Alexander 3. c. *Scriptura de Catechismo*, ubi dicit quod *Rem fracti voti non habetur, qui tempore obsequium in perpetuam religionis observantiam noscitur commutare.* Rationem hanc affert S. Doctor artic. 12. ad Laym. tract. quod alia omnia vota sunt quorumdam particularium, sed per religiosam professionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat; particulare autem in generali includitur.

Dicimus 2. commutationem voti in aliud opus quale proprio votantis arbitrio fieri non posse. Ita Suarez & alii apud Laymannum sup. cap. 8. Ratio est, quia non potest aliud pro alio solvi non consentiente promissario; atqui Deus non videtur consentire, ut ab obsequio sibi per votum promisso ad libitum votantis recedatur, nisi causa aliqua iusta urgeat, cuius cognitio ad superiorem pertinet; vel nisi obsequium aliquod evidenter melius ipsi exhibeatur; tunc enim promissionem non violat, sed auctiorem reddit.

Dicimus 3. illum, cui iure ordinario vel per delegationem competit facultas dispensandi in votis, competere etiam facultatem eadem vota commutandi: quia iuxta regulam iuris reg. 3. in 6. *Cui licet quod est plus, licet minus quod est minus;* at plus est posse dispensare in voto, quam illud commutare.

Quæres, utrum ad commutationem votorum valide licite faciendam causa aliqua requiratur, sicut superius diximus ad dispensationem. Resp. nullam requiri quando commutatio fit in aliquid melius, ut docet Novales, cap. 12. num. 63. Si verò fiat in æquale vel minus, existimatur

Illud quatuor libro 6. de voto cap. 19. causam aliquam rationabi-
 or. & eam requiri, non tantum ut licita, sed etiam ut valida sit
 ex c. commutatio; sufficere autem arbitratur Laymannus, si is
 tur qui vovit, voti sui commutationem instanter perat: tunc
 statim idonea ratio adesse videtur, ut eius fragilitati con-
 o Potest descendatur, quò maiore cum solatio & animi alacritate
 atan voti sui debitum in alia materia, ad quam magis affectus
 itant, exoluat.

de de Caterum quæ de voti irritatione, dispensatione. &c.
 temp adenus dicta sunt, similiter de iuramenti irritatione,
 tur dispensatione, &c. intelligenda esse docet, & fuse explicat
 12. ad Laym. tract. 3. de iuramento cap. 11.

9. V.

*Quot modis peccetur in secundum Decalogi
 præceptum.*

CONTRA secundum Decalogi præceptum peccant il-
 li, qui iuramento falsum asseverant, scientes, aut exi-
 stimantes esse falsum, aut dubitantes num sit verum:
 five id contingat in re levi aut gravi, sive iocandi, aut se
 excusandi gratia id faciant: & qui se periculo falsum iu-
 randi exponunt: aut qui advertentes ex prava iurandi
 consuetudine se frequenter iurare falsum, de emendatio-
 ne non curant.

Item qui iuramento pollicentur, se aliquid facturos,
 quod tamen facere non intendunt; aut qui, postquam se
 iuramento obstrinxerunt ad aliquid faciendum, illud ad-
 mittere nolunt; vel qui iurant de re aliqua mala fa-
 cienda.

Peccant etiam contra hoc præceptum, qui verum qui-
 dem iurant, sed absque necessitate, vel in re levis momen-
 ti; & hoc peccatum (ut docet Toletus) ut plurimum
 tantummodo veniale est, nisi fortè ob pravam iuran-
 di consuetudinem, & periculum peierandi fiat mor-
 tale, ut plerumque contingere potest in illis, qui qua-
 cumq; data occasione adorandum Dei nomen irreverenter,
 & non

& non sine aliquo contemptu; rebus ludicris, & frivolis interponunt, vel se ob res levissimas dæmoni devoverunt, aut alio iuramento execratorio utuntur.

Peccant præterea illi, qui blasphemias in Deum vel sanctos proferunt; illos iniuriosè & contumeliosè nominant, illis detrahunt, maledicunt, aut iniuriantur. qui non tantum impie quàm irreverenter quibuslibet rebus etiam liquando turpibus, aut nefariis corpus, caput, & sanguinem Dei interponunt.

Peccant denique, qui vovent aliquod malum, vel quod bonum, sed malo & perverso fine: item qui vota adimplere omittunt, aut illius executionem sine necessitate, vel causa differunt: qui vota realia illius, cui excepserunt hæreditatem, adimplere non curant: qui aliquid ad vovendum vi, metu, vel dolo inducunt: qui voti dispensationem obtentu causæ alicuius falsè impetrantur.

SECTIO III.

Explicatur tertium Decalogi præceptum.

Memento ut diem Sabbathi, sanctifices.

HOC tertium Decalogi præceptum (ut asserit S. Doctor q. 121. a. 4. ad 1.) partim morale est, partim ceremoniale: morale quidem, quatenus per illud præcipitur, ut homo sepositis aliis temporalibus negotiis, quod vitæ suæ tempus divino cultui religionis quæ excelsis deus deputet: ceremoniale vero, quatenus dies Sabbathi designatur, in quo temporalia opera intermittere, & soli Deo eiusque cultui vacare iubetur; id quæ tum in memoriam beneficii creationis, Deus enim universum mundum sex diebus perfecit, & septimo die ab operibus quiescit.

vit; tum etiam in figuram Christi Domini, peracto Redemptionis opere, toto æternitatis beatæ Sabbatho quieturi.

In quantum morale est, omnes semper & eodem modo obligat, cum (ut ait S. Doctor supra.) ab ipsa lege divina naturali deriuetur: in quantum verò ceremoniale, morte Christi Domini antiquatum est, ut declaratur in Catech. Rom. part. 3. cap. 4. ubi dicitur, Apostolos ex septem Hebdomadæ diebus illum, qui primus est, loco septimi subrogasse, & diuino cultui in memoriam Domini- cæ resurrectionis consecrasse; illumque diem idcirco Dominicū vocatum fuisse: præter quem, aliæ pari obseruatione, ac cultu obseruandæ Festiuitates in honorem Christi Domini, & Sanctorum eius institutæ sunt: partim summorum Pontificum decretis, de quibus speciatim agit Suarez lib. 2. de Festis cap. 7. & sequent; partim Episcoporum statutis populis illis subditos obligantibus, ut habetur cap. ult. de Ferijs, & in Conc. Trid. sess. 25. cap. 12. de ref. partim etiam consuetudine Episcoporum consensu expresso, vel tacito approbata.

§. I.

Quanam requirantur ad festorum dierum sanctificationem.

Dvo præsertim requiruntur ad sanctificationem dierum Festorum. Primum est, ut ab operibus seruilibus abstinetur, id est ab illis operibus ignobilioribus, quæ ipsius corporis commoditatibus inseruiunt, qualia sunt arare, fabricare, sutoriam vel tonforiam aut alias eiusmodi artes mechanicas exercere. Id constat ex varijs Conciliorum Pontificumque decretis, quorum unum aut alterum hic apponemus: in Concilio Romano sub Eugenio I I. apud Antonium Augustinum libro 20. tit. 19. cap. 1. hæc habentur: *Constat omnes omnino obseruare, ut die Dominico nullas audeant operationes mercatoriasque*

T

neſſe peragere, praterquam in cibariis rebus? ita ut libere poſſint, ac debite in eo die ſecundum poſſibilitatem omnes ad Eccleſiam concurrere, &c. qui vero ruſtica opera die Dominica gerere praſumpſerit, contra divina praecepta egiſſe non dubitabit. Et apud S. Greg. lib. 11. Ep. 3. Dominico vero die à laboribus terreno ceſſandum eſt, atque omnimodè orationibus inſiſtendum ut quod negligenter per ſex dies agitur, per diem Reſurrectionis Dominica precibus expietur.

Operibus ſervilibus junguntur duo alia operum genera, quae licet minimè ſervilia ſint, diebus tamen Dominicis, & Feſtiis Eccleſiaſtico iure prohibentur, eò quòd animum temporalibus rebus magnopere applicent, minimumque à diuino cultu abſtrahant; mercatus ſcilicet, id eſt mercium emptiones, & venditiones, & forenſes ac iudiciales actus, Id ſimiliter conſtat ex varijs Conciliorum Pontificumque ſanctionibus, ac nominatim Conc. Parisiensi ſub Greg. IV. circa annum Domini 829. celebrato cap. 10. ubi hæc habentur: *Imperialis ceſtudo flagitanda eſt, ut eorum à Deo ordinata poteſtas cunctis metum incutiat, ne in hac ſancti & venerabili die (Dominico ſcilicet) mercatus, & placitum & ruralia quacunq; opera facere praſumant: Et in Conc. Arelat. ſub Carolò Ma. cap. 16. prohibetur, Ne in Dominicis diebus publica mercata, neque cauſationes diſceptationesq; exercentur.*

Dubitat autem apud Theologos de quibusdam operibus, an ſervilia ſint; proindeque an diebus Feſtiis prohibita; de quibus breuiter dicimus ſecundum Nat. cap. 13. nu. 13. & ſeq. Azor. cap. 27. quaſt. 4. Suar. lib. 2. cap. 24. & alios, non eſſe opus ſeruile, nec prohibendum diebus Feſtiis iter facere, ſcribere, venari recreationis cauſa; quòd & de piſcatione, & pictura ſimiliter dici poteſt; quamuis quidam Doctores, ut Sylu. Verbo, (Deſcriptione) Angelus verbo (Feria,) & quidam alij merito quaerant, an tranſcribere, aut pingere lucri & quaſtus cauſa eademque ratione piſcationi aut venationi vacare diebus Feſtiis licitum ſit: cum eiufmodi opera; mercenariorum & ſeruatorum propria ſint, quando principaliter ſunt ad

quæstum; ac proinde seruilia censeri possunt: quare tutius est ab illis abstinere.

Docet autem Nau. sup. ex S. Doctore sup. art. 4. ad 3. sex operum genera licitè diebus Festiuis exerceri posse. primò ea, quibus in diuino cultu obsequium aliquod exhibetur. Secundò illa, quibus spiritualia exercentur, qualia docere verbo, vel scripto. Tertio quæ sunt necessaria ad salutem propriam, siue animæ, siue corporis. Quarto, quæ ad salutem proximi spiritualem, vel corporalem similiter necessaria sunt. Quinto, quæ ad vitandum damnum sibi vel proximo imminens sunt necessaria. Sexto denique, quæ ad ciborum præparationem requiruntur.

Et generatim loquendo quæcunque opera, etiam seruilia, licita redduntur ratione alicuius urgentis necessitatis, siue publicæ, ut dicitur cap. *Licet* de Ferijs, siue priuatæ, ut cum tempore messis segetes ob pluuiam superuenturam exportantur, vel simile opus sit ad graue aliquod damnum euitandum: qua etiam ratione pauperes artifices interdum licitè diebus Festis laborare possunt, dummodò absit scandalum, si aliter familiæ suæ ea, quæ ad victum necessaria sunt, nullatenus subministrare queant: quanquam in ijs casibus tutius semper sit adire superiorem, puta Episcopum, aut in eius absentia Parochum, & ab illo licentiam postulare. Similiter opera seruilia licita fiunt, quando pietatis, aut religionis causa exercentur, ut si altaria ornanda sint, aut præparanda ea, quæ ad exequias requiruntur: quæ tamen, si antecedente die commodè peragi possent, in diem Festum non essent differenda. Consuetudo etiam legitimè præscripta & à Superioribus minimè improbata in quibusdam operibus alias prohibitis à peccato excusat, v.g. nundinis Publicis, alijsque similibus casibus, ut obseruat Tol. lib. 4. cap. 25.

Porro in huius præcepti transgressione materia leuior à peccato saltem mortali excusare potest; v.g. si quis seruilium alicui operi breui temporis spatio incumbat, puta tenuis horæ, non censetur, secluso tamen scandalo,

peccati mortalis reatum incurrere, ut docet Suar. lib. 1. de
Fest. cap. 21:

Obferuandum est tamen multa esse opera, quæ, quæ
uis seruilia non sint, diebus tamen Festis illicita cen-
tur propter temporis excessum, quod in illis impendit
qua ratione dierum illorum sanctificationi omnino
dentur opposita: quis enim à peccato excusare possit
qui ludis, choreis, comestationibus, venationibus, nep-
tius secularibus, alijsque similibus rebus totos dies Festi-
transigunt: unde merito conqueritur S. Cyril. Alexan-
lib. 8. in S. Ioan. cap. 5. *Quàm plurimos Christianorum dies
Festis aut ludis illiberalibus, crapula, choreis, aut alijs
vanitatibus deditos, cum Deo obsequium diligentius exhibent
cum Templis Dei frequentare, orationibus insistere, atque
ecclesiastico officio interesse deberent: tunc maxime Deum sancti-
solutissimis moribus irritare. Id ne est, o Christiani, celebra-
diem Festum, indulgere ventri, & inconcessis voluptatibus
benas laxare; &c. diebus ad exercenda seruilia opera
unusquisque suo intentus est operi & abstinet à crapula,
& vanitatibus; diebus autem Festis passim concurrunt
ponam, ad ludos, ad spectacula, & choreas, in irrisionem
nominis, & dici præuentionem.*

Quamuis autem honesta aliqua & moderata recu-
tio Festis diebus post persoluta religionis officia min-
prohibeatur; ita tamen, inquit sanctus Chryl. hom. 1.
reclu. *Sanctorum dierum Festiuitas agi debet, ut relaxa-
corporum puritas non corruptatur animorum; sed potius
nentes ab omni luxu, ebrietate, lasciuia, dantes operam
remissioni, & sanctæ sinceritati, id efficere tentemus; ut qui
tunc corporali abstinentiâ non adipiscimur, mentium puri-
quæramus.*

Secundum, quod ad sanctificationem Festorum
rum requiritur, est, ut dies illi cultui diuino alijsque
operibus impendantur. Præ cæteris autem religio-
pietatis exercitijs, quæ ad debitam Festorum celebra-
nem pertinent, unum præsertim iniungitur, nimirum
diebus Dominicis, & Festiuis omnes, & singuli

usum rationis habentes, sanctissimo Missæ Sacrificio intersint cum ea devotione & attentione, quæ tantum mysterium decet. Hoc præceptum Ecclesiasticum expressum habetur cap. *Si quis etiam*, & cap. *Omnes fideles*, & cap. *Missa de consecr.* & satis constat ex universali, & continua Ecclesiæ praxi.

Ad hoc verò, ut quis huic præcepto satisfaciat, duo præsertim requiruntur. Primum est, ut corpore sit præsens, & mente in Deum attentus: qui enim sciens in aliqua Ecclesia Missam celebrari, domi se contineret, mentemque solam circa mysteria Missæ applicaret, huic præcepto non satisfaceret: sicut nec ille, qui corpore quidem præsens esset, sed animo vanis cogitationibus per notabilem aliquam Missæ partem deliberatè distraheretur. Non est vero necessarium (ut rectè observat Tolet. lib. 6. cap. 6.) auribus audire, vel intellectu percipere ea, quæ in Missa dicuntur, vel Sacerdotem celebrantem oculis videre; sed moralis præsentia corporis, & virtualis saltem attentio mentis sufficit.

Potest etiam quis (ut docet idem Toletus & alii plures Theologi) eo tempore, quo Missæ interesse tenetur, simul recitare horas canonicas, precesque alias ad quas obligatur, & utrique obligationi simul satisfacere; dummodo (ut monet Nav. cap. 21. nu. 8.) ita preces illas recitet, ut attentionem auditioni Missæ necessariam non omittat, sciatque, & velit Missam audire, & saltem virtualiter hujus Sacrificii oblatione Deum colere.

Quæres, an qui, dum Missa celebratur, peccata sua confitetur, illius audiendi præcepto satisfaciat. Resp. quòd, quamvis Suar. & Azor. quos citat Bonac. Qu. de Missa. pun. 11. existiment non satisfacere, nihilominus probabilissimè dici potest eos, qui tempore Missæ, præsertim solemnioris, parochialis v. g. per aliquod breve temporis intervallum confessioni faciendæ incumbunt, præcepto Missæ audiendæ satisfacere, tum quia in illo poenitentia actus plurium aliarum virtutum actus, puta contritionis, humilitatis, boni propositi, &c. exercentur, qui ex se nihil

T 3 obstant.

obstant, imò plurimum conferunt ad hoc, ut quis de
sa sacrificio Missæ interfuit: tum etiam quia communis
& praxis ita obrinuisse videtur; in Ecclesiis quibus
tantum aut altera Missa celebrari toler (quod in vicis
pagis frequens est) solent ut plurimum confiteri pec
tentes, interim dum Missa cui interfuit, celebratur; n
ullus adhuc Episcopus, aut superior id prohibuit.

Secundum, quod requiritur, est ut Missa integra audiat
tur saltem usque ad sacerdotis benedictionem, iuxta
Canonem 47. Concilij Agathensis & cap. *Cum ad
brandas*, de consecr. dist. 1. qui enim partem aliquam
Missæ prætermittit absque iusta causa, peccat; venialiter
quidem, si pars sit exigua; mortaliter verò, si sit notabilis
ut docet Nau. Cap. 21. nu. 1. & 2.

Quænam autem sit notabilis pars Missæ, quam proinde
omittere sit peccatum mortale; Nau. Suar. Tolet. quæ
citatur & sequitur Bonac. Disp. q. ult. de Missa pu. 11. ex
man, illam Missæ partem, quæ à principio usque ad
epistolam in clusivè protenditur, esse notabilem, necesse
peccato mortali omitti posse; Sylu. tamen, Koninsch.
Azor. ab eodem citati, partem illam notabilem ex
dunt usque ad initium Evangelij. Addit Tolet. Lib. 4.
cap. 9. ex Nau. & alijs, posse utcumque huic præcepto
tis fieri, si quis partem aliquam Missæ ab uno sacerdote
deinde partem alteram audiat ab alio: quòd quamvis
probabile videatur, rectè tamen monet, consultius esse
& tutius integram unius Sacerdotis Missam audire. Ob
servat etiam ibidem nullam esse obligationem, ne quæ
dem in die Natalis Domini, plures Missas audiendi
unam sufficere ad hoc, ut præcepto satisfiat.

Porro à præcepto Ecclesiastico Missam diebus festis
audiendi excusat impotentia siue physica siue moralis. Im
potentiam physicam dicimus, cum quis nullomodo
potest; puta cum est in carcere detentus, vel lecto per
ægritudinem affixus aut nauigat in mari, &c. nam
regulam iuris reg. 9. *Ad impossibile nemo potest obligari.*
Per impotentiam verò moralem intelligimus, quando

quis non nisi cum summa difficultate, aut gravi detrimento, spiritali vel temporalis, proprio vel alieno Missam audire potest; ut si quis timeat, ne ad eundem Ecclesiam ab hostibus in via occidatur, vel domum deserat ne à furibus expietur; vel si infirmum solum relinquat, ne grave aliquid in commodum patiat, Ita Nau. Suar. & alij apud Bonac, disp. 44. quaest. ult. de Missæ sacrificio pu. ult. apud quem plurimi alij similes casus videri possunt.

§. II.

Quot modis peccetur in tertium Decalogi præceptum.

PECCANT in primis, qui diebus festis contra Ecclesiæ prohibitionem opera servilia absque ulla causa legitima exercent; qui alios ad id cogunt, vel inducunt: peccant etiam superiores politici, qui diebus festis sibi subditos operibus illis servilibus vacare permittunt.

Item, qui diebus festis citra necessitatem vendunt aliquid aut emunt, præsertim si in emptione illa aut venditione tempus aliquod notabile infamatur: qui diebus illis officinas apertas tenent, aut merces vendendas exponunt.

Peccant iudices, & illorum officiales, si nulla urgente necessitate diebus festis citationes, testium juridicas auditiones, & alias judiciales actiones exercent. Item qui à totis diebus festis aut maximam, & præcipuam illorum partem aleis, choreis, comessationibus, & aliis vanis, aut profanis actionibus impendunt.

Peccant, qui diebus festis Missam audire omittunt; vel illam integram non audiunt, vel qui audiunt quidem, sed sine attentione, ac per illius partem aliquam notabilem vanis confabulationibus, aut superfluis cogitationibus deliberatè distrahuntur.

Peccant denique patres familias alijq; superiores, qui à filiis & subditis Missam diebus festis audiri non curant; aut eos talibus occupationibus detinent, ex quibus fit, ut Missam audire non possint.

ipſos ex charitate diligere tenemur, docet S. Thom. Act. 4. quòd cum charitas, qua Deum diligimus, etiam ad ea qua ipsius Dei ſunt, debeat extendi; cumque juxta Apoſtolum. *Ad Rom. 14. Nemo noſtrum ſibi vivit. Art. 5. & nemo ſibi moritur, ſive enim vivimus, domino vivimus, ſive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus, & quidem tot titulis, quot in ejus divinitate perfectiones fulgent; quot ab ejus bonitate beneficia in nos effluunt: ideo unusquisque ſe ipſum, non propter ſe, ſed propter Deum, ut aliquid ipsius Dei, debet ex charitate diligere.*

Quod ſpectat ad corpus noſtrum, idem S. Doct̃or dicit illud duobus modis conſiderari poſſe, vel ſecundum ejus naturam, vel ſecundum infectionem culpæ, & corruptionem pœnæ. Cum igitur natura ejus à Deo ſit, poſſumusq; uti corpore noſtro ad ipsius Dei obſequium, & (ut loquitur Apoſtolum *Rom. 6. Exhibere membra noſtra, arma iuſtitia Deo*; ea ratione debemus etiam corpus noſtrum diligere. Sed infectionem culpæ aut corruptionem pœnæ in corpore noſtro nullatenus diligere, aut fovere debemus; imò potiùs ex vero charitatis affectu amovere: unde intelligitur quo ſenſu dixit Apoſtolum; *Coloſſ. 3. Mortificate membra veſtra, qua ſunt ſuper terram, &c.*

Quod denique ſpectat ad proximum, quem ex charitate diligere debemus, S. Doct̃or art. 3. ab illa proximi denominatione excludit in primis creaturas rationis expertes; quia ſunt incapaces beatitudinis ſupernaturalis, in cujus communicatione charitas fundari debet. Excludit deinde Art. 5. damnatos, & dæmones quia ipſis bonum æternæ vitæ velle non poſſumus, cum ipſis illud Deus non velit, imò contrarium pro tota æternitate decreverit.

Nomine igitur proximi S. Doct̃or a. 6. 8. & 10. aſſerit ſignificari Sanctos Angelos, & homines, ſive beatos, ſive viatores, ſive peccatores, ſive juſtos, ſive amicos, ſive inimicos, quos quidem ita ex charitate diligendos eſſe dicit, ut eos nunquam actu ipſi charitati contrario, odio ſcilicet, proſequamur, neq; ullum eorum ab illa generalitate dile-

dilectionis proximi excludamus; & præterea ut secundum animi dispositionem semper parati simus charitativum actum, sive internos elicere, sive externos exercere erga quoscumque, etiam peccatores aut inimicos, quotiescumque id ex divinæ legis præscripto faciendum esse nobis innotescet.

Quod autem spectat ad inimicos, in quibus est specialis difficultas; certum est illos ex charitate propter Deum esse diligendos: quod expresse præcepit Christus Dominus S. Matth. 5. *Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros*; illisque dilectionis signa generalia exhibenda, quæ communiter aliis ejusdem conditionis hominibus, nos æquè attingentibus, exhibere solemus; & in casu extremæ, vel gravis necessitatis illis æquè ac aliis auxilia, & beneficia præstanda: quod etiam iussit Christus Dominus cum dixit *Matth. 5. Benefacite his qui oderunt vos*. Imò etiam injuria ab eis accepta propter Deum ipsis est condonanda: *senius* (quod dixit Christus Dominus S. Matth. 6.) *non dimiseritis hominibus; nec pater vester (cælestis) dimittet vobis peccata vestra*; & cap. 18. dicit condonationem illam, non solum exterius, sed ex interiori cordis affectu esse præstandam: quod si actio injuriarum civilis, aut criminalis ab eo, qui damnum aut læsionem passus est, instituitur; sicut id jure potest, sic ex odio & vindictæ appetitu facere non debet; sed civilem quidem, eo tantum fine, ut damnum illarum compensetur; criminalem verò, ex amore justitiæ, aut alicujus alterius virtutis motivo, ut docent Richard. Gabr. Nav. & alii apud Laym. Tract. 1. de char. c. 4. non verò ex motu odii, aut appetitu vindictæ.

Quamvis autem hæc ita se habeant, certum est nihilominus licitum esse, & honestum, in peccatoribus, & inimicis odisse, ac detestari peccatum; illudque per emendationem tollere, si id jure possumus; vel optare, ut à Deo, aut à superioribus puniatur: unde Apostolus dicebat: *Gal. 5. Utinam absceindantur, qui vos conturbant*. Quin & de ejusmodi punitione lætari possumus, quatenus per illam tollatur malum peccati; & e contrario trisari, si peccatorum

pravos
cat S. C.
soler, u
rursus
quosda
opprim

C
ti
2
bis, u
cunq
dilige
nostr
dilect
C
lesim
vel p
virtu
corp
Ord
cuj
dilig
eade
por
ralia
na e
V
liis
ctu
inc
nus
ver
ner
pro
praves

pravos conatus prosperari videamus : quod optimè explicat S. Greg. Lib. 22. moral. c. 11. his verbis: *Evenire plerumq̄ solet, ut non amissa charitate, & inimici nos ruina latificet, & rursus ejus gloria sine invidia culpa contrifet; cum & ruente eo quosdam bonè erigi credimus, & eo proficiente quosdam iniustè opprimi formidamus.*

§. II.

Quis ordo in charitate servandus sit.

CERTVM est ordinem aliquem in dilectione charitatis esse servandum, ut docet & probat S. Th. q. 26. a. 1. 2. & 3. Hic autem ordo (ut idem explicat) exigit à nobis, ut Deum amore appetiatiivo plusquàm: res alias quascunque, absq̄; ulla prius comparatione, aut exceptione, diligamus; tum ut post Deum nos ipsos, exinde proximos noitros, ac ultimo loco corpus nostrum eadem charitatis dilectione complectamur.

Cùm autem diligere, nihil aliud sit, quàm bonum velle, sintq̄; tria præcipua bonorum genera, quæ nobis ipsis vel proximis velle possumus; spiritualia scilicet, ut gratiã; virtutes, gloriam, &c. corporalia, ut vitam, & sanitatem corporis &c. exteriora denique, ut famam, divitias &c. Ordo charitatis supra relatus postulat, ut post Deum (de cujus dilectione jam supra egimus) quisq̄; primò seipsum diligat quoad bonà spiritualia; deinde proximum quoad eadem bona spiritualia; postea seipsum, quoad bona corporalia; & exinde proximum, quoad eadem bona corporalia; & sic deinceps seipsum & proximum, quoad alia bona exteriora. Ita S. Th. per totã q. 26. ubi id fusè explicat.

Vnde sequitur. n. nunquam licitum esse cuiusvis boni aliis procurandi prætextu spirituales aliquam animæ salutem per peccatum quantumvis exiguum deliberatè incurrere: *Quid enim prodest homini (ut ait Christus Dominus S. Matth. 16.) Si universum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patiatur; & cap. 22. ponit dilectionem sui ipsius, tanquam regulam & normam dilectionis proximi: Diliges proximum tuum sicut te ipsum; regula autè* (ut

(ut

(ut docet S. Th. a. 4.) prior & potior est quam regulatum.

Sequitur 2. quoad alia bona corporalia, & exteriora ceteris paribus, unum quemque debere magis se ipsum diligere quam proximum: unde (ut ait S. Aug. lib. de mendacio. c. 6.) *Si quis exponat vitam corporalem propriam pro vita corporali alterius, tam non diligit proximum sicut ipsum, sed plusquam se ipsum: quod (ut postea subiungit) sua doctrina regulam excedit.* Non est tamen contra hunc charitatis ordinem, si quis ex motu alicujus virtutis vitam propriam pro tuenda amici vitam exponeret, quod à S. Hieron. in cap. 7. Mich. & S. Ambr. lib. 3. de officijs cap. 11. tanquam honestæ & perfectæ amicitiae officium commendatur; & à fortiori posset, imo aliquando deberet quis pro salute temporali communitatis suæ, puta civitatis aut patriæ, vitam, & alia bona exteriora exponere: cum rationis ordo postulat, ut pars pro suo toto periclitetur.

Sequitur 3. si de bonis diversi generis agatur, tunc bonum spirituale proximi, bono nostro corporali aut temporali præferendum esse, ac proinde proximo versantia extrema necessitate spirituali, etiam cum certo propria vitæ periculo, succurrendum esse; dummodo tamen probabilis spes iuvandi proximum effulgeat. Ita S. Th. quest. 44. art. ult. ad 2. unde S. Ioannes epist. 1. cap. 3. *Et nos debemus, inquit, pro fratribus animas ponere.*

Et in extrema quidem ac moraliter insuperabili necessitate spirituali tenetur quilibet Christianus hunc charitatis ordinem servare, ut ex antè dictis constat, & etiam docet S. Aug. & post illum communiter omnes Theologi: pastores autem, & ij quibus animarum cura incumbit, subditis suis, non solum in extrema, sed etiam in gravis necessitate constitutis succurrere debent, etiam cum propria vitæ periculo, ut fusius docet & probat variisque exemplis illustrat Greg. à Valentia disp. 3. qu. 4. de ord. christ. pu. 4.

Quod autem spectat ad ordinem charitatis in proximorum

morum dilectione seruandum, certum est in primis, quotiescunque agitur de auxilio præstando in extrema vel graui necessitate corporali alicuius, ordinem charitatis postulare, ut personas nobis secundum carnem magis coniunctis præferamus: unde sequitur patrem & matrem aliis omnibus esse præferendos; exinde uxorem; postea filios; fratres alios consanguineos, pro ut quisque illorum nobis secundum carnem coniunctior existit; ut docet S. Th. art. 8, & sequent. & post illum Isamb. tract. de char. disp. ult. art. 2.

Quod si fiat comparatio eorum, qui secundum spiritum nobis coniuncti sunt; quamvis variz sint Doctorum sententiz, nec satis dilucidè constet quamam super hac quaestione fuerit mens S. Doctoris, probabilissima tamen nobis videtur eorum sententia, qui asserunt quòd, quamuis absolute loquendo illi, qui sunt meliores & sanctiores, aliis minùs bonis & sanctis obiectiue magis diligere debeant, id est amore approbationis & complacentiz, quo illorum virtutem & sanctitatem magis æstimamus & amemus; appretiatiue tamen eos qui nobis secundum carnem propinquiores sunt, magis diligere debemus iis, qui nobis spiritualiter tantum sunt coniuncti. Ita Rich. Bannes, & alii quos citat & sequitur Isamb. supra.

Quod tamen non obstat, quin amicum vel benefactorem insignem præferre interdum liceat alicuius consanguineis, ut post Dominicum Bannem docet Valentia sup. pu. 5. fieri etiam potest, ut aliquando cause aliquæ rationi maxime consentaneæ occurrant, ob quas ordo charitatis supra relatus licitè ac honestè inuerti possit ut expresse docet S. Thom. quest. 32. a9. c. g. in fauorem personæ bono publico maximè utilis;

§. III.

De actibus charitatis erga proximum, ac præsertim de elemosyna corporali.

VARIJ sunt & multiplices actus charitatis erga proximum, quorum præcipuos enumerat S. Doctor quæst. 27. 28. & seq. scilicet dilectionem, qua alteri per charitatem bonum volumus: beneficentiam, qua bonum, quod ei volumus, quantum possumus, recipi illi tribuimus: gaudium, quo de illius bono, v.g. conversione à peccatis, profectu in virtute &c. lætamur: pacem, qua simul cum proximo conspiramus in ijs, quæ ad illius bonum spirituale conferunt: misericordiam, qua illius miseriis tanquam nostris condolemus, easque, quantum possumus, sublevamus.

Sunt autem duo præcipui actus ipsius misericordiz, de quibus Theologi fusiùs disputare solent, elemosyna scilicet, & correctio fraterna.

Elemosyna (ut docet S. Thom. q. 32. a. 1.) est actus charitatis, quo quis propter Deum proximo indigenti subvenit. Cum autem duplex indigentia reperiri possit in proximo, spiritualis scilicet ac corporalis; ideo etiam duplex elemosynæ species à S. Doctore art. 2. assignatur: alia spiritualis, qua indigentia spirituali succurritur, de qua paragrapho sequenti agemus; alia corporalis, qua miseria, & indigentia corporis sublevatur.

Circa hanc verò elemosynam corporalem, certum est illam esse, non solum in consilio, sed etiam in præcepto, ut docet & probat S. Th. art. 5. & aperte colligitur ex variis scripturæ locis Ezech. 16. h. e. fuit iniquitas Sodoma, & e manu egeno & pauperi non porrigebant. Et S. Matth. 25. Christus Dominus flammis æternis adjudicat eos, qui misericordiz opera exercere omiserunt. Id ipsum SS. Patres unanimiter asserunt: S. Ambrosius lib. de Nabute, loquens

de c.

de eleemosyna, *Debitum*, inquit reddu, non largiri indebitum; ideoque tibi dicit scriptura: *inclina pauperi aurem tuam, & redde debitum tuum*; S. Basilius concione in illud dictum divitis: *Destituam horrea mea* dicit divitem illum *Non cogitasse de superfluo pauperibus erogando*, nullamque præcepti divini habuisse rationem; S. Greg. Nazian. orat. de pauperum amore dicit nos *Mandato divina, atq; exemplo aa eleemosynam largiendam excitari*.

Verum difficultas est, cum præceptum illud affirmativum sit, quo potissimum tempore obliget; quod ut melius & certius dignoscatur observandum est ex S. Doctore art. 5. obligationem faciendæ eleemosynæ ex duplici capite oriri: Primo ex parte dantis, si habeat bona superflua; siue ea sint superflua naturæ, id est non necessaria ad vitam suam & suorum sustentandam; siue sint superflua personæ, id est non necessaria ad personæ conditionem dignitatemq; tuendam. Secundo ex parte accipientis, si aliqua prematur necessitate: quæ quidem triplex esse potest; una extrema, cui nisi succurratur, hominis vita periclitabitur; altera gravis, cui nisi subveniatur, vitam ægrè ac difficulter sustentabit; tertia communis, qualis est ferme eorum, qui ostiatim mendicant.

Hac observatione supposita, in quæstione valdè perplexa & difficili, quæ Doctores in varias distinxerunt sententias, breviter dicimus probabilissimam nobis videri sententiam illorum, qui asserunt unumquemque obligari sub peccato mortali ad eleemosynam erogandam de superfluis naturæ ijs, qui sunt in extrema necessitate constituti; de superfluis vero personæ ijs, qui gravi necessitate laborant. Ita Tolet. lib 8 cap. 35. ubi pro hac sententia citat S. Doctorem & plurimos alios Theologos, probatque illam ex his Christi Domini verbis: *Matth. 25. discidite à me maledicti in ignem æternum & c. Hesper eram, & non collegistis me, & c. infirmus & in carcere, & non visitastis me: manifestum est enim has necessitates non esse extremas; & tamen condemnari hominem, qui in illis proximum suum sublevare omisit.*

An

An verò ex superfluis illis personarum unusquisque sub peccato mortali teneatur ad erogandam eleemosynam ad communibus pauperum necessitatibus; ita ut nullus licite possit superflua sibi retinere, sed pauperibus, qui nunquam & nusquam desunt, illa distribuere obligetur. idem Tol. supra. asserit communiorem Doctorum sententiam esse negativam, quamvis non desint, qui affirmativam amplectantur; proindeque nullum sub peccato mortali ad eroganda pauperibus superflua teneri extra graves aut extremas necessitates; aitque se non audere ad id obligare sub mortali eos, quos tot & tanti Doctores ab illo citati excusant.

Rectè tamen monet eos qui habent superflua, non omnino securos esse debere, sed timere, ne fortè sibi suarum cupiditati nimis blandiantur; & seriò perpendere, quam diversa sint judicia Dei à judiciis hominum, ideoque longè tutius esse, ut superflua illa status & dignitatis in opera charitatis aut alia Deo grata & honorifica impendant, quam otiosa apud se retineant, præsertim cum SS. Patres (quorum plurimos citat) sint hac in re longè rigidiores, videanturque asserere universim homini Christiano illicitum esse superflua retinere, quamdiu sunt aliqui pauperes, in quos illa erogare possit.

Addit præterea idem author, aliter hoc eleemosynarum faciendæ præcepto teneri eos, qui aliorum curam habent præsertim Ecclesiasticam & spiritualem; aliter eos, qui non habent; hi enim satisfaciunt indigentibus illis, qui occurrunt, eleemosynam erogando; illi verò in superinquirere aliquo modo tenentur, num sibi subditi suarumque curæ commissi gravem aliquam egestatem patiantur, ut eis succurrant. Docet præterea personas Ecclesiasticas, sive beneficia & redditus Ecclesiasticos obtineant (de quibus intra suo loco) sive bona tantum patrimonialia possideant, eodem faciendæ eleemosynarum præcepto arctius obligari, eo quòd in illis superfluum magis inveniri possit, quàm in Laicis. cum enim neque uxores, neque filios, aut alias habeant, cumque modum ac modestiam in victu, ac

vestitu servare teneantur, non tot rebus indigent, nec ad tantas expensas faciendas obligantur.

Quæres, num omnes personæ eleemosynam erogare licite possint. Respondet S. Doctor art. 8. illum, qui est sub alicujus potestate constitutus, de re illa, secundam quam superiori subiicitur, eleemosynam licite facere non posse, nisi de consensu illius, cui subditus est; unde sequitur religiosos, filios familias, ac servos eleemosynas absq; consensu Superiorum, parentum, aut dominorum erogare licite non posse, nisi extrema aliqua indigentis necessitas eos ad id obliget. possunt tamen filii familias ex bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, id est ex illis quæ vel in bello, vel in alicuius officii publici exercitio consequuntur, erogare eleemosynas: sicut & de iis quæ in proprias expensas ipsi à parentibus conceduntur, Ita Toletus lib. 8. cap. 31.

Quod autem spectat ad uxores, quamvis de bonis communibus absque mariti consensu eleemosynas erogare non debeant; poterit tamen (ut idem Tolet. docet supra c. 29.) id facere, si ultra dotem quam attulit, aliquid sibi proprium reservavit; aut si per alterius donationem, vel proprium laborem, & industriam aliquid illi obveniat: in quo tamen locorum consuetudinem servandam esse dicit. Item si maritus sit amens, aut ipsi uxori rei domesticæ administrationem relinquat, aut si sit supra modum tenax & avarus; nec eleemosynas illas etiam cum teneatur, erogare velit: tunc enim uxor id poterit exemplo Abigail, quæ Davidi dedit viro suo nesciente 1. Reg. 25. Addit idem author posse etiam de bonis sibi cum marito communibus facere modicam eleemosynam, propter quam maritus nullam indigentiam parietur.

* *
*

De eleemosyna spirituali, & correctione
fraterna.

DOCET S. Thom. q. 32. a. septem præsertim modis spiri-
tualis eleemosynam exerceri posse, scilicet docen-
do ignorantem, consilium dando dubitanti, afflicto
consolando, corripiendo peccantem, tolerando benignè
illos qui graves sunt & onerosi, condonando injurias, &
pro vivis ac defunctis orando.

De hac autem spirituali eleemosyna idem quod de
corporali dicendum est, servata tamen debita proportio-
ne; scilicet unumquemque teneri eo quo potest modo ad
succurrendum proximo constituto in extrema & moraliter
in superabili necessitate spirituali, ut dictum est paragr.
2. & etiam in gravi, id est quando non nisi ægrè & cum
summa difficultate necessitas illa spiritualis superari po-
test. quamvis hæc obligatio succurrendi in gravi necessita-
te spirituali, non adeò stricta sit in laicis quàm in Sacer-
dotibus; illis præsertim quibus animarum cura commissa
est, qui proinde ratione officii sui debent instruere igno-
rantes, de rebus illis quæ ad salutem necessaria sunt; con-
siliium rectum de iisdem rebus ad salutem necessariis præ-
bere: item afflictis quam possunt, impendere consolationem,
ne malorum pondere oppressi in desperationem inci-
dant: similiter & alicuius defectus tolerare, condonare
injurias, corripere peccantes, ac pro vivis & defunctis ora-
re, quoties id ab illis charitatis ordo, aut muneris sibi im-
positi ratio exigit.

Verùm peculiaris est difficultas circa correctionem fra-
ternam peccantium; quo nomine à Theologis intelligitur
qualiscunque sermo, quo quis vel monendo, vel repre-
hendendo, vel hortando, vel rogando, vel instruendo, aut
alia simili ratione nititur proximum à peccato revocare,
& ad officium virtutemq; reducere, idq; ob ipsius proxi-
mi propriam ac peculiarem bonam,

De hæc autem fraterna correctione supponimus tanquam certum, inesse obligationem ad illam faciendam, non solum ex consilio, sed etiam ex præcepto, ut docet S. Thom. q. 33. a. 2. & cum eo Theologi omnes, qui id communiter probant ex his Christi Domini verbis S. Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum, &c.* id est si te sciante peccavit frater tuus, ut explicat S. Augustinus serm. 16. de verb. Dom. qui hæc Christi Domini verba tanquam de præcepto dicta intelligit.

Hoc supposito tria præsertim de correctione fraterna quaeri possunt: primum, quando facienda sit: secundum, a quo facienda sit: tertium, quis ordo in illa servandus.

Ad primum quaeritum respondetur hoc præceptum, cum affirmativum sit, non quovis tempore obligare, sed solum concurrentibus quatuor conditionibus. Prima est ut noveris peccatum proximi: si enim illud ignores, corrigere non teneris, imò nec curiosius inquirere debes; hoc enim ad superiorem illius proprie pertinet, ut docet S. Thom. a. 2 ad 4. unde Proverb. 24. *Ne quaras, inquit Sapiens impietatem in domo iusti, & neque vastes requiem ejus.* Secunda est, ut ille, qui peccavit, nec emendatus sit, nec mox sive per alium sive per se ipsum credatur emendandus; si enim jam emendatus sit, vel proxime emendandus existimetur, correctione tua non indiget, nec proinde ad illam faciendam obligaris, ut docet Valentia disp. 3. q. 10. de correct. frat. pu. 2. Imò valde probabilis est sententia Sylv. Turr. & aliorum, quos citat & sequitur Laym. tract. 3. c. 7. de correct. frat. peccatum merè præteritum, si non subsit periculum recidendi, non cadere sub obligationem præcepti correctionis fraternæ: unde Eccli. 19. dicitur. *Corripe proximum, ne forte iteret.* Tertia est, ut speres aliquem fructum tuæ correctionis; si enim nulla sit emendationis spes, imò verearis ne ist, qui peccavit, correctione tua deterior fiat, tunc manifestum est te ad illam minime obligari: unde S. Aug. lib. 1. de civit. c. 9. dicit ad charitatem pertinere, ut quis *corripienti male agentibus parcat, quia ipsis metuit, ne*

deterio-

deteriores ex hoc efficiantur. Excipiendus est tamen casus ille, in quo ex defectu correctionis alii scandalum aliquo paterentur: tunc enim correctio facienda est, ne alii inde peccandi occasionem accipiant. Quarta denique conditio est, ut locus, tempus, aliaque ad corrigendum circumstantia opportuna sint: si enim alterius temporis vel loci opportunitatem ad proximum corrigendum commodam rem expectes, non teneris statim illum corrigere, sed indubitanter id differre potes. Ita docet S. Thom. art. 2, ad 3. S. Aug. supra dicit esse consilium charitatis, si aliquis propterea obiurgandis & corripiendis male agentibus parcat, quod opportunum tempus requirit.

Quod spectat ad secundum quaesitum, quinam videbuntur ad correctionem fraternam obligentur; asserit S. Doctor art. 3. omnes teneri ex virtute charitatis: quod etiam constat ex Eccli. 17. ubi dicitur, quod Deus Mandavit unicuique de proximo suo: & S. Matth. 18. ubi Christus indefinitè præcipit: Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum. Praelati tamen & Superiores, quibus aliorum cura incumbit, strictius ad correctionem faciendam obligantur: quod quidem, si spectetur ut est actus iustitiae vindicativae, ad illos solos pertinet, ut observat idem S. Doctor.

Quod denique spectat ad tertium quaesitum; videlicet quis ordo in correctione fraterna servandus sit; & an ordo a Christo Domino in Evangeliiis præscriptus, sit ex præcepto necessarius; ut scilicet peccans primò privatim admonetur; tum, si hæc admonitio nihil proficit, unus aut duo testes adhibeantur; ac demum Ecclesiae seu Praelato aut Superiori denuncietur? Resp. secundum mentem S. Doctoris art. 7. & 8. non modò ipsam correctionem fraternam, sed & illius faciendae modum à Christo Domino præscriptum, esse de præcepto: quod tamen præceptum, cum sit affirmativum, nec quovis loco & tempore obliget, inde sequitur, tunc solum ex præcepto modum illum correctionis servandum esse, quando ad ipsius correctionis finem assequendum necessarius esse censetur: quapropter S. Aug. serm. 16. de verb. Dom. de isto corripiendi modo loquens,

loquens, discernere, inquit, debemus, aliquando istud, aliquando illud esse faciendum; aliquando corripiendo fratrem inter te & ipsum solum; aliquando coram omnibus.

Observat autem Greg. à Valentia disp. 3. q. 10. de correct. fiat. pu. 5. varios esse casus, in quibus nulla videtur esse ad illum modum correctionis fraternæ servandum obligatio; ut si peccatum sit publicum; vel si, quamvis occultum, cedat tamen in damnum communitatis, & periculum sit in mora; aut si ob aliquam incurrentem circumstantiam prudenter iudicetur modum illum ad emendationem proximi futurum inutilem; quod etiam docet S. Thom. art. 8. ad 1. ubi etiam in resp. 4. addit ex S. August. si post occultam admonitionem peccator minimè relipiscat, utiliùs interdum fore peccatum eius Prælati seu Superiori, non quidem ut iudici, sed ut patri priùs manifestare quam testes adhibeantur, eò quòd paterna charitate & admonitione peccatori plus quam quivis alius prodesse possit. Videri potest idem Valentia loco citato, ubi fusiùs de istis agit.

Supersunt adhuc aliquæ difficultates circa correctionem fraternam breviter hic à nobis solvendæ.

Prima est, an etiam inferiores teneantur correctionem fraternam erga Superiores exercere? Respond. affirmativè, dummodo concurrant quatuor conditiones suprà explicatæ: ita enim docet S. Thom. art. 4. & in resp. ad 2. confirmat exemplo S. Pauli, qui, cum esset S. Petro utpote Apostolorum Principi subditus (ut ibidem dicit S. Doctor;) erga illum tamen correctionem fraternam exercuit. Hæc tamen correctio subditorum erga Superiores (ut ibidem monet) cum omni mansuetudine, ac reverentia faciendæ est, iuxta illud Apostoli 1. ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem*

Secundæ difficultas est, an sit obligatio ad correctionem fraternam faciendam de quibuscunque peccatis etiam venialibus? Resp. quamvis laudabile sit proximum etiam de venialibus corripere, modo prudenter & cum charitate id fiat; non esse tamen ad id obligationem sal-

tem

tem sub peccato mortali: imo interdum utilius esse levis
ra cuiusmodi peccata dissimulare, nisi talia sint, quae
scandalum aliorum, vel gravioris alicuius peccati com-
mittendi occasionem praebere possint. Ita Nav. cap. 14. a.
13. ubi addit aliquando licitum esse expectare, ut peccato
rursus incidat in peccatum, in quo deprehensus peccato-
cum maiori fructu corrigi.

Tertia difficultas est, an teneamur admonere & corri-
pere illum, qui ex ignorantia peccat? Resp. nos ad id tene-
ri, si eius ignorantia sit vincibilis, id est de re, quam quis
scire potest & debet; si autem sit invincibilis distinguen-
dum est. vel enim speratur fructus aliquis ex illa correptione,
vel minime speratur: si primum, instruere teneamur, si
ignorantem, praesertim si illius cura nobis commissa sit: si
secundum, bonae fidei relinquendus est, dummodo tamen
inde alterius damnum aut scandalum non sequatur.
Ita Bannes, Malderus, Azorius, Navarrus & alii quos citat
& sequitur Bonacina disput. 3. quaestio. 4. de charitate
pu. 7.

Quarta & ultima difficultas est, quale peccatum sit frater-
nae correctionis omissio. Resp. illum peccare mortali-
ter, qui commodè ac faciliè impedire, vel tollere potest
correctione fraterna gravem miseriam spiritualem pro-
misi, quale est peccatum aliquod mortale, sed non aude-
re ob alicuius mali temporalis timorem, vel alicuius tem-
poralis boni cupiditatem, quae in eius animo fraternae
charitati praeponderat, ut constat ex dictis paragrapho
illum autem qui propter passionem aliquam timoris, ve-
recundiae, aut pusillanimitatis non existimat se tam strictè
ad hoc obligari, vel minus se idoneum reputat ad corre-
ptionem faciendam, ideoque illam omittit, plerumque
non nisi venialem culpam incurrere, ut docet S. Thom. 2.
2. ad 3. quod tamen intelligendum videtur cum haec cor-
ceptione, nisi is, qui corrigere omittit, sit Su-
perior; aut ex illa omissione grave ali-
quod scandalum se-
quatur.

§. V.

Quenam peccata charitati proximi
adversentur.

QUATVOR sunt præsertim peccatorum genera, quæ proximi charitati opponuntur, & ad quæ reliqua possunt revocari; odium scilicet, invidia, discordia, & scandalum; de quibus agit S. Doctor quaest. 34. & sequ. ubi docet esse duplex proximi odium, abominationis scilicet & inimicitia. Odium abominationis est alienatio, & aversio voluntatis à proximo propter aliquod malum, quod in eo concipimus: odium verò inimicitia est illud, quo malum aliquod proximo volumus: & utrumque odium ex genere suo peccatum mortale est; si quis v. g. proximum suum aversetur & abominetur, quatenus homo vel quatenus Christianus est; item si grave malum aliquod optet, quatenus illi malum est, juxta illud quod dicitur 1. Ioan. 3. *Omni, qui odit fratrem suum, homicida est*: defectus tamen deliberationis, aut materia levitas à peccato mortali excusare possent; imò nullum esset peccatum, si quis peccatorem odio prosequeretur, non quatenus homo est, sed quatenus peccator; id est, si abominaretur ejus peccatum, vel si optaret illi aliquod malum; non quatenus ejus malum est, sed quatenus ad destructionem & exterminium peccati conferre potest, ut patet ex iis quæ paragraphis præcedentibus dicta sunt.

Invidia, ut docet S. Thom. qu. 6. est depravatus voluntatis affectus, quo quis tristatur de bono proximi, quatenus est propria excellentia imminutivum: quod ut melius intelligatur, observandum est ex Tol. Lib. 3. n. 65. septem potissimum modis contingere posse, ut quis tristatur de bono proximi. Primò quia inde aliquod malum sibi timet, ut si quis tristeretur de electione alicujus in aliquam dignitatem, eo quòd sibi in damnum aliquod proventurum vereatur: quòd si damnum illud sibi injustè inferendum

ratio.

rationabiliter timeat, nullum erit peccatum: si autem
 flet, v.g. si fur aut sicarius tristetur, eo quod electus sit
 iudicem viri inegerrimi animi, à quo scelerum suorum
 vindictam sibi metuit, peccabit: quia sicut non liceret
 talem virum dignitate sua & potestate ob hunc metum
 privare, sic nec etiam de ea tristari licitum est.

Secundò tristari potest aliquis de alterius bono,
 quod simili bono careat: ut quando quis videns homi-
 nem doctum, tristatur, non quia doctus sit, sed quia
 pari doctrina non sit præditus. Et hæc tristitia dicitur
 æmulatio, estque licita & honesta, si bona quæ quis æmu-
 latur, ad salutem animæ divinamque gloriam conducant,
 ut si quis videns hominem pœnitentem, zelo ferventem
 tristetur, non de illius bono, sed ex eo, quod se virtutibus
 eiusmodi destitutum videat; si autem æmulatio illa sit
 temporalibus bonis, quæ non referantur in ullum ho-
 nestum finem, tunc erit mala, vel indifferens ratione mo-
 tivi unde orietur.

Tertio tristari potest quis de bono alterius, quia
 tali bono indignum iudicat: & hæc est indignatio; quæ
 quidem bona vel mala est pro ratione motivi ex quo
 eipitur: si enim aliquis tristetur v.g. quod sceleratus
 quis & flagitiosus dignitatem aliquam consecutus sit,
 qua indignus est & rationabiliter creditur abusurus, non
 peccabit; si vero ex pravo aliquo affectu temerè iudice-
 tum bono, quod illi obvenit, indignum, ideoque de
 tristetur, peccatum committit grave, vel leve pro ratio-
 nis gravitatis, vel levitatis ipsius materiæ.

Quarto poterit tristari quis de bono alterius; quia
 ga illum male affectus: quando enim malo animo in
 quem sumus, bonum eius nobis displicet: & hoc pertinet
 ad odium de quo supra.

Quinto potest quis tristari de bono alterius; quia
 propriæ excellentiæ diminutivum; & hoc propriè pertinet
 ad invidiam, quæ (ut docet S. Thom. Sup.) ex genere suo
 est peccatum mortale; nisi defectus advertentiæ aut
 teriæ levitas excuset: & sic peccavit Saül invidens glori-
 am David.

Davidis, quatenus aestimabat suam ab illa obscurari & minui.

Sexto potest triftari quis de bono temporali alicujus: quia est majoris boni spiritualis impedivum: & hoc pertinet ad charitatem.

Septimo de eodem bono temporali triftari potest, quia modo aliquo injusto acquisitum est in damnum privatum vel publicum: & hoc ad zelum justitiæ pertinet.

Discordia est dissentio voluntatis à voluntate proximi circa aliquod bonum, in quo tenetur quis consentire. Ita S. Tho. qu. 37. dissentire enim à proximo in re aliqua mala bonum est; imò etiam dissentire in re aliqua bona, sed quæ quis velle minime obligatur, non est per se malum: sed tunc solummodo discordia peccatum est, quando quis in re aliqua bona, quam velle tenetur, ab alijs ex voluntatis pravitate dissentit.

Quod si hæc discordia sit circa veritatem, quam quis cū altercatione verborum impugnet, vocatur contentio: & si veritas illa quæ impugnatur divinum honorem aut notabilem proximi utilitatem spectet; ut quando veritates ad fidem aut morum rectitudinem spectantes impugnantur, est peccatum mortale: si eò usq; procedat discordia illa & dissentio voluntatis, ut quis seipsum ab unitate Ecclesiæ sejungat, nolitque ejus capiti visibili, nimirum Romano Pontifici subesse; dicitur Schisma: estque grave peccatum mortale, ut docet S. Th. q. 39.

Si ad discordiam animorum accedat etiam armorum violentia, qua proximo nocumenta aliqua in bonis fortunæ vel corporis injuste inferantur, vocatur bellum: si tamen bellum ob causam aliquam justam suscipiatur; si ab eo, qui legitimam potestatem habet; si cum recta intentione: tunc non est peccatum, ut docet idem S. Th. qu. 40. & in eo pugnare licitum est, aliàs, si una ex tribus his conditionibus desit, peccatum mortale est, & quidem eò gravius, quò graviora per illud damna proximo inferuntur. Quod quamvis ita sit, non debent subditi de intentione principis judicare; sufficit ut illis manifestè non constet

de iniustitia belli: imò quamvis dubitent an bellum iustum sit; possunt, & etiã interdum debent, quando ipfis à principe ita præcipitur, pro illo militare: quod optimè explicat S. Aug. Lib. 22. cont. faust. c. 75. his verbis: *Vir iustus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego miles, relligione illo iubente bellare, si, quod sibi à principe iubetur, vel non esse, contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Scandalum denique (ut docet S. Tho. q. 49. a. 1.) est dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ. Dicitur 1. (dictum vel factum) quia interiores actus, cum alijs noti non sint, illis nocere non possunt. Dicitur 2. (minus rectum) ut significetur posse aliquando scandalum oriri ex aliquo dicto vel facto, quod non fit ex se malum sed quod habeat tantum speciem mali. Dicitur denique præbens alteri occasionem ruinæ, non verò causam; eò quod propriè loquendo humana voluntas à nulla causa efficaciter induci possit ad peccandam, sed solummodo veluti oblata occasione sponte in illud consentiat.

Docet autè S. Tho. a. 2. aliud esse scandalum factum minus rectum, quod est alteri occasio ruinæ; siue id fiat ex certa & directa intentione alium inducendi ad peccandum. Siue, quamvis eiusmodi intentio non ad sit, id tamen quod fit, ex se & natura sua alium inducere potest ad peccandum. Scandalum passivum est ipsa spiritualis ruina eius qui scandalizatur, potest autem aliquando scandalum activum esse sine passivo; ut si quis aliquem inducere conetur ad peccandum; nec ille consentire velit, potest etiam scandalum passivum esse sine activo; ut si quis effectus vel dicto alterius, quod ex se ad peccandum nulla ratione inductivum est, occasionem ruinæ aut scandalum voluntatis pravitatem accipiat, quale fuit scandalum pharisæorum occasione verborum Christi Domini. Scandalum quidem passivum mortale, vel veniale peccatum

tum est (ut declarat S. Doctor Art. 4.) pro qualitate criminis. in quod quis propter dictum, vel factum alterius impingit: similiter scandalū activū mortale, est vel veniale, secundum rationem dicti vel facti, quo præbetur alteri occasio ruina; vel secundum intentionem illius, qui ejusmodi occasionem præbet. Quamvis verò scandalum passivum non sit speciale peccatum, nec opus sit, ut qui peccatum aliquod commisit, in confessione declaret se ab alio ad id inductum fuisse; scandalum activum tamen est peccatum speciale præcepto correctionis fraternæ oppositum, ac proinde in confessione declarandum, præsertim quando quis deliberatè alterum ad peccandum induxit: quòd si præter eius intentionem id accidat; quamvis Caietanus In art. 3. quæst. 43. & quidam alii Theologi negent, in eo casu scandalum activum esse peccatum speciale; probabilius tamen alii affirmant, ut Maior, Sylvester, Navarrus; quos citat, & sequitur Valentia Disp. 3. quæst. 18. de scan pu. 8. Vnde is qui advertit aliquod dictum vel factum suum minus rectum posse alium ad peccandum inducere, nec tamen ideo ab illo dicto vel facto desistit; debet secundum illos Doctores circumstantiam illam in confessione declarare; si mortale fuit illud peccatum, cuius occasionem præbuit.

Denique monet S. Doctor Art. 7. spiritualia bona ad salutem propriam, vel alterius necessaria nunquam esse dimittenda, licet inde scandali passivi occasionem aliquis accipiat nec ad evitandum eiusmodi scandalum, ullam unquam peccatum, nequidem veniale, committi debere; imò neque ullum opus bonum, licet minimè præceptum, omittendum esse; si scandalum ex sola alterius malitia oriatur: si tamen ex ignorantia, vel infirmitate oritur, tunc ad vitandum scandalum pusillorum, præstaret quòdvis opus bonum minimè præceptum omittere, & quidvis aliud secluso peccato facere. Exemplum utriusque habemus in ipsa Christi Domini persona, qui S. Matth. 15, ob scandalum Phariseorum minimè ab-

incepto sermone destitit, & è contrà cap. 17. ad vitandum populi scandalum vestigial, ad quod minime tenebatur, solvere voluit.

§. VI.

*Quenam sint obligationes filiorum erga
parentes, & parentum erga
filios.*

PRÆTER obligationes generales, quæ unumquemq; proximorum spectant; sunt aliquæ speciales filiorum erga parentes, & vicissim parentum erga filios; quæ hoc quarto Decalogi præcepto præscribuntur.

Docet autem Catech. Rom. Part. 3. ca. 5. nomine honoris parentibus exhibendi tria præsertim significari, amorem scilicet, reverentiam, & obedientiam: tenentur siquidem filii speciali modo ad amorem erga parentes; ita ut odium parentum longè gravius peccatum sit, quàm cuiuscunque alterius personæ: unde Nav. c. 14. n. 11. & Tol. lib. 5. c. 1. existimant, in peccato odii circumstantiam personæ parentum esse in confessione declarandam. Neq; sufficit amor internus, sed exterioribus effectibus proderè se debet; ad id ut teneatur filius parentum necessitatibus sive corporalibus, sive spiritualibus quantum in ipso est, subvenire; v.g. alimenta & alia ad vitam necessaria, si ad egestatem gravem redacti sint, eis præberè; si in aegritudinem incidierint, vel in carcerem detrusi sint, illos visitare, & quo poterunt modo ipsis ad sanitatem vel libertatem recuperandam succurrere, & à fortiori curare, ne absq; digna sacramentorum susceptione ex hac vita decedant, neve pia opera parentum testamentis præscripta differantur, neve suffragiis Ecclesiæ, & aliis subsidiis quocunq; modo debitis post mortem fraudentur.

Tenentur etiam filii reverentiam parentibus exhibere. Sunt enim (ut loquitur Catech. Rom.) *immortalis Dei quædam*

quædam simulacra: quare olim edixerat Deus Exod. 21. qui male dixerit patri suo vel matri, morte moriatur. Vnde contumelia, convicia, irrisiones, & similia peccata, quæ plerumque ob levitatem materia in aliis personis non nisi venialia forent, in parentibus ob circumstantiam personæ ut plurimum mortalia censentur, simili ratione percute-re, quantumvis leviter, parentes; imò illis solummodo interminari, gravis respectu illorum censetur injuria, proindeque peccatum mortale, ut asserunt Grassius, Reginal. Nav. & alii quos citat & sequitur Bonac. Dilp. 6. de 4. Decal. præcep. qu. un. pu. 2.

Tenentur denique filii obedire parentibus: unde Apostolus pluribus in locis Coloss. 3. Eph. 6. illud inculcat: *Filii obedite parentibus: & ipse Christus Dominus, ut hujus obedientiæ in se præberet exemplum, sanctissimæ matri ejus, que sponso S. Iosepho erat subditus. S. Luc. 2.*

Atque in primis tenetur filius patri obedire in ijs, quæ ad gubernationem domus pertinent; ita ut, si recuset obedire in re gravi, & alicujus momenti, maxime si ex contemptu, vel animi obstinatione id faciat, peccet mortaliter, ut docet Toletus lib. 5. capit. 7. Tenetur etiam obedire in ijs quæ ad bonos mores pertinent; ita ut peccet mortaliter, si cum pertinacia nolit acquiescere præceptis patris, quibus illum à peccato mortali, aut illius occasionibus, ut à pravis conversationibus, ludis, &c. abstrahere conatur, ut docet idem Tolet. & plures alii apud Bonac. supra.

Quamvis autem (ut docet S. Thomas 22. q. 189. a. 6.) filius post pubertatis annos directè parentibus non subdatur in ijs, quæ ad statum vitæ amplectendum, puta religionis, vel matrimonii, pertinent; docet tamen Toletus Suprà filium peccare mortaliter, qui contra voluntatem patris uxorem conditionis suæ minimè convenientem ducit. Existimant etiam Abulensis, Sanches, & alii apud Bonacinam Sup. pu. 7. filium teneri ab ingressu religionis abstinere, ut subveniat parentibus, quos ad extremam necessitatem redactos, aut brevi redigendos prævidet.

Sicut autem filii erga parentes, sic etiam parentes erga

filios ad tria præferim charitatis officia obligantur, ut docet idem Tol. supra. primum est ad alimenta, & alia vitæ adiumenta necessaria ipsis præbenda: quod intelligendum est, quamdiu illis indigent, nec sibi providere possunt, ut rectè notat Bonac. Sup. pu. 6. Secundum est, ad illorum curam gerendam, quoad ea quæ salutem æternam, & spirituale animæ bonum spectant: unde tenentur parentes procurare ut filij addiscant rudimenta fidei, Symbolum scilicet Apostolorum, orationem Dominicam, præcepta Dei & Ecclesiæ, aliaque ad salutem consequendam necessaria. Debent etiam illos verbis & exemplis ad bonos mores inducere, & à peccatorum occasionibus auertere; eosdemque, si forte delinquant, non ex charitate corripere, ut fusiùs explicat Bonac. Sup. Tertium denique officium parentum erga filios est, ut illos relinquunt liberos ad eligendum statum illum, ad quem ipsos à Deo vocari cognoverint, ita ut neque à bono aliquo statu amplectendo eos invito sine ulla legitima causa abstrahant, neque ad statum aliquem, siue sacerdotij, siue religionis, siue Matrimonij amplectendum invito cogant, ut docet idem Tol. supra.

Quæ autem de officiis filiorum erga parentes, & patrum erga filios dicta sunt; eadem etiam intelligi debent, servata tamen debita proportione, de officiis pupillorum erga tutores & alios, qui parentum vices gerunt: item de officiis servorum, subditorum, & quorumque inferiorum erga dominos, vel quoscunque superiores, & è contrà, ut docet Nau. cap. 14. num. 21. & 22. unde infert Bonac. supra pu. 8. Christianos omnes teneri sub mortali peccato summo pontifici in re gravi & iusta ad fidem, & disciplinam Christianam pertinente obedire: similiter dioecesanos Episcopis; parochianos parochis; servos dominis; subditos superioribus; & populos principibus suis, in quibus respectivè illis subditi sunt; non tantum in rebus & modestis (ut loquitur S. Petrus 2.) sed etiam in difficultatibus illisque non modò obedientiâ & reuerentiam, sed etiam amorem specialem, illiusque amoris officia, quoscunque

recta ratio id ab illis postulabit, exhibere. Secundò superiores omnes vicissim teneri ad gerendam curam inferiorum tam in temporalibus quàm in spiritualibus, prout cuiusque officium postulat. Et quidem quod spectat ad temporalia, tenentur domini seruis alimenta præbere, mercedem debitam solvere, & alia præstare, quæ iustitia vel charitas ab illis exigit: quoad spiritualia verò procurare, ut in rebus ad salutem necessariis intruantur; ut à peccatis abstineant, ut festos dies debite sanctificent, & alia præcepta divina & Ecclesiastica seruent; nè in morbis sacramenta, & alia spiritualia subsidia illis desint.

In ista vero spirituali cura inferiorum certum est longè strictiorem esse obligationem pastorum & aliorum quibus id ex officio incumbit: de quibus suo loco agetur.

§. VII.

*Quot modis peccetur in quartum
Decalogi præceptum.*

CUM (ut initio huius sectionis dictum est) in hoc quarto Decalogi præcepto, non solum præscribantur ea, quæ inferiorum & superiorum mutua officia spectant, sed etiam alia omnia, quæ ad charitatem proximi pertinent; idcirco hic adnotare debemus peccata quæ hac & illa ratione huic præcepto aduersantur: & ut à peccatis charitati proximi oppositis incipiamus.

Peccant contra proximi charitatem, qui omittunt exercere opera charitatis, siue corporalia siue spiritualia in iis casibus, in quibus ad illa exercenda obligantur: qui in extrema necessitate proximum deserunt, qui illum ad grauem necessitatem redactum eleëmofynis iuuare non curant: qui cum habeant multa superflua, nec ad vitæ, aut status conseruationem honestam ullo modo necessaria, in vanos ac inutiles sumptus illa expendunt, nec ulla, aut nõ nisi raras & exiles eleëmofynas pauperibus erogant qui proximum peccantem corripere, illumq; à peccati statu

aut occasione abstrahere negligunt, cum possint & debeant, qui odia & inimicitias cum aliquo exercent; illis mortem aut aliquod malum optant vel imprecantur: qui injurias & offensas acceptas ex corde remittere nolunt: qui fide & verbo tenus cum inimicis reconciliantur; vel quamvis condonent offensas, exteriora tamen charitativa officia exhibere recusant.

Item qui ex invidia aut pravo aliquo affectu tristantur de proximi bonis, aut de ejusdem infortuniis letantur: qui ex prava quadam animi dispositione cum proximo discordant in iis, quæ bona & iusta sunt; aut verbis cum illo contendunt, veritatemque agnitam impugnant: qui se ab unitate Ecclesiæ, & obedientia summi Pontificis subducunt.

Item qui militant in bello, quod iniustum esse certum sciunt; vel in bello quidem iusto, sed cum prava intentione; v.g. ut expleant cupiditatem, libidinem, ambitionem, &c. vel qui in bello res sacras diripiunt; aut contra ius belli opprimunt, vel spoliunt innocentes.

Item qui scandalum occasionem alijs præbent, illosque ad peccandum inducunt, sive id directe & expressa intentione faciant, sive indirectè aliquid agendo, unde sciunt alios ad peccandum fore inducendos.

Iam quod spectat ad specialia filiorum, parentum, & similibus personarum officia, peccant in primis filii, qui parentibus amorem, reverentiam, & obedientiam debitam denegant: qui parentes odio prosequuntur; mortem aut aliquod malum illis optant: qui in egestate illis subveniunt, aut in adversis opem & solatium ferre non curant: qui morientibus subsidia ad salutem necessaria, aut mortuis Ecclesiæ suffragia debita non procurant: qui eorum testamenta, & ultimas voluntates adimplere negligunt, aut nimis diu differunt.

Item qui parentes contemnunt aut irridunt; illos percutiunt, vel percussuros minantur; qui eorum iussa perpendunt, illis iusta & rationabilia precipientibus obedire renuunt.

Similiter contra hoc præceptum peccant omnes inferiores, qui superioribus obedientiam in iis rebus, in quibus illis subsunt, deferre nolunt.

Et ex adverso contra idem præceptum peccant parentes, qui infantes exponunt: qui filiis indigentibus, nec sibi providere valentibus alimenta denegant: illos in rebus ad salutem necessariis non instruunt, nec instrui curant; qui illos ad peccandum vel iussione, vel pravo exemplo inducunt: qui illos peccantes non corripiunt; vel non nisi irati & furentes id præstant; qui avertunt illos ab aliquo statu perfectiori amplectendo, ad quem Deo inspirante vocantur; aut è contrà invitos cogunt ad statum religiosum amplectendum, aut Matrimonium contrahendum.

Peccant item Domini, qui alimenta aut mercedem servis debitam non tribuunt: qui illos in fidei rudimentis aliisque ad fidem necessariis instrui non curant; eos peccantes non corripiunt; imò potius ad peccandum impetio, aut pravo exemplo inducunt.

SECTIO V.

Explicatur quintum præceptum.

Non occides.

AD FACILIOREM huius quinti præcepti explicationem ea, quæ de illo dicenda nobis sunt, quinque paragraphis complectemur: in quorum primo explicabimus, quomodo præceptum hoc intelligi debeat: in secundo agemus de homicidio, & mutilatione sui ipsius: in tertio de homicidio vel mutilatione alterius: in quarto inquiremus quot modis peccetur contra hoc præceptum: in quinto denique investigabimus, quanam restitutio propter alterius iniustam occasionem, aut mutilationem facienda sit.

fit.

V 5

§. I.

§. I.

Quomodo hoc quintum Decalogi præceptum
intelligi debeat.

HOc præcepto, secundum explicationem amplioreni Christo Domino summo legislatore *S. Matth. 5.* appositam, tria præsertim prohibentur. Primum est quodcumque nocumentum corporale proximo injuste illatum, vel per seipsum, vel per alium jubendo, consulendo, consentiendo, aut alia quacumque ratione cooperando, explicatur in *Catech. Rom. part. 3. c. 6.* Secundum est quodcumque convicium, aut probrosum & injuriosum verbum, ex ira & vindictæ appetitu prolatum. Tertium est quilibet deliberatus iræ motus, & vindictæ appetitus injustus, etiam si neque actu, neque ulla verbo, aut signo exteriori se prædat. Hoc aperte colligitur ex his Christi Domini verbis *S. Matth. 5. Audistis, quia dictum est antiquis: non occides &c. ego autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raa, reus erit concilii. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehenna ignis.* Quibus verbis Christus Dominus docet hoc Decalogi præcepto, non modo prohiberi homicidium, sed etiam quemlibet injustum vindictæ appetitum, & quodlibet probrosum & conviciosum verbum, aut aliud iræ & malevolentie exterioris signum: quibus veluti gradibus inter rixantes ad ultimum iræ & vindictæ effectum, homicidium scilicet, pervenitur. Quæ peccata, cum mortalia sint, digna esse censentur æterna pœna, quæ nomine iudicii, concilii & gehennæ, tamquam variis gradibus distincta, significatur, prout hunc locum explicant Hugo Cardinalis, Maldonatus, & communiter interpretes.

Si tamen plena rationis advertentia, & deliberatio esset; ut si vindicta aliqua levis duntaxat appetere peccatum non esset nisi veniale: imò nullum esset peccatum, si justa aliqua irascendi causa subesset, & si correptio

nis solum gratia verba aliqua asperiora proferrētur; dummodo tamen nec ira, nec lingua ultra præscriptos à recta ratione limites excurrat; unde S. Chryf. in illa Pl. 4. verba (*Irascimini & nolite peccare*) Licet, inquit, justè irasci. nam & Paulus Elima succensuit, & Petrus Saphira: sed id non iraxo dixerim absolute, sed Philosophiam, curam, & œconomiam: irascitur enim pater filio, sed ejus curam gerens: ille est qui temerè irascitur, qui seipsum ulciscitur. Et S. Greg. in c. 5. Job. Scien- dum est, inquit, quod alia est ira, quam impatientia excitat; alia, quam zelus justitiæ format: illa ex vitio; hæc ex virtute generatur.

Imò etiam ipsum homicidium actu perpetratum, quandoque justum, & licitum esse potest, ut in seqq. explicabitur.

§. II.

De homicidio, & mutilatione sui ipsius.

VM hoc præcepto prohibeatur occisio injusta & mutilatio, aut quavis alia corporalis læsio alterius; à fortiori etiam sui ipsius injusta occisio, mutilatio, & quælibet corporalis læsio prohibita esse censetur. Sunt tamen aliqui casus, in quibus occisio, vel mutilatio sui ipsius aut alterius justa, proindeque licita, esse potest.

Atque in primis quod spectat ad occisionem vel mutilationem sui ipsius, certum est gravioris alicuius mali, devitandi causa licitum esse se ipsum mutilare, aut ab altero mutilari permittere: ut si ad mortem evitandam, quæ ex putrefactione alicuius membri sequeretur, aliquis sibi ejusmodi membrum abscindat aut abscindi permittat, ut ex communi Theologorum sententia docet Tol. lib. 5. c. 6. quod quamvis possit, ad id tamen faciendum, aut permittendum sub peccato mortali non tenetur, sicut nec ad medicamenta quædam difficillima acceptanda, quamvis ex medicorum consilio ad vitæ, conservationem necessaria, ut observat idem author,

Cer-

Certum est prætera, se ipsum interimere grauissimum esse peccatum, neque id in ullo casu licitum esse, unico solum excepto, si nimirum Deus ita iubeat; quod fuit explicat & Probat S. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 21. & sequent. ubi expendit factum Samsonis, qui se ipsum interfecit, & sanctarum quarundam virginum, quæ ex peculiari Dei instinctu se ipsas interemerunt.

Cum hæc duo certa sint, unum est de quo dubitatur inter Theologos, nimirum an liceat se ipsum Permissimè occidere id est an licitum sit, ut quis permittat se ab alio occidi, cum prohibere possit. Respondet Tol. id esse illicitum, & ex se peccatum mortale; cum homo vitæ suæ non sit dominus, a liq̄ue proinde secundum rectam rationem, in quantum potest, consulere teneatur.

Sunt tamen duo casus (ut idem author docet) in quibus homo cuius vita bono publico minimè necessaria esset, illam exponere, seque ab alio occidi permittere potest. primus est ob amici periclitantis defensionem aut liberationem, iuxta illud S. Ioan. 15. *Maiorem hæc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amici.* Secundus casus est ob bonum spirituale proximi: e. g. si quis ab alio inuasus ad redigatur, ut fugere non possit, nec aliter mortem evadere nisi occidendo inuasorem; tunc, quamuis licitè possit vim vi repelere illumque occidere, potest etiam ex motu charitatis permittere se ab illo occidi, ne scilicet hostis in peccato mortali moriatur.

Addit idem author tres alios casus, in quibus homo non solum licitè potest, sed etiam tenetur vitam exponere, seque occidi permittere, primus est in fidei vel virtutis defensionem; v. g. si quis sub interminatione mortis cogatur fidem negare, aut peccatum aliquod committere; tunc enim mortem potius oppetere tenetur, quam se ullum peccatum consentire, ut per se patet. Secundus est, quando vitam exponere necessariū est ob boni publici conseruationem: e. g. si aliqua ciuitas obsessa non possit aliter ab expugnatione aut euersione liberari, nisi persona aliqua innocens ad mortem hosti traderetur; tunc enim

debe

deberet innocens ille hosti postulati se tradere: imo Nau. Less. Valent. & alij quos citat & sequitur Laym. tract. §. de instit. part. 3. cap. 1. asserunt in tali casu principem vel magistratum ciuitatis, sicut alia virtutum officia bono publico necessaria, sic etiam istud illi præcipere posse: quod tamen negat Tol. sup. qui asserit quod quamuis tunc innocens tradere se teneatur, ad id tamen ius à ciuibus aut magistratu compelli non possit. Tertius denique est, quando quis iuridicè ad mortem conuictus; tunc non solum potest, sed etiam tenetur mortem, quæ illi inferatur, subire, nec inferenti resistere: fugere quidem potest, si occasio se offerat; non tamen vi, aut armis se ex licitorum manibus liberare, ut docet idem Tol. supra.

Quæres, an peccent illi qui loco vel lucri alicuius captandi gratia se probabili periculo mortis exponunt; v. g. funambuli, aut illi qui ad probandam theriacam hauriunt venenum. Respondet Nau. cap. 25. num. 8. & post illum Tol. supra peccare quidem eos qui se præcipitio aut certo mortis periculo exponerent, quod euadere neque scirent neque possent: non verò qui ex artis peritia, vel certa experientia compertum habent, se probabiliter nullum subituros mortis periculum.

Vnum hinc ex eodem Toletio superest obseruandum, nimirum quòd, quamuis licitum sit, imò valde laudabile, & etiam aliquando necessarium ieiunijs, & alijs macerationibus proprium corpus affligere, illiusque vires debilitare, siue ut promptius & facilius spiritui subiciatur, siue ut iustitiæ diuinæ satisfactio aliqua exhibeatur, iuxta quod dixit Apostolus 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo;* & Coloss. 1. *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne meâ, &c.* Si quis tamen id indifferetio feruore, & cum notabili vitæ, aut virium detrimento præstaret, haud dubiè peccaret, & quidem mortaliter, ut asserunt Sairus, petrus de Nauarra, & alij apud Laym. supra; nisi forte inculpabilis, ignorantia aut inadvertentia illum excusaret.

De homicidio & mutilatione alterius.

CERTVM est homicidium iniustum alterius esse peccatum mortale: unde Apoc. 22. homicida à celesti gloria exciuduntur. Nomine autem homicidii intelligimus cuiusvis hominis occisionem: est enim in confesso apud omnes (ut docet S. Aug.) occisionem animalium ad sustentationem humanæ vitæ non esse illicitam.

Sunt tamen aliquæ causæ, ob quas hominis occisio peccato excusari potest. Imò aliquando redditur licita & iusta: tres communiter à Theologis numerantur, scilicet iustitia, necessitas, & inconsideratio: ex quibus duæ priores homicidium reddunt licitum; tertia verò illud à peccato saltem mortali excusat. De singulis breviter aliquid dicendum est.

Homicidium ex iustitia fieri dicitur, quando simul concurrunt quatuor conditiones: quarum prima est, ut fiat auctoritate publica, principis v. g. aut magistratus ab eo potestatem habentis, ad quem tanquam Dei ministrum pertinet ius gladii, ut declaratur Rom. 13. sine qua auctoritate nemini privato licet alium, quantumvis flagitiosissimum, & nocentissimum interficere, ut docet S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. Secunda conditio est, ut fiat ex causa iusta, eaque gravi, & ad bonum publicum pertinente, ut docet idem Tol. sup. Tertia conditio est, ut fiat ex recta intentione, v. g. ex zelo iustitiæ, amore boni publici, &c. si enim iudex v. g. ex aliquo pravo & inordinato affectu, puta iræ, invidia, &c. iudicium capitis proferat in aliquem sibi aliàs infensum, quantumvis legitima auctoritas & causa iusta subiacet, graviter tamen peccaret, ut per se manifestum est. Quarta denique conditio est, ut fiat secundum iuris ordinem, qui, ut docet Tol. supra, & Laym. tract. 6. de iudiciis c. 2. postulat in primis, ut precedat accusatio, vel denunciatio, aut saltem inquisitio iuridica, si nullo accusante aut denun-

denunciante iudex ex officio procedere debeat. Deinde ut crimen probetur sufficientibus testimoniis, aut iudicii, vel propria ipsius rei confessione sponte facta. Deniq; ut citetur reus locumq; ac tempus se defendendi accipiat: quamvis interdum (ut recte observat Tol. sup.) reus etiam inauditus morte plecti possit; si nimirum ob potentiam nimiam formidandum se præbeat, nec aliter iustitia possit effectum suum fortiri: in quo tamen casu crimen debet esse notorium; vel tam evidenter probatum, ut nulla subsistat ratio de illo dubitandi. Plura super hac iudiciorum forma in octavi præcepti explicatione dicentur.

Secunda causa, quæ homicidium licitum reddit, est necessitas: quando scilicet quis eo redactus est, ut vitam propriam aliter tueri non possit quam occidendo invasorem: quod quidem licitum est, dum modo fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut docet S. Th. 2. 2. qu. 64. a. 7. Quod autem de propria vita, hoc etiam de vita personæ alterius consanguinitatis aut amicitiz vinculo coniunctæ intelligendum esse docet Tol. supra; & habetur Clem. un. de homicidio. Observat autem idem Toletus quòd, si invasor esset persona bono reipublicæ admodum necessaria, pura ex cuius occisione bella civilia, & alia similia damna publica emergere possent, tunc licitum non esset illum occidere; sed mors prius oppeti deberet.

Quæres, an sicut ad vitæ defensionem; sic etiam ad bonorum exteriorum conservationem liceat invasorem occidere, quando aliter bona illa salvari non possunt. Resp. id etiam licitum esse, dummodo bona illa sint magni alicuius valoris, nec aliter conservari possint. Id constat in primis ex scriptura: Exodi 22. ubi dicitur: *Si effringēs fur domum, sine sufficiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis.* Constat præterea ex cap. Olim, de restitutione spoliatorum; & ex cap. Dilecto, de censurâ excomm. in 6. Idque S. Antonius Maior, Sylvester, Caietanus, Sorus, & alii, quos citat & sequitur Laym. tr. 2. de iust. part. 3. c. 3. sup. Addit tamen Toletus id solummodo esse laicis licitum, non verò Ecclesiasticis, quos (ut habetur cap.

susc.

*suscipimus de homicidio) satius est post tunicam relinquere
pallium quam pro rebus transiteriis tam acerbe in alium
deserere.*

Quod autem de bonis fortunæ, hoc etiam de fama & honore dici posse existimat idem Toletus; quod etiam docent Sotus, Nav. Sylv. & plures alii, quos citat & sequitur Lessius lib. 2. de iust. & iure c. 9. dub. 6. Iuxta quorundam sententiam, quamvis nobilis ab alio invasus possit vitam fugiendo salvare; si tamen inde aliquam contrahat infamiam, non tenetur fugere; sed invasorem occidere potest, si aliter vitam cum honore tutari nequeat. Observat autem Toletus id non licere nisi nobilibus & personis in quibus suum honorem tutari maximè obligantur, idque solummodo ad vitandam infamiam, non verò ad iniuriam acceptam ulciscendam. Addit insuper idem quoque defendendum esse de castitatis, & pudicitie defensione: potest enim mulier ob defensionem castitatis occidere invasorem; si aliter illam propugnare nequeat.

Quod autem hic de occisione alterius dictum est, idem de illius mutilatione intelligi debet; scilicet ad vitandam vel bonorum seu honoris vel pudicitie defensionem licet esse alium mutilare: imò, si illum mutilando vita vel honor, &c. propugnari potest, occidere non licet.

Quamvis verò licitum sit parentibus, dominis, & aliis superioribus (ut docet S. Thomas) correctionis causa verberare & percutere filios, servos, & alios inferiores; non tamen licet illos mutilare: unde peccant quando in correctione ex nimia ita modum excedunt; ita ne inferiores mutilentur, aut notabiliter in corpore lædantur.

Tertia denique causa, quæ homicidium à peccato excusat, est inconsideratio; si v. g. aliquis inadvertenter & præter omnem intentionem alium occidat: cum enim (ut docet S. Tho. q. 64. a. 8.) hec, quæ ex casu & præter intentionem accidunt, sint involuntaria; hinc sequitur non esse peccata, cum nullum sit peccatum nisi voluntarium. Rectè tamen observat S. Doctor & post illum Lessius supra dub. 6. contingere posse, ut id, quod non est voluntarium in se, sit

voluntarium

voluntarium in causa; quando quis aliquid facit, unde periculum est ne sequatur mors alterius; tunc enim nisi sufficientem ad periculum illud evitandum diligentiam adhibeat, homicidium, quod inde licet casu & præter illius intentionem sequetur, censebitur voluntarium in sua causa: e. g. nobilis aliquis venatur, & istu sclopeti existimans impetere feram occidit hominem; tunc enim si sufficientem non adhibuit diligentiam, ut occisionem illam præcaveret, censebitur ei voluntaria, eritq; proinde illius homicidii reus. Est autem sufficiens illa diligentia pensanda juxta majus vel minus periculum quod imminet; si enim v. g. locus illius venationis erat juxta viam publicam, per quam multi transire solebant, major haud dubie ad vitandum homicidii periculum adhiberi debebat diligentia, quam si fuisset desertus.

Idem quoq; dici debet juxta S. Doctoris mentem de illo, qui omittit aliquid facere ad quod tenebatur, ex qua omissione sequitur præter ejus intentionem mors alterius: tunc enim pro ratione majoris vel minoris negligentia, aut ignorantia, quæ illius omissionis causa fuit, majoris vel minoris peccati reus censebitur: e. g. si ex aliqua medici ignorantia vel negligentia mors infirmi sequatur, reus erit peccati gravioris aut levioris, prout major vel minor fuerit illa ejus ignorantia aut negligentia: quod judicis viri prudentis perpendendum est.

§. IV.

Quot modis peccetur in quintum Decalogi præceptum.

PECCHANT in primis, qui injustum, vindictæ appetitum deliberate concipiunt: qui se motu aliquo iræ, ultra rationis aut charitatis limites abripi sinunt: qui verba contumeliosa & convitiis plena in alios proferunt: qui sibi ipsis ex desperatione mortem optant, aut inferre conantur: qui se temere & sine ulla rationabili causa periculo mortis exponunt.

Qui

Qui aliquem sibi non subditum verberant aut percipiunt; aut sibi quidem subditum, sed sine iusta causa; aut licet ex iusta causa, tamen cum notabili excessu, unde lesio gravis aut mutilatio & etiam mors sequatur.

Item qui sine legitima autoritate alterum mutilant vel occidunt; aut cum legitima autoritate, sed sine iusta & sufficienti causa, vel ex prava intentione. qui alium occidunt ob vitam, vel honoris, aut pudicitiam, vel fortunam defensionem, sed non servato moderamine inculpatae tutelae: qui alium casualiter quidem & prae intentione occidunt, sed non adhibita sufficienti diligentia, aut quae ex ignorantia, vel negligentia omittunt aliquid faceretur quod tenebatur, ex quo tamen sequitur mors alterius.

Peccant etiam qui alios ad duellum provocant, aut provocationem illam acceptant: item qui in duellum aliorum consentiunt, aut non impediunt cum possint: qui duello tanquam patrini (ut loquuntur) aut spectatores interfunt; aut qui consilio, favore, aut quavis alia ratione duello cooperantur.

Peccant etiam contra hoc praecipuum, mulieres qui pharmacum sumunt, aut aliquid aliud adhibent remedium directe tendens ad impediendam conceptionem foetus, vel ad expulsionem & abortum illius, sive animatus sit, sive non: peccant matres, quae infantes in eodem lecto secum ponunt cum periculo illos opprimendi.

Sunt autem hic obiter observandae duae circumstantiae homicidii in confessione necessario declarandae. Prima circumstantia est personae occisae, aut mutilatae; an v. g. sacra, & Ecclesiastica, vel laica; & si laica est, an sit, pater, mater, aut superior, &c. Secunda circumstantia est loci, an in domo, an in campo, an in via, an in loco publico, an in privato, an in loco sacro, an in loco profano, an in loco mirum an occiso, vel percussio alterius facta sit in Ecclesia, aut aliquo loco sacro cum sanguinis effusione, unde locus ille pollutus fuerit.

Quae cum in confessione non fuerit declarata, & confessio non fuerit completa, non est confessio completa.

§. V.

De restitutione ob alterius occisionem, vel mutilationem facienda.

Dvo præsertim circa restitutionem illam explicanda sunt. Primo quantum sit ob mutilationem vel occisionem alterius restituendum. Secundo, quibus sit restituendum.

Quod ad primum spectat, certum est pro alterius occisione aut mutilatione nullam præcise loquendo condignam restitutionem fieri posse; cum vita hominis nullo pretio pecuniario æstimari possit, ut ex communi Theologorum consensu docet Les. lib. de just & jure c. 9 dub. 23. Quod quamvis verum sit, ordo tamen iustitiæ postulat, ut damna omnia ex occisione, vel mutilatione alterius secuta resciantur ab eo, qui injustè occidit vel mutilavit, sive aggressor fuerit, sive se ipsum defendendo moderamen inculpatae tutelæ notabiliter excesserit, ut rectè observat Navar. c. 27, n. 27; & Less. sup. dub. 21. Atq; in primis expensæ omnes factæ pro curatione mutilati vel occisi restitui debent; item restituenda sunt lucra omnia & emolumenta, quæ is, qui occisus est, ex artificio, negotiatione, vel officio probabiliter consequi poterat, detractis tamè his quæ ipse consumpsisset: quod etiam similiter dici debet de eo, qui mutilatus est pro eo tempore, quo ratione læsionis acceptæ artificium, negotiationem aut officium exercere non potuit. Quæ omnia viri prudentis & docti iudicio, in casibus particularibus determinanda sunt, ut præfati auctores fusiùs docent.

Quæres, quomodo facienda sit æstimatio lucri futuri; cum ignorent quamdiu victurus fuisset is qui occisus est. Resp. non posse ad id dignoscendum regulam certiolem, & commodiorem præscribi, quàm ut tantum restituatur, quantum probi prudentesque viri spectatis viribus, ætate, complexione illius qui occisus est, aliisque similibus

cir-

circumstantiis, & habita ratione lucri cessantis, vel damni ex illius occisione emergentis, æquam esse iudicant. Quod etiam servata proportionem debita dici debet alicujus vita ex injusta percussione, aut quavis alia laesione brevior effecta sit tunc enim erit facienda similiter estimatio temporis, quo ille vitam alterius secundum communem naturam cursum fuisset producturus.

Recte etiam monet idem Lessius sup. dub. 23. æquum esse, ut is qui alium injuste occidit, pro illius amissionibus, elemosynis aliisque piis operibus Deo satisfaciatur, ac præsertim sanctum Missæ sacrificium pro refrigerio illius offerri curet; idque proinde pro aliquam satisfactionis sacramentalis parte illi convenienter injungi posse.

Quod spectat ad secundum; quibus scilicet restitutionem injustam alterius occisionem faciendam sit; docent communiter Doctores faciendam illam esse parentibus, & uxori. Ita Bannes, Sotus, & plures alii, quos citat & sequitur Lessius sup. dub. 26. Obligatio autem ad illam restitutionem (quod observandum est) oritur, non ex iure quod hæ personæ habent in bona defuncti, cum ipse defunctus nullum jus habuerit ad illam restitutionem, cuius faciendæ obligatio non aliunde quam ex ejus morte orta est; sed ex arctissima illa conjunctione, quæ inter defunctum & ejusmodi personas intercedebat; ratione cuius censentur quodammodo una cum ipso defuncto persona, & competeat illis speciale quoddam ius possidendi ab eo alimenta, & alia ad decentem vitam sustentationem necessaria: unde sequitur, quod occisor eadem illi præstare obligetur, ad quæ occisus obligatus fuisset.

Quæres an similiter creditoribus defuncti restituere debeatur. Resp. plures Theologos, quibus subscribit Lessius tract. 7. de iust. part. 3. c. 6. existimare illum teneri; Lessius vero supra dub. 23. contendit neque creditoribus, neque hæredibus occisi (si tamen parentes, uxor & filii excipiantur) nullam ex rigore iustitiæ restitutionem esse faciendam cum neque creditoribus, neque hæredibus defuncti ius illi

nisi in eius bona competat; ea verò. quæ ob illius occisionem restituuntur, inter eius bona connumerari non possunt. Quæ quidem sententia, tum ob illam rationem, tum etiam ob Bannis & Soti, quos pro illa citat, auctoritatem, probabilis ac in praxi tuta videtur.

SECTIO. VI.

Explicatur sextum Decalogi præceptum.

Non mœchaberis.

MONET Catech. Rom. par. 3. c. 7. specialem cautelam ac prudentiam, nec non delectum verborum requiri in explicanda huius præcepti materia, quæ, ut ait, *moderationem potius desiderat, quam orationis copiam*; quod ut asseamus, & brevitati simul ac honestati consulentes, nihil omittamus eorum, quæ à Sacerdotibus sciri debent ut præcipuum à lepra discernere possint; omnia quæ dicenda nominis sunt, tribus parag complectemur: in quorum primo investigabimus, quid hoc sexto præcepto prohibeatur: in secundo, quot modis in illud peccetur: in tertio deniq; re-stitutiones quasdam in certis casibus ob huius præcepti transgressionem faciendas explicabimus.

§. I.

Quid hoc sexto præcepto prohibeatur.

SANCTVS Aug. q. 71. super Exod. explicans hoc sextum præceptum, docet illo prohiberi non modo adulteriũ, quod nomine mœchiæ designatur; sed in genere omnem illicitum concubitus, ac quemcunq; luxuriæ actum, sive externum sive internum.

Sunt autem sex luxuriæ species (ut docet S. Th. 2. 2. q. 1. 4. c. 1. & seq.) & declaratur e. *Lex illa* 36. q. 1. scilicet fornicatio, stuprũ, adulterium, incestus, raptus, & peccatum contra naturam; quibus aliqui Theologi addunt sacrilegium, quando peccatum istud committitur cum persona Deo sacra; quod tamen S. Thomas reducit ad speciem adulteri-
xii;

rii; quia personæ sacræ, connubio quodam spirituali
Deo conjunctæ.

Fornicatio est concubitus illicitus soluti cum soluta, violen-
est hominis nullo conjugii vinculo, aut castitatis voto. Adu-
Religiosi, vel Ecclesiastici status conditione obligati, conjugata
fœmina, quæ nec virgo est, nec coniugio, aut aliquo modo copula
castitatis obstricta, nec Religiosi status susceptione pro, tu-
mancipata. Hanc autem simplicem fornicationem et prope-
peccatum mortale, adeò certum est, ut oppositum peccatum, q-
naciter asserere sit hæreticum, ut definitum est in Cleob. c. 3.
Ad nostrum, de hæreticis, & expressis verbis dicit Apostolus
Ius Eph. 5. quòd omnis fornicator, aut immundus &c. non ha-
hæreditatem in regno Christi. Excipitur tamen casus ille, quæ De-
quo mulier vim ab alio pateretur; tunc enim, quamvis per
delectationem sentiat, si tamen impudico actui non consentiat, fac-
senriat, nullatenus peccat, ut fusè declarat & probat Salmus luxu-
gust lib. 1. de civ. cap.

Ad hoc peccatum reducitur concubinatus; quo nomine
nihil aliud intelligitur, quàm fornicatio continuata cum: ur-
cum certa aliqua persona soluta, & cohabitatio cum soci de-
Est autem hoc peccatum grave & periculosum, eo quòd
hominem in continuo statu peccati detineat: nec ab eo
debent concubinarii, nisi prius à concubinis separentur. Quàm

Porro rectè observat Less. lib. 4. de just. & iure. ca. 1. de veteri
7. fornicationis peccatum in Christianis specialem habere addi-
re deformitatem ratione Sacramentorum Baptismi, & est aut
charitatis, per quorum susceptionem singulari quodammodo
modo uniuntur Christo Domino, & membra illorum existimantur
fiunt membra Christi: unde Apostolus 1. Cor. 6. Ne quis
inquit, quoniam corpora vestra, membra sunt Christi? Talia
ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absti-

Stuprum est virginis defloratio; estq; hoc peccatum
vius simplici fornicatione, eò quòd præter illius malitiam
habeat specialem deformitatem propter violationem spiritu-
gnaculi virginalis, & maximum deinceps peccandi perni-
culum, cui virginem sic defloratam exponit. Existimantur
men Less. lib. 2. c. 10. dub. 1. probabiliter dici posse, stuprum

tunc solummodo esse peccatum, specie distinctum à simplici fornicatione, quando virgini vis infertur, illaque per violentiam defloratur.

Adulterium est illicitus concubitus cum persona conjugata, sive vir tantum, aut mulier, sive uterque coniugio copulati sint. Est autem gravius fornicatione, & etiam stultius, tum propter violationem fidei conjugalis, tum etiam propter damnum filiorum legitimorum, & alia similia mala, quæ ex hoc peccato consequuntur, de quo loquens est in Cl. c. 31. *Hoc nefas est, inquit, & iniquitas maxima, Ignis & ad*

condemnationem devorans, & omnia eradicans genimina.
Sacrillegium est illicita copula cum persona sacra, seu illa quæ Deo consecrata est & dicata, sive per votum castitatis, sive per ordinis sacri susceptionem. Addit etiam Tol. lib. 5. c. 12. sacrilegium committi, si quis in minoribus constitutus luxuriæ peccatum committat; vel si quis in loco sacro, aut venereum exercent, quamvis sit conjugalis, ut existimant Paludanus, Tabiena & alii apud eundem Tolemanum: unde circa hoc peccatum circumstantia personæ, vel loci declaranda est.

Incestus est copula illicita cum persona consanguinitatis aut affinitatis nexu intra quartum gradum coniuncta. Quam verò grave sit hoc peccatum ex eo colligitur, quòd in veteri lege constituta erat mortis pœna in incestuosos: addit hęc causa: *Lev. 20. quia rem nefariam operati sunt.* Est autem eò gravius peccatum, quo maior est inter peccantes personas coniunctio; imò specie distinctum esse existimat Nav. c. 16. n. 3. asseritq; proinde gradum consanguinitatis aut affinitatis esse declarandum.

Observat etiam Lessius violationem cognationis spiritualis per actum luxuriæ, quamvis propriè ad hanc incestus speciem non pertineat, habere tamen specialem deformitatem; ratione cuius, circumstantiam cognitionis spiritualis in confessione declarandã esse existimat. Quod similiter dicendum est, si hoc peccatum committatur cum filia spirituali confessionis, id est cum ea, cuius quis

con-

confessionem sacramentalem excepit: quod quàm grave peccatum sit constat ex cap. Omnes, & cap. Non debet, par. 1. ubi de Positio ab Ordine sacerdotali, & perpetua poenitentia usque ad exitum vitæ decernitur in eum, quod tale scelus per petrauerit.

Raptus, quantum ad ipsum actum luxuriæ modis omnibus supra dictis committi quidem potest; sed ad præterea violentam; & iniustam personæ à domo sua, vel paterna subtractionem, & in aliena detentionem; unde raptus cum simplici fornicatione, vel stupro, vel adultèrio, vel sacrilegio, vel incestu simul committi potest: hæ circumstantiæ cum illa, quæ ipsius raptus est propria debent in confessione declarari.

Peccatum denique contra naturam est illud (ut exprimitur S. Doctor q. 154. a. 11.) quod repugnat naturali ordini nerei actus, qui convenit speciei humane. Additque illud quatuor præsertim modis contingere posse: uno quidem modo, si absque omni concubitu, causa delectationis venereæ procreatio procuretur; & vocatur mollities: alio modo, si fiat per concubitum ad rem non eiusdem speciei; & vocatur bestialitas: tertio, si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculinum ad masculinum, femina ad feminam, ut Apostolus dicit Rom. 1. quod dicitur Sodomiticum vitium: quarto, si non servetur naturalis modus concumbendi, aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios menstruosos & bestiales concumbendi modos.

Et hi quatuor modi specie distinguuntur, ut obsecrat Lessius lib. 4. cap. 3. dub. 13. cum unusquisque illorum contineat specialem turpitudinem castitati repugnanti. Quàm nefandum autem & quàm detestabile sit illud peccatum, satis constat ex horrenda punitione Sodomitarum Gen. 19. & Onan filii Iudæ Gen. 38. ubi dicitur quod percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret: & Lev. 20. morti adiudicantur, qui peccatum istud commiserint: neque tantum divinis legibus, sed & humanis peccatorum monstra damnantur, in Codice Theodosiano lib. 9. tit. 7. edicitur quod huiusmodi scelus spectantibus populo flamma vindices exprabunt.

Est autem observandum circa peccatum molitiei, pollutionem omnem directè in se voluntariam esse peccatum mortale; nec unquam quovis prætextu, etiam tuendæ sanitatis, esse licitam, ut ex communi Doctorum consensu probat & docet Lessius sup. a. dub. 14. imò & illam etiam, quæ indirectè tantùm voluntaria est quæ sequutura prævidetur, ex aliqua causa, quæ tamen non evitatur, cum possit & debeat evitari.

Si tamen justa aliqua ratio subsit ejusmodi causam evitandi; ut si quis libros de ejusmodi rebus tractantes legat, ut alios doceat, aut confessionibus excipiendis vacet; unde turpes imaginationes & delectationes in parte inferiori, ac exinde pollutiones consequantur; tunc non erit peccatum, dummodo absit periculum consensus, ut docent Less. sup. Nav. cap. 16. n. 6. & alii communiter. Quòd si pollutio nullo modo sit voluntaria; ut quando inter dormiendum accidit, neque postquam quis plene expergefusus est in delectationem ex illa proveniente deliberate consentit; tunc est peccatum, ut iidem authores proxime citati docent.

Præter has luxuriæ species, sunt alii plurimi ejusdem peccati actus, tam exteriores quàm interiores ad unamquamque illarum pertinentes, hoc sexto præcepto prohibiti. Atque in primis prohibentur morosæ delectationes, quæ ex rebus obscænis cogitatione vel imaginatione apprehensis cum pleno & deliberato voluntatis consensu percipiuntur; & etiam ipsæ cogitationes & imaginationes turpes, quævis nulla ex illis sequatur turpis delectatio; si tamen illius percipiendæ causa animo versentur & foveantur, æquale cum ipsis obscænis delectationibus censentur habere malitiam, scilicet mortalem, quamvis nulla subsit voluntas rem illam turpem opere implendi: quod melius explicare simul & probare non possumus quam his sancti Augustini verbis; lib. 2. d. Trin. c. 2. *Totus, inquit, homo damnabitur; nisi hoc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animi talibus eblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittatur.*

X PRO-

Prohibentur etiam à fortiori obscœna omnia desideria, & turpes affectus, quando quis deliberatè appetit, & vult actum aliquem luxuriosam perpetrare. Et hæc desideria eandem cum ipsis actibus desideratis deformitatem induunt: unde qui mulierem conjugatam turpiter concupiscit *S. Matt. 5. iam machatus est eam in corde suo*, ut ait Christus Dominus; & coram Deo adulterii reus efficitur.

Præterea oscula, tactus, quæ fiunt ob carnalem, & veneream delectationem quæ ex illis percipi potest, sunt etiam peccata mortalia hoc præcepto prohibita: quamvis enim (ut rectè observat *S. Doctor 22. q. 154. a. 4.*) hæc & similes actiones sint ex genere suo indifferentes, possintque secluso quovis libidinoso affectu licite exerceri; e.g. si quis mulierem osculetur eam salutando, quia talis est consuetudo patriæ, vel ob aliquam aliam causam rationabilem; si tamen nulla ejusmodi causa subsit, nec aliud in osculis, tactibus, & aspectibus intendatur, quàm delectatio illa, quæ carnè afficit, & ad libidinem excitat; tunc secundum mentem *S. Doctoris* peccati mortalis reatus incurritur.

§. II.

Quot modis peccetur in sextum Decalogi præceptum.

EX dictis colligi potest quot & quàm variis modis peccetur in hoc Decalogi præceptum. Atq; in primis peccant contra illud qui turpium rerum cogitationibus, aut imaginationibus deliberatè intendunt ut illis delectentur: qui delectationes illas suboriri advertunt, nec illas protinus abijciunt, sed potiùs fovent: qui legunt libros impudicos: unde tales cogitationes, & delectationes porrumque oriri solent: qui intendunt in imagines, aut picturas obscœnas, & ad libidinem aspectu sui excitantes, aut illas domi expositas habent, unde alii occasione peccandi sumere possunt; qui turpes cantilenas aut verba

obscena proferunt, aut ab aliis prolata libenter audiunt: qui Comædiis, aut aliis spectaculis, vel saltationibus & choreis delectantur, in quibus advertunt se graves adversus castitatem tentationes experiri, iisque ut plurimum succumbere: qui notabiliter in cibo vel potu excedunt, unde in ipsis motus impudici & aliquando pollutiones oriri solent, quibus fere semper consensum præbent.

Qui vestitu, aut gestu aliquo immodesto, vel aspectu aliis huius peccati occasionem præbent: qui se vel alias personas impudice aspiciunt: qui osculis aut tactibus libidinosus delectantur: qui voluntate sola, aut etiam actu ipso committunt peccatum fornicationis, stupri, adulterii, sacrilegii, incestus, aut raptus; qui in peccatum molliæ delibere incidunt, pollutionibus delibere delectantur; aut eas sibi tactibus impudicis vel aliis modis procurare conantur: qui in infandum Sodomæ aut bestialitatis crimen perpetrant, aut aliis illicitis aut infamibus concubendi modis se polluunt.

III.

Quanam restitutiones ob huius præcepti transgressionem faciendæ sint.

DVOBUS præsertim casibus obligatio restitutionis alicuius faciendæ huius præcepti transgressoribus incumbere potest, nimirum ratione stupri, vel adulterii.

Quod ad stuprum spectat, certum est in primis illum, qui virginem aliquam conjugii promissione decepit, & sub ejusmodi spe corporis illius usuram impetravit, ad eam in matrimonium ducendam obligari, etiamsi fictè tantum & dolosè promiserit. Ita Nav. Sot. Adrian. & alii apud Less lib. 2. c. 10. dub. 3. si tamen esset conditionis valde inæqualis, aut si promissionem implere non posset, pura quia est cõiugatus; aut si ex illius promissionis impletione grave aliquod scandalum timeatur; tunc promissioni satisfacere censetur, si sufficientè illi, pro ratione cõditionis, &

status, dotem tribuat; ut docet Nau, cap. 16. nu. 18. & post illum Tol. lib. 5. cap. 17.

Certum est etiam illum qui violentia, aut imperiis precibus, aut falsis & dolois persuasionibus virginem ad stuprum induxit, teneri illam vel convenientur dotare, ut habetur ex cap. *si seduxerit*, de adulterijs. Quod si vii nulla vi aut promissione, nullis item importunis precibus, aut dolois persuasionibus ad peccatum in iudicio, sed ipsa sponte, & libere in illud contempsit; nulla restitutionis faciendæ obligatio incumbit, ut docet Nau. sup. dub. 2. & alij; quia iuxta regulam 28 iuris in 6, *Scienti ex consensu non fit iniuria*; legesque Canonice (ut obicitur Nau. ibid.) non obligant ad restitutionem nisi eum qui aut violentiam aut bolum seu deceptionem ad stuprum perpetrandum adhibuit: quod etiam similiter dicendum existimat idem Nau. virgo per stuprum deflorata æquè commodè & convenienter nupsit, ac si minime peccasset; quia stuprum illius nemini innoxium; tunc enim quamvis ille qui eam ad peccandum induxit, gravem & rigidam pœnitentiam coram Deo subire teneatur, ad nullam tamen restitutionem illi faciendam tenebitur; quia scilicet nullum damnum passa est. quod pecunia restituari possit.

Quod spectat ad adulterium si mulier coniugata filium ex adulterio suscepit, tenetur omnibus modis quibus potest, citra famæ dispendium aut vitæ periculum, procurare ne legitimi hæredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti patiantur. unde si habet bona aliqua præter dotem sibi propria, quæ possit quibus velit tribuere, tenetur ex illis tantum legitimis hæredibus applicare, quantum satis erit ad compensationem damni per stuprum illati aut inferendi. Ita Caiet. opusc. 31. resp. 19. Nau. cap. 16. num. 47. Tol. lib. 5. cap. 11. Less. lib. 2. cap. 11. dub. 7. & alii communiter.

Quod si mulier nulla eiusmodi bona possideat, negantur ulli alio modo damnum illud compensare possit, quarunt Theologi, an teneatur etiam cum periculo vitæ, vel dispendio famæ crimen suum marito, vel filio suo restituere.

spurio prodere, Resp. ex communi Doctorum sententia (ut videre est apud Less. & Tol. supra) nō teneri cum periculo vitæ: quamvis autem aliqui existiment ad id obligari cum honoris & famæ dispendio, probabilis tamen & tuta in praxi est sententia Scoti, Innocentij; Panorm. Caiet. Nau. & aliorum; quos refert, & quibus subscribit Less. supra dub. 7. qui negant mulierem cum notabili famæ honorisq; dispendio ad crimen suum marito vel filio spurio revelandum obligari, quorum ratio est, quod fama cum sit bonum superioris ordinis, nō videatur in tali casu esse necessariō exponenda pro alio bono inferioris ordinis; præsertim cum illius dictis neque maritus neque spurius filium credere teneantur: *Alleganti enim suam turpitudinem (iuxta regulam iuris) nulla debetur fides*: Proindeque ex illa peccati sui declaratione nihil aliud sequeretur, nisi scandalum in familia & discordia inter filios: unde etiam cap. *Officii*, de pœnit & remiss. nihil aliud præscribitur respectu mulieris, quæ filium supposuerat, nec suppositionem illam marito revelare volebat, sicut nec alterius quæ prolem ex adulterio susceperat, nisi ut comperens satis factio per discretum sacerdotem utrique iniungatur; unde iuxta illum canonem prudentis erit confessarij eiusmodi mulieri præter alia opera satisfactoria præcipere, ut solitas expensas quantum poterit habitatione status valetudinis &c. imminuat, & maiori sedulitate domesticam administret; & si quid lucri proprio labore captare possit, illud in compensationem filio aut hæredum applicet; & alia similia præstet, quibus si non totum damnum, saltem illius partem aliquam compensare conetur.

Quæres utrum ipse adulter ad restitutionem aliquam faciendam obligetur. Resp. si moraliter ei certum sit filium, qui ex muliere cum qua peccavit natus est, suum esse, obligari illum ad compensationem damnorum, quæ legitimo marito aut eius hæredibus obvenire possunt; si vero ratione alimentorum quæ illi præstantur, sive ratione hereditatis, quam cum aliis legitimis filiis tanquam unus

ex illis aditurus est. Et hæc est communis sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem ut minus probabilem & tutam merito rejicit Lessius supra dub. 6.

SECTIO VII.

Explicatur septimum Decalogi præceptum.

Non furaberis.

CUM hoc septimo præcepto (ut observat Catech. Rom. Part. 3. c. 8. Deus in tutelam veluti suam bona nostra exteriora susceperit; ita ut nullus ea iniuste surripere aut in vitis nobis detinere possit, quin iniuria illa in ipsum etiam Deum refundatur, ac obedientia illi debita violatur: hinc pater quanti facienda sit huius præcepti observatio, & quo studio illius obligationes omnes perlegendæ sint, præsertim cum innumeris prope modis in illud peccetur. Ut igitur majori cum luce in illius explicatione procedamus, ipsius juris ac iustitiæ principia breviter consideranda nobis sunt, ut ex illis postea rationes omnes, quibus erga proximi bona obstringimur, enucleatius cognoscamus.

§. I.

Quid Iuris, quid iustitiæ nomine intelligendum sit.

NOMEN Iuris (ut illius varias & multiplices acceptiones omittamus) in duplici præsertim significatione sumi solet. Primò pro lege tam naturali quàm positiva, sive divina sive humana. quo sensu dicimus e. g. parentibus honorem deferre, esse de iure naturali; Sacramenti Baptismi recipere, esse de iure divino positivo; eo etiam

sensu legum & sanctionum Ecclesiasticarum Collectio-
nem juris Canonici nomine indigitamus. Secundo sumi-
tur pro facultate illa seu potestate legitima, quam quis ha-
bet ad rem aliquam obtinendam aut retinendam, vel ad
aliquid faciendum, ita ut ab illius rei obtentione aut re-
tinendam, vel ad aliquid faciendum, ita ut ab illius rei
obtentione aut retentione, vel ab illa actione facienda
impediri licite non possit.

Similiter iustitiæ nomen duobus potissimum modis
accipitur. Primo pro virtute quadam generali, quam S.
Ansel. Dialog. de verit. c. 13. vocat *Rectitudinem voluntatis*:
quo sensu virtutes omnes in se complectitur, & pro illis
sive generatim sive speciatim significandis plerumque in
Scriptura ponitur, ut Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt
iustitiam.* & cap. 6. *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis co-
ram hominibus, ut videamini ab eis.*

Secundo pro virtute particulari, quæ à S. Doctore 2. 2. q.
58. a. 1. & à Jurisconsultis communiter definitur: *Constans
& perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi*: quorum
verborum sensus est iustitiam esse virtutem, quæ inclinât
& firmat voluntatem ad tribuendum unicuique quod
suum est: quæ in acceptione una est ex quatuor illis virtu-
tibus, quæ à S. Ambr. in c. 6. S. Lucæ vocantur *Cardinales*, eò
quod sint aliarum virtutum tanquam cardines; ita ut sicut
ostium in cardine, si (ut loquitur S. Greg. Lib. 2. moral. c.
36.) *Omnis honesta vita ratio, & universa boni operis structura,
illius inniti quodammodo videatur.*

Dividitur autem iustitia à S. Doctore q. 61. a. 1. in com-
mutativam & distributivam. Iustitia distributiva illa est,
quæ dividit & distribuit munera, officia, onera, bona, & a-
lia similia communitatis alicujus propria secundum pro-
portionem quam vocant Geometricam: id est, conside-
rando non solum valorem & quantitatem bonorum illo-
rum aut onerum, &c. sed etiam personarum conditionem,
idoneitatem, merita, &c. Commutativa verò illa est, quæ
constituit æqualitatem inter personas particulares secun-
dum proportionem arithmeticam: id est, considerando
solum valorem, vel quantitatem rerum sine ullo respectu

ad personas: v. g. mutuatus est aliquis centum aureis, qualiscunque sit dives an pauper, nobilis an ignobilis, debet centum aureos reddere.

§. II.

Quid sit ius ad rem, & ius in re.

CELEBRIS illa divisio juris, quæ à Theologis & Iurisperitis tractatur, lucem dabit variis difficultatibus citius huius præcepti violationem occurrentibus, ideoque nobis prætermitti non debuit. Ius igitur ad rem est illud, quod habetur per alicuius contractus stipulationem, puta per donationem, emptionem, &c. antequam illius rei, quæ donata vel empta est, traditio fiat. Ius in re est illud, quod per ipsam rei traditionem acquiritur.

Hæc est autem utriusque differentia, quòd ius in re faciat illam propriam eius qui acquisivit, ut, quocumque loco sit, & in cuiuscunque manus pervenerit, facultatem habeat, eam ubicunque repererit recipiendi, & à quocumque repetendi; obligeturque ex iustitia eam ei restituere, quis acceperit. Ius verò ad rem non tribuit facultatem huiusmodi in ipsam rem, sed solummodo titulum iustum & aptum ad habendum illius rei dominum: e.g. quis equum ab altero, illiusque pretium solvit; si equus ille nondum ei à venditore traditus sit, habet tantum jus ad illum equum, non verò in illo: unde si venditor fraudulentè eundem equum alteri vendat, & tradat, primus emptor non potest ab illo altero equum repetere; sed agere tantum potest in venditorem, ut pretium restituat, sibi que præterea persolvat quantum sua intererat, contractum illius venditionis antea celebratum firmum & ad plenum effectum perducere: contra si equus ille venditus, sed nondum traditus, moriatur aut furto abducatur, venditori perit & non emptori.

Ex quibus intelligi potest quid sibi velint leges civitatum, dum dicunt, ei, qui habet jus in re, competere actionem.

calem, quæ vindicatio vocatur, qua res ipsa repeti, & sumi possit ubicunq; reperiatur; ei verò, qui habet tantummodo ius ad rem, competere actionem personalem, non qua res ipsa in cuiuscunq; manus devenit potest vindicari & accipi, sed qua traditio eius possit exigi à persona, cum qua stipulatio de re illa intercessit.

§. III.

*Quid sit dominium, & quibus personis
competat.*

PLURES sunt juris particularis species varizq; rationes, quibus competere potest alicui facultas accipiendi aut retinendi rem aliquã, vel de illa disponendi; inter quas præcipua, & ad quam reliquæ aliquo pacto reducuntur, est dominium: ex cuius proinde explicatione, quid de aliis sentiendum sit, facile poterit intelligi.

Ac in primis observandum est duplex esse dominium, jurisdictionis scilicet, & proprietatis. Dominium iurisdictionis est potestas gubernandi sibi subditos; illis aliquid præcipiendi, aut prohibendi, illos iudicandi, puniendi, vel præmiandi.

Dominium verò proprietatis, est ius possidendi rem aliquam, & de illa tanquã sua disponendi. estq; rursus duplex, perfectum scilicet & imperfectum. Dominium perfectum, quod & plenum dicitur, continet proprietatem rei, & commodorum eius, extenditq; se ad omnem eius usum, & dispositionem, nisi lege aliqua divina vel humana prohibeatur. Dominium verò imperfectum habet tantum proprietatem absq; emolumentis, vel emolumenta absq; proprietate: primum vocant Iurisperiti dominium directum, quale est principis respectu feudorum, aut illius qui dedit agrum in emphyteusim: secundum vocant dominium utile; quale habet feudatarius, emphyteuta, usufructuarius, &c.

Quod autem spectat ad subiectum domini, seu personas illius

illius capaces, Theologi communiter docent, illud non nisi nature rationali competere posse; cum per solam rationem quisq; potestatem habeat immediate in actus suos, & per hos in alias res exteriores.

Atque in primis certum est, Deum in omnes creaturas summum quoddam, & absolutissimum obtinere dominium; quod scriptura innumeris propè in locis testatur, proindeq; illum liberè & prout ipsi placuerit, de omnibus creaturis sine cuiusquam injuria disponere posse. Certum est etiam, hominem esse dominii capax, juxta illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; ut præsit piscibus maris & volatilibus cæli, & bestiis, universaq; terræ, &c.* Vbi tribuitur homini præfectura, & dominium in alias creaturas inferiores ratione imaginis divinæ quam gerit, quæq; in intellectu rationis capaci, & libera voluntate consistit. Sed difficultas est de quibusdam hominibus in particulari, an de facto dominium aliquod & quarumnam rerum habeant; ac præsertim de filiis familiaribus, de quibus breviter dicimus, quod secundum juris dispositionem, quamdiu sub patria potestate constituti sunt, d'no sunt tantummodo genera bonorum, quorum personarum dominium habere possunt; castrensia, scilicet, & quasi castrensia. Bona castrensia sunt illa, quæ in militia vel occasione militiæ justè acquiruntur, ut stipendia, donativa ducum, &c. Quasi castrensia verò sunt ea, quæ ex beneficio Ecclesiastico; aut officio publico, judicis v.g. aut advocati, aut ex professione alicujus artis liberalis proveniunt. Bonorum autem illorum quæ adventitia vocantur, id est quæ vel ex aliorum donatione, vel ex propria industria, negotiatione, &c. proveniunt, dominium quidem directum habere censentur, non tamen de ijs disponere possunt absq; consensu patris, penes quem illorum administratio & utilitas remanet. Quæ omnia fusius explicata videantur

possunt apud Nav. c. 17. n. 42. Less. lib. 2. cap. 4.

dub 3. & alios.

§. IV.

*Quibus modis dominium proprietatis
acquiratur.*

Res externæ, quæ sub dominium proprietatis cadere possunt, duplicis sunt generis: vel enim nullius sunt, vel alicujus Propriæ: & de utrisque quæstio proposita intelligi potest.

Atque in primis quod spectat ad res illas, quæ nullius domini sunt, dicendum est, spectato communi naturæ, ac gentium jure, illas fieri primi occupantis, nisi leges civiles & locorum consuetudines de aliquibus in particulari aliter constituant: proindeque hæc occupatio est legitimus modus, quo prædictarum rerum dominium acquiritur. Id patet ex parag. *ferè* instit. de rerum divisione & ex lege 1. ff. de acquirenda possessione; item ex lege 1. & 3. ff. de acquirendo rerum dominio: quibus legibus omnes Theologi subscribunt.

Hinc colligitur, feras & animalia sylvestria, quæ in nullius potestate sunt, vel quæ jam ab aliquo capta illius potestatem evaserunt, & in libertatem naturalem se vindicant; ubicunq; reperta fuerint, capi posse: è contrà verò animalia illa, quæ natura mansueta sunt, & domestica, quamvis è domini domo effugerint, ubicunq; oberantia reperiuntur, esse restituenda: quia tanquam ad dominum pertinentia considerantur, ut sùsius explicat Less. Lib. 2. de just. & jure. c. 5. dub. 6. unde parag. *Gallarum* instit. de rerum divisione ille dicitur furtum committere, qui ejusmodi animalia, cum effugerint, detinet. Simili ratione lapilli gemmæ, margaritæ & alia similia, quæ nunquam dominum habuerunt, & in littore maris, aut aliis locis inveniuntur, sunt primi occupantis.

Secus verò dicendum est de rebus illis, quæ dominum aliquando habuerunt, & casu aliquo fuerunt amissæ, v. g. quæ naufragio factæ ejectæ sunt ad littus maris; quisquis enim

enim res eiusmodi reperit, illas dominis restituere debet, si dignoscere possit; & ad illos dignoscendos moralem diligentiam adhibere tenetur. Quod si illarum rerum dominii dignosci non possint, tunc secundum S. Doctorem 2. 2. q. 66. a. 5. cui plurimi alii Theologi subscribunt, sunt istæ pauperibus erogandæ, vel in alios pios usus infundendæ, Ratio est, quia rerum illarum non desinit esse dominus qui eas amisit, ideoque, si ipsimet restitui nequeunt, saltem restitui debent illis, quibus velle præsumitur: nemo est autem, qui amissam rem suam non malit pauperibus dari, quam in alios usus expendi.

Non desunt tamen Doctores, qui sententiam contrariam tueantur, asseruntque res illas inventas domino minime comparente post diligentem inquisitionem ab inventore posse retineri, cum nullo iure naturali, aut Ecclesiastico id prohibeatur. Ita Sor. Med. & alii apud Laym, Lib. de iust. tract. 1. c. 5. qui rectè cõcludit quòd, quamvis hæc posterior sententia sit probabilis, neque temerè damnandus esset, qui eam sequeretur; prior tamen sit magis pia, & in praxi tutior præsertim: cum secundum illam (ut monet Nav. Cap. 17. n. 170. possit inventor, si aliqua egestate laboret, sibi rem inventam aut partem illius retinere, maxime de consilio prudentis confessarii, cuius erit determinare, quid in eiusmodi casu magis expedire videatur.

Quod spectat ad res illas, quæ sunt alicuius propriæ dicendum est rerum eiusmodi dominium acquiri, vel per voluntatem propriam domini rei illius dominium in alterum transferentis; quod duobus porissimum modis in genere fieri potest, scilicet vel per aliquem contractum, puta venditionem, permutationem, &c. aut ab aliquo contractu per donationem, promissionem, &c. vel per voluntatem superioris aut dispositionem legis ob iustas causas rei alicuius dominium ab uno in alterum transferentis: quod præsertim fit per præscriptionis legem. De quibus omnibus & singulis in sequent. paragraph. agendum erit.

¶ V. de iust. tit. 1. §. 1. de iust. tit. 1. §. 1. de iust. tit. 1. §. 1. de iust. tit. 1. §. 1.

§. V.

De Præscriptione.

Præscriptio seu ufucapio (ut loquuntur Iurisperiti) est modus quidam acquirendi domini per possessionem alicuius rei certo temporis spatio legibus definito continuatam. Hic autem acquirendi domini modus civili iure introductus est, *Ne diu & ferè semper* (ut habetur lege 1. de usurp. & usu cap.) *quarundam rerum dominia incerta essent*: & locum habet, non solum in foro exteriori, sed etiam in foro conscientia; ita ut possit quis licite rei alicuius dominium titulo præscriptionis acquirere, ut pluribus probat Less. Lib. 2. cap. 6. dub. 17. dummodo tamen præscriptio illa legitima sit, habeatq; requisitas à iure conditiones, quæ quatuor communiter à Doctoribus numerantur. Prima est possessio; nam secundum regulam iuris Reg. 3. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit*. Secunda est bona fides: si quidem *Possessor mala fidei ullo tempore non præscribit*. Ib. d. Reg. 2. Tertia est titulus probabiliter præsumptus, puta donationis, emptionis, successionis. &c. ut constat ex digesti lege 4. rit. 4. & seq. Quamvis interdum bona fides etiam sine titulo ad præscriptionem sufficiat; quando scilicet nulla præsumptio in contrarium habetur, nec ius commune contradicit. Quarta deniq; est continuatio possessionis tempore legibus definito.

Quares quantum temporis requiratur ad legitimam præscriptionem. Resp. ex communi Doctorum sententia apud Less. Sup. cap. 6. dub. 2. 3. 4. & seq. ad præscriptionem seu ufucapionem rerum mobilium quarumcunq; cum titulo probabiliter præsumpto requiri possessionem per triennium bona fide continuatam; sine titulo verò, per triginta annorum spatium. e.g. aliquis bona fide tibi rem alienam dedit quam suam putabat; tuque bona fide illam accepavisti; tunc triennii possessione tibi acquiritur res illa ratione tituli donationis: quòd si nullo titulo, bona tamen fide illam possideas, tua non sit, nisi triginta annorum continuata possessione. Ad

Ad prescriptionem autem rerum immobilium cum titulo requiri spatium decem annorum, inter presentes, id est eos, qui in eodem territorio habitant, quamvis non in eadem urbe; viginti annorum inter absentes; triginta vero annorum si nullus adsit titulus, ut supra de mobilibus rebus dictum est.

Excipiuntur tamen bona immobilia Ecclesiarum monasteriorum, hospitalium, & aliorum piorum locorum, ad quorum prescriptionem requiruntur anni quadraginta: quod si bona illa sunt Ecclesie Romanae, non nisi annorum centum spatio prescribi possunt. Bona vero pupillorum sive immobilia, quamdiu in illa aetate sunt, nullo temporis lapsu prescribuntur, sicut nec res Ecclesie, quae alienari prohibita sunt, aut usibus tantum sacris sunt destinatae.

Est tamen observandum non easdem ubique leges circa tempus & modum prescriptionis esse receptas; ac proinde cuiusque regni aut loci speciales leges & legitimae consuetudines esse super hac re consulendas.

§. VI.

De contractibus in genere.

NOMINE contractus intelligitur conventio aliqua inter duos facta, ex qua in utroque vel saltem in alterutro illorum, obligatio aliqua nascitur. Sunt autem alij contractus, qui vocantur *nominati*, alij *innominati*, dicuntur. Contractus *nominati* sunt illi, qui speciali nomine inter se distinguuntur, ut emptio, venditio, locatio, &c. Contractus vero *innominati* sunt illi, quibus nullum speciale nomen assignatum est; dividunturque à Iuris peritis in quatuor species, quae his verbis exprimuntur: *do, ut des; do, ut facias; facio, ut des; facio, ut facias.*

His praenotatis dicendum 1. contractum omnem sponte ac libere factum, quamvis in eo non serventur iuris formalitates, obligare tamen in foro conscientiae; ita ut alterutro

ter utro contrahentium invito rescindi non possit, nisi iure aliquo positivo irritus, sit aut irritare possit Ita Gome-
sius, Couarr. & alij quos citat & sequitur Less. Sup. dub. 4.
Ratio est, quia iure naturæ teneretur quisque tenere quod
promisit altero acceptante, ut ex infra dicendis plenius
constabit.

Dicendum 2. contractum illum, in quo contingit error
circa substantiam rei, iure naturæ irritum & invalidum
esse, Ita S. Anton. Sot. Caiet. & alij apud eundem Less.
Sup. dub. 5. quia (ut dicitur lege 9. C. de iuris & facti
ignorantia) *Errantis nullus est consensus*, sine consensu au-
tem nullus est contractus: e.g. si quis gemmam vendat
existimans esse cristalli fragmentum, emptor re comperta
tenebitur ad restitutionem gemmæ, aut ad iustum eius
pretium venditori persolendum: secus verò si error so-
lummodo sit circa qualitatem rei; ut si cognoscens esse
gemmam, sed valorem eius ignorans, vili pretio eam
vendiderit; tunc enim validus quidem erit contractus,
tenebitur tamen emptor, postquam id resciverit, supplere
id quod iusto gemmæ pretio defuit, ut docent supra citati
authores.

Dicendum 3. contractum illum, cui alterutrius contra-
hentium dolus causam dedit, non esse omnino iure natu-
ræ irritum, sed tamen pro arbitrio eius qui deceptus est (si
contractus solubilis sit) irritari posse. Ita Ægidi. Conin.
& alij apud Laym. lege, de iustit. tract. 4. cap. 5. & Less.
supra. quòd non sit irritus patet ex eo quòd, si is qui de-
ceptus est velit contractum subsistere, deceptor resilire
non potest; *Ne lucrum ex dolo suo reportet*, ut habetur cap. r.
de eo qui duxit in Matrimonium: quòd verò irritari possit
pro arbitrio illius qui deceptus est, constat etiam ex eo
quòd qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniu-
riam ei facit; ac proinde tenetur eum restituere in inte-
grum, & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Dicendum 4. contractus omnes ex aliquo gravi metu
iniuste incusso celebratos, non esse quidem iure naturæ
irritos, sed irritari posse & revocari in foro conscientia pro
arbitrio eius, qui metum iniuste passus est. Ita Sot. Paulus
Rich.

Palud. Rich. & alii apud Less. sup. dub. 6. Id patet tum ex eo quod (ut habetur c. 2. de his quæ vi metus quæ causa fiunt, *quæ vi & metu fiunt, debent in irritum revocari*: tum etiam quia (ut dicit S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3. *qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissionem servetur*. Eadem etiam ratio, quæ suprà de dolo allata est, potest de metu iniuste illato intelligi. qui enim metum iniuste incussit, iniuriam alteri intulit; unde tenetur illum in priorem statum restituere; & alterius habet exigendi hanc restitutionem. Per metum verò gravem intelligimus illum, qui est de malo aliquo, quod viro constanti formidabile est, eumque merito commovere potest; qualis est metus mortis, exilii, carceris, infamiae, amissionis bonorum, &c. ad metum quoque gravem pertinere dicit Less. Suprà metum reverentialem, quo filius timet gravem offensionem patris, subditus principis, uxor mariti, &c. ubi recte observat, metum etiam gravem dici posse illum; quod respectivè solum talis est; ut si sit de aliquo malo, quod, quamvis viro constanti non sit formidabile, foemina tamen, vel puero, vel seni formidandum merito videtur.

§. VII.

De promissionibus, donationibus, & testamentis.

Promissionis nomine non intelligimus hic promissionem illam, quæ fit sub aliquo onere vel conditione, quæque ut sic extendi potest ad omnes ferè stipulationes & contractus, in quibus ut plurimum promissio aliqua reciproca intervenit; sed promissionem simplicem & gratuitam, quæ ex mera liberalitate, aut gratitudine alicuius alteri promittitur: de qua

Dicendum est promissionem, antequam acceptetur, nullam parere obligationem naturalem, aut civilem: quod & si militer de donatione intelligendum est: unde sequitur quod

quod utraq; ante acceptationem possit licite revocari. Ita Sor. lib. 4. de just. q. 5. art. 1. Suar. tom. 2. de relig. lib. 4. c. 2. Less. lib. 2. c. 18. dub. 6. & alii communiter Ratio est, quia omnis promissio, & donatio suapte natura respectiva est, cujus proinde obligatio ex alterius partis consensu dependet.

Excipiunt tamen Doctores aliqui promissiones factas Ecclesiæ, hospitali, monasterio, aliisque locis piis; existimantq; etiam ante acceptationem, promissiones, & donationes ejusmodi obligare: alii vero Theologi hanc exceptionem non admittunt, asseruntq; universim promissionem non acceptatam minime obligare: quam sententiam probabilem, & in praxi tutam existimat Laym. Sup. tra. 4. c. 1. & pro illa Sorum, Gomez aliosque Doctores citat.

Dicendum 2. promissionem serio, & deliberate factam, & ex animo verè promittendi, seq; alteri obligandi, ex virtute fidei seu fidelitatis, ubi acceptata fuerit, obligare, etiam sub peccato mortali, si res promissa sit alicuius momenti. Ita Nav. Sor. & plures alii, quos citat & sequitur Less. Suprà dub. 2. Ratio est, quia omnis promissio dat jus ad rem promissam, quod etiam ad hæredes promissarii transit, & si fiat per formam simulationis, datur etiam actio in foro exteriori, & promissori cogi potest sententia judicis ad promissionem implendam: unde sequitur, illam inducere strictam aliquam obligationem, qua proinde sub peccato obliget. Quod si quis utatur verbis quidem promissoris non tamen animo serio promittendi, sed solummodo ad significandum solum propositum, vel ad firmiter asseverandum, ut ei credatur, tunc ut recte observat idem Lessius non cenetur obligatus sub peccato mortali ad implendum id quod sic pronuntiat, nisi forte ex facta illa promissione notat illi aliquod damnum alterius sequatur; & hoc sensu dicit intelligendas esse promissiones plurimorum, qui solent multa se promittere facturos; cum tamen non intendant serio se ad id obligare, ac aliis jus exigendi tribuere, sed duntaxat firmiter id asseverare.

Quæres quanti valoris aut momenti esse debeat res promissa,

missa, ut promissionis violatio censeatur esse peccatum mortale; Nau. Cap. 18. n. 6. existimat sufficere valorem rei promissa talem esse, qui in furto ad peccatum mortale sufficeret; probabilius tamen Lopes lib. 2. de conu. cap. ult. & Less. sup. docent in promissione ad materiam peccati mortalis constituendam longè maiorem valorem quàm in furto requiri; qui tamen valor difficile determinari potest, sed viri prudentis iudicio ex æquo, & bono dijudicari debet: certè communi hominum æstimatione maior iniuria fieri censeatur, si quis aureum unicum surripiat, quàm si quatuor vel quinque aureos ex liberali promissione debitos non soluat.

Dicendum 3. promissionem alteri factam, & ab eo acceptam desinere obligare, si res promissa fiat inutilis aut illicita; aut impossibilis, item si status rerum, aut personarum ita mutetur, ut secundum iudicium viri prudentis promissor non videatur illum euentum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissa, aut ipsius promissionis, vel etiam promissarii, alijsque circumstantijs dijudicandum est. Ita Caiet & alij quos citat, & sequitur Less. Supra dubio. Ratio est, quia promissio non censeatur habere vim nisi ex ea voluntate & intentione, quam promittens explicitè vel implicitè habuit dum promisit: ex quo sequitur quòd ultra hanc intentionem expressam, vel prudenter interpretatam non possit obligare.

Dicendum 4. donationem illam, quæ dicitur inter vivos, (id est cum quis ex mera liberalitate sic donat, ut etiam se vivo velit rem donatam esse alterius) factam ab eo qui donare potest (id est qui dominium & administrationem habet rei quam donat, cum facultate illam alienandi posse etiam post donatarii acceptationem revocari) ob quasdam causas legibus expressas; quarum præcipua est ingratitude ipsius donatarii, ut si donatarius iniurias atroces in donantem effuderit; si violenter illum percussorit; si ex certa malitia notabile damnum bonis eius intulerit; aut si ad gravem inopiam redactum non aluerit. Ita Sylu. Gomez & alij, quos citat & sequitur Less. Supra dub. 14. ubi tamen observat donatarium ante iudicis sententiam

sententiam non teneri ad restitutionem. quia est pœna, quæ prærequirit donatoris querelam, & ingratitude probacionem.

Dicendum 5. donationem. quæ fit causa mortis, (id est cum quis ita donat, ut rem non velit absolute & irrevocabiliter esse alterius nisi post suam mortem qualiter in testamento & codicillis fieri solet) posse ad arbitrium donantis revocari. Ita communiter Doctores: unde Apostolus dicit quod *Heb. 9. ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris etc. alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est*: & Iurisperiti communiter dicunt, *Ambulatoriam esse testantis voluntatem, usque ad supremum vita exitum*. Et tamen difficultas inter Theologos utrum testamentum sit validum in foro conscientie, si desint ei solemnitates legibus requisitæ; Omissis aliorum sententiis probabilis & in praxi tuta videtur esse illa, quam propugnant Adrian. Angel. Tabie. Sylv. Ioan. Med. Lopes, & alii quos citat & sequitur l. ess. sup. c. 19. dub. 3. quæ asserit eiusmodi testamentum in foro conscientie validum esse, & licet retineri posse id quod ex tali testamento habetur, siue titulo hæreditatis, siue legati. Ratio est, quia (ur dicitur Paragr. *Per traditionem instit. de rerum divisione*) nihil est tam conveniens naturali aequitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi. Præterea testatorum solemnitates à legibus eo solum fine introductæ sunt, ne quid falsitatis in testamentum incurrat, ut dicitur l. *questionem 23. C. de fideicommissis*; quare dummodo certo constet de ultima testantis voluntate, potest quis rem sibi ejus testamento relictam tura conscientie retinere.

§. VIII.

De emptione & venditione.

DVÆ sunt præcipuæ conditiones in qualibet emptione & venditione observandæ, ut docet S. Th. 22. q. 57. a. 1. & seq. Prima est, ut fraus omnis & dolus ablit tã ex parte

parte venditoris quàm emptoris: ex quo sequitur, contra iustitiam esse, si quis vendat rem habentem vitium aliquod seu defectum in quantitate aut qualitate eodem pretio, quo venderetur si ejusmodi defectu & vitio careret; proindeq; peccare, qui mensuras adhibent illegitimas aut pondera dolosa, juxta illud Prov. II *Statera dolosa, abominatio est apud Dominum*: item qui mixtione aliqua res efficiunt teretiores; ut caupones aquam vino miscentes; frumentarii qui tritico miscent alia semina deteriora, sicut illi qui Amos 8 dicebant *quisquiliam frumenti vendimus*.

Vnde idem S. Doctor sup. a. 4. asserit rei, quæ venditur, vitia occulta, quæ ab emptore deprehendi non possunt, quæque illius valorem notabiliter diminuunt, aut illam emptori inutilem vel incommodam reddunt, esse manifestanda. Quod etiam docuit S. Ambros. lib. 3. de off. c. 10. *In contractibus, inquit, vitia, eorum quæ veniunt prodijubentur: ac nisi intima erit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.*

Quæ autem de venditore, hæc etiam de emptore intelligi debent; omnem scilicet fraudem ab emptione abesse debere; proindeq; contra iustitiam esse, rem aliquam pretiosam pro vili, puta gemmam pro fragmento vitri, emere ab alio, qui eius valorem ignoret: secus si in regione res parvi æstimarentur, quæ tamen alibi censerentur pretiosissimæ, puta margaritæ, gemmæ, aut alia id generis, quæ ut plurimum in Indiis & aliis distis regionibus pro cultellis, tintinnabulis, & aliis similibus crepundiis licite permutantur.

Secunda conditio ad iustitiam emptionis & venditionis ex mente S. Doctoris necessaria, est, ut res neq; carius vendatur, neq; vilius ematur quàm illius pretium exigat. Pro cuius intelligentia observandum est duplex esse iustum pretium alicuius rei. Primum est, quod à potestate publicè taxatum est; & vocatur à Doctoribus pretium legitimum, quasi lege definitum & illud augere in vendendo, aut minuire in emendo non licet. Secundum est illud quod cõmuni hominum æstimatione determinatur, quando à publi-

publica potestate minimè taxatum est, & pretium vulgare seu commune dicitur, habetque quandam latitudinem: cum enim ex plurimorum æstimatione pendeat, qui non eodem modo de rerum valore iudicant, hinc fit quod aliqui v.g. decem nummis valere arbitrantur, alii undecim, alii verò tantum novem æstimant: unde a Doctoribus hoc vulgare & commune pretium triplex esse dicitur, infimū scilicet, medium, & summum, quod etiam rigorosum nominatur. Quamvis autem in exteriori foro actio minimè detur & qui emendo carius vel vendendo vilius non est deceptus ultra dimidium iusti pretii; in foro tamen conscientia omnis venditio, in qua iusti pretii latitudo exceditur, & omnis emptio in qua iusti pretii quantitas, non attingitur, iniusta est & divina legi contraria, ita S. Th. art. 1. ad 1. & hæc est etiam expressa doctrina S. Aug. lib. 13. de Trinitate cap. 7.

Sunt tamen duæ causæ ob quas licitum est rem pluris aliquid quando vendere quàm per se valeat. Prima est ratione officii mercandi: mercatori si quidem merces suas paulò pluris vendere licitum est, quàm ab aliis venderentur, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioan. Med. Caiet. & alii apud Less. sup. cap. 21. dub. 4. Ratio est, quia pretio aliquo æstimabile censetur, quòd mercator curas & cogitationes suas, ac omne tempus suum in mercibus illis conquirendis, conservandis, & distrahendis assidue impendit. Secunda est ratione damni emergentis, aut lucri cessantis; quando quis in solam emptoris gratiam rem aliquam vendit, quæ sibi est plurimum utilis, commoda, & etiam necessaria: quo in casu (ut dicit S. Doctor sup. a 1.) *Iustum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed etiam ad damnum quod venditor ex venditione incurrit; & sic licitè poterit aliquid vendi plusquàm valeat secundum se: quod quidem iudicio viri prudentis æstimandum est.* Si verò res quæ venditur, esset maximè commoda emptori, nec venditor ex illius distractione damnū ullum aut incommodum pateretur; tunc (ut rectè monet S. Doctor sup.) *Non deberet eam supervendere; quia utilitas*
quæ

qua alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione em-
 ptoris: nullus autem debet alteri vendere id, quod non est suum.

Sunt etiam duae causae, ob quas interdum potest quis
 rem minori precio emere, quam alias valeret. Prima
 est si emptori parum utilis sit, illamque solummodo emat
 gratiam venditoris; quia tunc pretium, & valor illius ob-
 cundum communem hominum aestimationem videtur
 censeri, ut docet Lessius supra: in quo tamen cavendum est,
 ne à pauperibus aliisque, quos adigit egestas ad propriam
 suppellectilem v. g. distraendam, aliquid vilius quam pro
 sit emendo, justitia vel charitas violetur. Secunda causa
 ritur ex ratione, & modo vendendi, ut in auctionibus pu-
 blicis, in quibus sicut aliquando rerum commune pre-
 tium ex emptorum contralicitatione augetur; sic etiam
 interdum ex defectu emptorum minuitur, ut observat
 Nav. c. 23 n. 85.

Quaeres quid de quibusdam rebus censendum sit, quae
 nullum certum pretium habent, ut sunt quaedam gene-
 ra, picturae veteres, &c. an scilicet tanti eas vendere li-
 ceat, quanti vendi poterunt. Respondet Lessius sup. c. 11.
 dub. 3. quamvis Sotus & quidam alii Theologi ita fieri
 posse arbitrentur, longè tamen probabilius esse, & tutius
 in conscientia, res ejusmodi non posse licite vendi pro
 arbitrio venditoris, sed juxta aestimationem intelligenti-
 rum, aut etiam ipsius venditoris, spectatis bona fide cir-
 cumstantiis omnibus ad ipsius rei valorem facientibus.

§. IX.

De mutuo, commodato, deposito, &
 locato.

HORVM quatuor contractuum, qui frequentiores
 sunt, & ad quos ceteri aliquo pacto reduci possunt,
 notitiam hic aliquam generalem proponemus, ut
 facilius dignosci possit, quibus in casibus hoc septimum
 Decalogi praeceptum, occasione illorum violenter & et-
 iam

iam quæ ratione sub illorum obtentu usura interdum palliata committantur, de quibus postea.

Per mutuum intelligitur traditio rei alicuius numero, pondere, vel mensura constantis facta eo animo, ut sit accipientis; cum obligatione tamen, ut similis in specie ac bonitate restituatur.

Per commodatum verò, rei alicuius quoad solum usum gratuita concessio, cum obligatione eamdem numero restituendi.

Per depositum, rei alicuius ad solam custodiam traditio, cum obligatione eamdem integram restituendi.

Per locatum denique, seu locationem significatur rei alicuius ad utum, vel fructum certa pretii conventionem facta concessio.

Differunt autem inter se hi contractus, primò; in eo quòd mutuum fiat tantum de rebus mobilibus; reliqui tres contractus de rebus etiam immobilibus fieri possunt, ut fusè ex diversis legibus declarat Lessius l. 2. c. 10 & seq.

Differunt 2. in eo quòd per mutuum transferatur rei mutuo data dominium, sufficiatq; ut similis in specie restituatur; per alios verò tres contractus non transferatur rei dominium, sed eadem numero debeat restitui, ut docet idem Lessius, & ex iisdem legibus probat.

Differunt 3. in eo quòd mutuatarius rem mutuo datam pro libito consumere possit; commodatarius, & locatarius ea tantummodo uti, vel fructus illius percipere; depositarius verò nec illa uti, nec ex ea fructus ullos suos facere licite possit, ut explicat & probat idem Lessius.

Differunt 4. in eo quòd, si res mutuo data & tradita pereat, soli mutuatario pereat, cum sit in dominio ejus; quoad alios verò contractus, in quibus dominium non transfertur si res aliena apud depositarium, vel commodatarium, vel locatarium casu fortuito, & sine ulla eorum culpa pereat, domino suo pereat; nec illis incumbat ulla faciendæ restitutionis obligatio, nisi aliter expressè conveniam sit, vel aliqua alia ratio specialis ad id obliget, ut ex
com-

communi legum uſa & Theologorum cenſenſu tradidit
idem Leſſius. Quod ſi res illa ex aliqua culpa pereat, com-
modatarius quidem, ob cuius ſolius utilitatem res gra-
tuito commodata eſt, illam tenebitur reſtituere, ſi vel-
viſſiſſima eius culpa perierit, ut habetur cap. un. de com-
modato: locatarius vero, qui rem alterius conduxit pro
tuo, non niſi ex leui: deſignatarius autem, qui rem alienam
gratuito cuſtodit, non niſi ex culpa lata: quia ſcilicet lo-
catum cedit in commodum locatarij ſimul & domini; de-
poſitum vero ſolius domini uſitatem reſpiciat.

Differunt denique in eo quod ratione mutui præſtati
ut mutuum eſt, nihil à mutuuario ultra rem mutuam
aut illius ualorem exigere licitum ſit; in contractu uero
locationis id licite & iuſte fieri poſſit, ut ex ante dictis
intelligitur, & plenius ex dicendis conſtabit

§ X.

*Quid hoc ſeptimo Decalogi præcepto
prohibeatur.*

HOC ſeptimo præcepto prohibetur, non ſolum quæ-
ſiſti in iuſta rei alienæ acceptio & detentio, quæ ſunt
nomine designatur, ſed etiam (ut explicat S. Aug.
q. 71. in *Exo 1.*) quæuis alia iniuſta rei alienæ contrectatio
aut damni illatio; & conſequenter deliberata quæuis uol-
untas alterius rem iniuſte uſurpandi, uel detinendi, aut
damnum illi inferendi; ut enim docet S. Th. 1. 2. qu. 71. a.
7. peccata uoluntatis & operis eiufdem ſunt ſpeciei, cum
hac tamen differentia, quod Peccata operis contra hoc
ſeptimum præceptum ad reſtitutionem obligent, non uero
peccata ſolius uoluntatis.

Eſt autem obſeruandum ſoſam illam rei alienæ invito
domino uſurpationem ac detentionem, quæ iniuſta eſt
hoc præcepto prohiberi: quia (ut ex communi Theolo-
gorum doctrina obſeruat Tolet. lib. 5. c. 14.) variis ex cauſis
ablatio rei alienæ invito domino fieri poteſt abſque
culpa

institiæ detrimento; V. g. cum sit ex legitima superioris
 auctoritate, qui ex causa iusta & rationabili, bona unius
 in alterum transfert; qua ratione Israelitæ non peccave-
 runt, cum Deo iubente spoliaverunt Ægyptios: item
 cum sit in utilitatem domini, ut cum à furioso ensis lubri-
 pitur ne ullum percutiat; dummodo tamen valor & pre-
 tium eius in utilitatem Domini convertatur. qua ratione
 dicit idem auctor non committi furtum ab uxore, quæ
 pecunias clam aufert à marito suo, ne (quod sapissime
 scit ab illo fieri) ludis & comestationibus eas profundat;
 dummodo tamen in usum familiæ pecunias illas conver-
 tat: nec etiam peccare illum, qui vinum alterius effundit,
 ne inebrietur; nec qui chartas rumpit & lacerat, ne alij
 ludendo blasphemias proferant, aut alia ratione peccent.

Docet etiam idem Tol. ibid. non committi furtum ab
 eo, qui clam aliquid accipit, quod sibi alias debetur; quan-
 do scilicet non potest coram iudice debiti solutionem
 exigere, quia debitor est potens, aut debitum probare
 non potest, aut inde sibi aliquod malum timet: si enim
 iura iuridica debiti solutionem obtinere posset, peccaret
 occultè rapiendo, quamvis ad restitutionem minimè te-
 neretur; monet tamen cavendū esse, ne ex illa secreta ab-
 latione, quamvis iusta, scandalum aliquod aut damnum
 alterius sequatur; puta ne alij in suspicionem furti veni-
 ant; neve is à quo accepit, rursus idem debitum solvat;
 ac denique ut nihil aliud accipiat, præterquam quod ipsi
 debetur, V. g. si pactum de certa mercede inter dominum
 & famulum intercessit, & famulus liberè in illud consen-
 sit, non potest famulus ultra illam quidquam sibi sumere,
 nisi forte adigatur ab ipso domino ad alia opera præstan-
 da, de quibus inter eos non convenerat; tunc enim tene-
 retur dominus solvere ultra pactum, & eo denegante fa-
 mulus, quod sibi iuste deberetur, posset accipere.

Sunt autem duæ species iniustæ ablationis rei alienæ;
 scilicet furtum, cum aliquid secretò ab alio iniuste aufer-
 tur; & rapina cum palàm & violenter auferatur: qua ratio-
 ne (ut docet S. Th. 2. 2. q. 63. a. 4. & 9.) rapinæ peccatum

Y

NON

non solum specie differt à furto, sed & illo gravius est quia præter iniustam rei alienæ ablationem violētiam illatam iniuria etiam in eo reperitur, quæ circumstantia ideo in confessione declaranda est.

Cum verò quævis rei alienæ ablatio & detentio iniusta, sit ex genere suo mortale peccatum, ut docet S. Th. super art. 6. nisi rei furto ablata parvitas excuset; difficultas est inter Theologos, quænam quantitas, seu quisnam valor rei ablata sufficiat ad peccatum mortale in materia furti constituendum? varia sunt Doctorum super hac re sententia: Nau cap. 17. nu. 4. dimidium regalem (qui ætate illius quinque solidis aut circiter æstimabatur) existimat sufficere ad peccatum mortale in materia furti: Tol. lib. 5. cap. 16. unum regalem aut duos etiam respectu disticti: Sor. lib. 5. quest. 3. art. 8. ad 3. unum vel duos aureos. In re maxime difficili probabilissime loqui videntur illi qui hanc furti quantitatem viri prudentis & Pii arbitrio esse definiendam existimant, idque non solum ex valore, aut quantitate rei ablata, sed etiam spectatis circumstantiis tum personæ cui ablata est, tum damni, quod iniuria illarum est, tum etiam pravæ dispositionis illius qui rem alienam abstulit: ex quo fit ut Peccatum mortale committatur interdum rem modici valoris auferendo, si persona cui auferitur inops sit, ut si quis viduæ illi Evangelicæ Christi Domini ore laudatæ duo illa minuta, quæ in gazophylacum s: Marc. 12. misit, abstulisset, totum illius victum (ut idem Dominus loquitur) surripuisset. item si quis rem modicam furetur, unde damnum aliquod notabile tequatur, ut si à sartore acum, à sutore subulam, à scriba calamum surripiat, qui eiusmodi instrumenta ad præstanda opera sua plurium dierum spatio reperire non possent: item si quis modicum quid furto acciperet, sed animo & voluntate plura surripiendi: haud dubie in his & similibus casibus modicus valor aut exigua quantitas ad peccatum mortale furti constituendum sufficere poteret. Præterea vix est ullus conscientia: utcumque timoratus, qui si dimidiam vel etiam tertiam partem aurei à quocumque furetur, se peccatum mortale committere non

arbitretur. unde videtur magis expedire, ut prudens confessorius in hac furvi materia, siue pro restitutione iniungenda, siue pro pœnitente suo ab hoc peccato infami deterrendo, rigidiorē potius quàm laxiorē sententiam amplectatur, ut sapienter monet Lessi. cap. 12. dub. 8.

Quæres I. quid censendum sit de eo, qui plura modica furta committit; Resp. cum distinctione: si enim per modica illa furta intendat conquirere notabilem aliquam quantitatem, peccat mortifere per illam pravam intentionem & etiam per quodvis exterius furtum licet modicum quod ex illa intentione fit: si verò absque tali intentione, sed ex occasione solum res aliquas modicas diversis vicibus furetur; licet unaquaque vice in particulari non peccet nisi venialiter ob materia levitatem ubi tamen res illæ simul iunctæ constituunt quantitatem notabilem ad peccatum mortale sufficientem; tunc si hoc advertat, resque illas iniuste acceptas velit retinere, aut aliquam aliamquæ quantitatem illam peccati mortalis ampleat denuò furripere, peccabit mortaliter, ut ex communi Doctorum consensu docet Lessi. supra. dub. 8. qui etiam rectè obsequat moraliter loquendo maiorem quantitatem ad peccatum mortale requiri, quando quis eisdem diffitis temporum intervallis aliquid eidem subtrahit, quàm si brevi tempore, aut simul accipiat: item maiorem adhuc quantitatem requiri, quando quis à diversis modicis res furatur, quàm si ab uno eisdem res furetur; eo quod minus illi singuli lædantur, quàm si aliquis plus eorum illud damnum sustineret.

§. XI.

Quot modis peccetur contra hoc septimum Decalogi præceptum.

X paragr. præced. satis constat, quam varii sint & multiplices modi, quibus in hoc præceptum divinum peccatur.

Ac imprimis peccant contra illud, qui rem alienam

X 2

furam-

furantur, aut iniuste detinent, vel furari aut detinere iniuste volunt: qui debita non solvunt, aut solvere nimis diu differunt cum possint; praesertim si creditor dilationem illam molestè terat, aut ex illa incommodum aut damnum aliquod patiatur: qui cum violentia rem alienam rapiunt: qui metu iniuste incusso aut dolo aliquo aliterum adigunt, ut contractui oneroso, atque damno subscribat.

Qui rem aliquam suam vel sibi debitam apud alterum furtim surripiunt, quando illam commode alia ratione repetere possunt: praesertim si inde sequatur scandalum aliquod aut damnum alterius, cui licet innocenti furtum illud fortasse imputabitur.

Qui promissionem alteri serio factam, & ab eo acceptam in re notabili exequi nolunt: qui, cum sint alterius haeredes aut testamenti executores; illius debita aut legata solvere non curant.

Qui damnum aliquod alteri deliberatè inferunt, vel alterius damno cooperantur aliquo ex novem modis, quos memoriae iuvandae causa Doctores duobus his verbis complexi sunt:

Iussio consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, minus, non obstans, non manifestans.

1. *Iussione*, filios, servos aut, alias personas sibi subditas ad furtum faciendum, aut damnum alteri inferendum compellendo; aut furtum factum aut damnum illarum ratum habendo. 2. *Consilio*, alteri suadendo, vel promissionibus aut precibus illum permouendo. 3. *Consensu*, iniuste alicui actioni contentum praebendo. 4. *Palpatu* seu adulatione, ac ementitis laudibus alterum ad aliquod contra iustitiam faciendum inducendo. 5. *Recursu*, ostendendo vel praebendo refugium ijs, qui damnum iniustum alteri intulerunt; eorum instrumenta occultando aut iusta receptando, & sic peccatum illorum fovendo. 6. *Participatione* sive in praeda & lucro inde obveniente. 7. *Silentio* seu omissione correctionis; aut inhibitionis ad furtum aut damnum alterius impediendum necessariae, si sit

superior; vel recti & æqui consilij; si consultor vel debite vigilantia & custodia; si custos existit. 8. *Non obstando* damno, quod iniuste infertur; & id minimè faciendo, quo damnum impedire possit, præsertim si ad id ex officio teneatur. 9. *Non manifestando* malefactorem, cum ad id teneatur ex officio, siue ut damnum impediatur antequam fiat, siue ut resarciatur postquam factum est.

Peccant etiam contra hoc præceptum, qui rem aliquam emunt, quam sciunt, vel dubitant esse furtivam, ut sibi retineant; secus verò, ut eam verò domino restituant.

Qui res inventas, cum possint, vero domino non restitunt; vel diligentiam requisitam ad illum dignoscendum adhibere non curant.

Qui emendo, aut vendendo dolo vel fraude utuntur; qui rem aliquam notabiliter pluris vendunt aut minus emunt quam valeat: qui rem defectuosam pro integrâ vendunt, nec illius defectum occultum emptori patefaciunt: qui in pondere, numero, aut mensurâ fraudem aliquam committunt: qui monopolium aliquod iniuste faciunt: quando scilicet plures mercatores simul conspiciant, ut merces omnes alicuius generis cõmanant, easque postea ultra iustum pretium pro arbitrato suo vendant.

Qui servis aut mercenarijs stipendium debitum aut mercedem detinent, aut absque ulla ratione illius solutionem notabiliter differunt: quod quidem peccatum ad huc gravius est, si ex illa dilatione damnum, aut incommodum aliquod notabile illis obveniat.

Peccant etiam, qui ad lucrum in ludis, vel sponsionibus faciendum fraude, vel dolo utuntur: qui res alienas iudo & aleis exponunt; vel proprias, sed alenda familiæ necessarias: qui alium minis, convitijs, fraude aliqua, &c. ad ludum pertrahunt: qui aleis & similibus ludis iure civili prohibitis immodicam pecuniæ quantitatem exponunt.

Denique contra hoc septimum præceptum peccant illi, qui ex mutuo usuras exigunt; quæ, quoniam variis artibus & plurimum teguntur & palliantur, idcirco paulò futius de illis agendum est.

§. XII.

Quibus modis usura peccatum committatur.

Supponimus usura nomen juxta communem & usitam significationem sumi; vel pro lucro usurario, quod ex mutuo provenit; vel pro actione, qua tale lucrum iniuste acquiritur; seu pro contractu, in quo mutuum datum pacto expresso, vel tacito aut saltem cum voluntate accipiendi à mutuatario ultra sortem principalem aliquo pretio æstimabile, tanquam debitum ratione ipsius mutui; unde S. Aug. in Psal. 36. dixit *fœnerari, esse mutuum pecuniam tuam dare ei, à quo aliquid plus quàm dedisti, expellere accipere.* Ex quo intelligitur usuram tripliciter committi posse; scilicet vel sola voluntate & intentione, vel pacto explicito, vel implicito; unde confurgit usura mentalis, usura facta, & usura palliata.

Est autem certum, quascunque usuram, & quovis modo fiant esse illicitas ac prohibitas. Id constat in primis ex scriptura Ps. 14. ubi postquam Propheta Regius dixit: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Respondet: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* Ezech. 18. ubi Propheta declarans, quis verè justus dici possit; inter alias conditiones hanc apponit: *si ad usuram non commodaverit, & amplius non acceperit.* & S. Luc. 6. ubi Christus expressis verbis edixit: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Quæ Christi Domini verba continent non modò consilium, ut scilicet mutuum detur ex mera charitate, & nihil inde ne quidem gratum speretur; sed etiam præceptum prohibitivum, ut quid ratione mutui exigatur tanquam ex justitia debitum, quò sensu verba illa intellexit Urbanus 3. cap. Consultat. extra de usuris, ubi postquam quæstionem hanc sibi factam proposuit: *An ille in judicio animarum quasi usurarius debeat iudicari, qui non aliàs mutuo traditurus cum proprio mutuum pecuniam credit, ut licet omni conventionè cessante*

ri, plus tamen sorte recipiat, &c. Item an negotiator pœna consti-
miti debeat condemnari, qui merces suas longè maiori pretio di-
strahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio
prærogatur, quàm si ei in continententi pretium persolvatur. Re-
spondet: verum quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evan-
gelio Luca manifestè cognoscitur, in quo dicitur: date mutuum
nihil inde sperantes: huiusmodi homines pro intentione lucri
quàm habent (cum omnis usura & superabundantia prohibea-
tur in lege) iudicandi sunt malè agere. Id constat præterea ex
cap. Quia in omnibus, ibidem, in quo prohibitum est ne u-
suararii manifesti ad communionem altaris admittantur;
neve Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant
sepulturam; & Clem. Vn. de usuris in Concilio Viennensi
decernitur velut hæreticum esse puniendum illum, qui
pertinaciter affirmare præsumpserit, exercere usuras non
esse peccatum.

Id etiam hæc ratione probat S. Doctor 22. q. 78. a. 1. quia
illicitum est ac injustum, ut pro eadem re duplex pretium
exigatur; vel ut vendatur id, quod non est vendentis; atqui
is qui usuras exigit, duplex ejusdem rei pretium exigit; aut
vendit id, quod non est suum: vel enim usuras accipit pro
pecunia quam mutuo dedit, vel pro usu illius pecuniæ: si
primum duplex pretium ejusdem rei accipit, nempe sum-
mam sorti principali æqualem, & præterea usuræ scœnus:
si secundum, vendit rem non suam: cum enim per mu-
tuum transferatur dominium rei mutuatae in mutuata-
riam, consequenter usus est illius non verò mutantis.

Ex dictis concludes, peccatum usuræ committi quoties-
cumq; hæc duo simul concurrunt, verum scilicet mutuum
& pactum vel propositum seu intentio recipiendi aliquid
pretii æstimabile ultra sortem principalem tanquam rati-
one mutui debitum. Ex qua regula dignosci possunt varii,
& multiplices casus in quibus aliquando usuræ peccatum
incurritur, aliquando verò minimè incurritur.

Atq; in primis sequitur ex illa regula usuræ peccatū in
censibus minimè reperiri; cum in illis non sit verum mu-
tuum, sed potius species quædam venditionis, & emptionis,

ut fuse explicat Less. lib. 2. cap. 22. ubi etiam docet, & pluribus probat, non tantum census reales, sed etiam personales (qui hodie ubique sunt in usu) esse licitos, nec (si modò nullus subsit fucus) usuram ullo pacto redolere: in illis siquidem venditur & emitur non usus pecuniæ, sed jus exigendi quotannis certam pecuniæ quantitatem, cuius pretium justum, vel ex principis lege, vel ex naturali æquitate dijudicandum est.

Sequitur 2. in Cambijs, si bona fide & seclusa omni simulatione sunt, nullam inesse usuram: in reali enim & legitimo cambio non reperitur mutuum verum, sed permutatio pecuniæ pro pecunia sive fiat localiter seu ut vulgò dicitur per literas, quando v.g. datur pecunia Parisiis ut tantumdem Romæ reddatur; sive fiat simplex mutatio numismatum diversæ rationis, & speciei ut aureorum cum argenteis, patriorum cum externis: in iis enim permutationibus sive ratione translationis & assicurationis pecuniæ, ut in cambijs localibus; sive ratione officii campitoris regia aut publica auctoritate constituti, ut in cambijs simplicibus; sive ob alias quasdam rationabiles causas, quæ in cambijs occurrunt (de quibus fuse Less. c. 23. dub. 2. agit) iterum aliquod moderatum licet accipi potest; quod cum non accipiatur ratione mutui, ad usuram mutui pertinere dignoscitur. Si verò in illis propter solam dilationem solutionis aliquid exigere, cambium illud esset usurarium: tunc autem censetur in cambio lucrum ob totam dilationem accipi, quando pecunia solvitur cum augmento in eodem loco, in quo accepta fuit, ob fictam illius in alium translationem.

Sequitur 3. neque etiam in ipso mutuo committi usuram, si non ratione mutui, sed aliqua alia iusta de causa lucrum aliquod ultra sortem accipiatur. duz autem ejusmodi causæ à Doctoribus præcipue assignantur. Prima est ratioe damni emergentis, ut docet S. Th. supra a. 1. ad 2. si enim mutuans damnum aliquod, aut incommodum pretio æstimabile in rebus suis patiatur ratione mutui, potest licet damni illius compensationem aliquam à mutuatorio acci-

rio accipere. Secunda est ratioe lucri cessantis : quamvis enim quidam Doctores id negent, Ioannes Major tamen, Medina, Caietan, Less. & plures alii, quos citat & sequitur Laym. li. 3. de iust. tract. 4. c. 16. id licitum esse docent, dummodo (ut monet Nav. c. 17. n. 211. & commentario de usuris n. 43.) Omnis dolus, & fraus aut usura palliatio absit. Observat autem rectè Less. sup. ut hæc pactio licita sit, requiri ut mutatio sit verè causa lucri cessantis, v.g. si quis mutuet alteri pecuniam quam habebat proxime destinata negotiatioe aut emptioni rei frugifera: item ut compensatio lucri illius cessantis non ad æqualitatem, sed æquo & bono secundum viri prudentis & pii iudicium fiat, deducta æstimatione laborum & expensarum & etiam periculi, quod lucri illius faciendi causa subeundum fuisset.

Addunt aliqui tertiam causam, ob quam in mutuo ultra sortem aliquid accipi possit, scilicet ratione periculi, cui pecunia mutuata interdum exponitur; ut si quis mutuum det homini decoctori aut dubiæ fidei, vel à quo non nisi difficulter & cum multis fortasse expensis pecunia mutuata recipi poterit; docentque periculum illud ac expensarum illarum & difficultatum metum esse quid pretio æstimabile. Ita Sylv. med. Cord. & alii quos citat & sequitur Less. sup. dub. 13. quorum sententia licet probabilis videatur; contraria tamen, quæ lucrum huiusmodi illicitum esse asserit, quæmq; Nav. amplectitur c. 21. n. 81. asseritque esse communem Theologorum, & Canonistarum, probabilior videtur & in praxi tutior, ea præsertim ratione quod, quamvis prior illa sententia pluribus rationibus quas affert Lessius, niti videatur; in praxi tamen (quod maxime attendere debent Confessarii) sit periculosa, & usuris facilem aditum præbeat: quis enim in quacunque mutui dandi occasione non deprehendat varias timendi causas, ne pecunia mutuata periclitetur, neve in illius recuperatione difficultates aliquæ subeundæ sint aut expensæ faciendæ; sicq; possit semper obtendere quasdam rationes lucri ultra sortem principalem accipiendi.

Ex eadem regula infertur contraria ratione plurimos

Y 5 con-

contractus esse usurarios, qui prima specie tales esse
 me videtur: quales sunt omnes illi in quibus ratione mu-
 tui exigitur à mutuuario ultra sortem principalem, nec
 quidē pecunia, sed aliquid aliud pretio æstimabile quod-
 cunque tandem illud sit; v. g. si quis mutuo det pecuniam
 alteri, ut domum ejus viliori pretio conducatur; ut ab illo
 munus aliquod vel obsequium à lingua vel à manu acci-
 piat; ut satisfactionem aliquam ex justitia ratione injuri-
 debitam ipsi remittat, &c. ista enim & similia sunt pretia
 æstimabilia, proindeq; ratione mutui accipi aut intendi
 sine labe usuræ non possunt: quare diligenter & attentè
 perpendendum est quoties in mutuo conditio aliqua
 nerosa mutuuario imponitur; an sit pretio æstimabilis,
 an ratione mutui apponatur; quia in ejusmodi apposi-
 one usura deprehenditur.

§. XIII.

*Solvuntur quedam dubia circa usuram materiam
 frequentius occurrentia.*

PRIMUM est, an liceat dare mutuum ea conditione, ut
 si mutuarius termino constituto non reddat mu-
 tuum; in pœnam dilationis aliquid ultra sortem prin-
 cipalem solvat. Resp. juxta sententiam Sylv. Medina, Nav.
 & aliorum apud Less, supra dub. 15. id licitum esse; dum-
 modo tamen nulla fraus aut intentio usuraria subsit: alias
 mutuans lucrum illud principaliter intendat, & terminum
 aliquem brevem mutuuario præscribat, eo solum fine, ut
 causam aliquam lucri ex mutuo captandi prætexere possit;
 usuram haud dubiè committit; quod etiam de illo dis-
 cendum videtur, qui principaliter intendens ex mutuo
 lucrum, nullam quidem pœnam conventionalem appo-
 nit, sed cum mutuuario convenit, ut termino aliquo bre-
 vissimo, quem illi ad solvendum præscribit, elapso, eum
 coram judice pro mutui solutione citet; ut sic à die primæ
 citationis ad solvendum interesse (ut vocant) sententiâ ju-
 dicis pro pecunia mutuata obligetur; in hoc enim casu &
 aliis

aliis similibus committitur usura mentalis ; eum ipsius mutuantis intentio primò & principaliter in lucrum ex mutuo sola mutui ratione percipiendum feratur.

Secundum est , utrum liceat creditori pignus aliquod frugiferum accipere in asecurationem debitorum ; & ex illo, donec debita solvantur, fructus percipere ; e.g. fundum aliquem frugiferum, puta hortum, pratium, &c. ex quo fructus aliquos annuatim colligat, donec mutuatus ei debitum restituat. Resp. posse quidem ejusmodi pignus percipere, sed teneri fructus collectos in sortem principalem sibi debitam computare, ut docet Nav. & alii apud Less. dub. 16. Ratio est quia ejusmodi fructus nullo alio quam mutui titulo sibi retinere potest : atqui, ut jam dictum est, sola mutui ratione lucrum nullum, nullique proinde fructus licite accipi possunt.

Excipitur communiter unus casus qui habetur capite salubriter de usuris, ubi Innocentius III. decernit, *generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligata, in sortem computandos non esse obligandum* : quod æquissimè à Pontifice constitutum est, non ratione mutui, quo focer erga generum obligatur, sed ratione damni emergentis propter onera matrimonii sustinenda, quibus generi titulo promissæ dotis, & tamen nondum solutæ obstringitur.

Addit etiam Nav. c. 17. nu. 217. si feudatarius debeat aliquid domino directo, eiq; in pignus tradat feudum ; item si Emphyteuta simili ratione oppigneret domino directam Emphyteuticam. quòd in utroque illo casu dominus directus feudi, vel rei Emphyteuticæ potest illius fructus sibi retinere, nec illos in sortem principalem computare teneri ; idque non ratione mutui ; sed ne res apud dominum directum existens fructificet alteri ; quod rationi consentaneum minimè videtur.

Tertium est, utrum licitum sit inire societatem cum altero ea conditione, ut salvo capitali lucrum aliquod certum quotannis accipiatur. Ut huic difficultati, quæ hactenus difficillima etiam doctissimis Theologis visa est, lucem

lucem aliquam afferamus, supponimus hunc societatis modum tribus communiter contractibus perfici.

Primus contractus est, quo quis presentes habens pecunias societatem inicit cum viro industrio; puta cum mercatore, easque illi credit ad lucrum ex illis in negotiando industria laboreque suo comparandum ea conditione, ut sicut cum illo lucri obvenientis particeps esse intendit, sic etiam damni partem sustineat, si quod in illa negotiatione ferendum sit. Secundus contractus est, quo cum mercatore illo paciscitur, aliquam lucrisibi obventuri partem illi cedendo; ut assecuret sibi summam illam principalem sibi collatam; ita ut quocumque eventu salva illi & integritas remaneat. Tertius denique est, quo, ad suspiciones tollendas & evitandas molestias reddendarum rationum, cum eodem rursus convenit, ut certum aliquod lucrum anni illi assecuret, minus tamen illo, quod ei verisimiliter ex eiusmodi negotiatione obvenire posset.

Cum igitur hi tres contractus seorsim licite fieri possent videantur; quaeritur an etiam coniunctim cum uno eodemque licite possint iniri.

Multi graves & magni nominis Theologi id licite fieri posse afferunt, quorum antesignanus fuit olim Ioannes Maior almae facultatis Parisiensis Doctor celeberrimus in 4. sentent. distinctione 15. quaestio. 49. cui postea subscripserunt Gabr. Sylv. August. Nav. Covar. Tolet. & plures alii quos citat, & sequitur Less. c. 25. dub. 3. & nuperrime Lud. Baillius Propenitentarius Parisiensis in triplici examinati tituli de examine poenitent. quaest. 70. & Raymund. Bonaldus in Cursu Theologiae moralis auctoritate Illustrissimi Archiepiscopi Tholozani, recentiter edito. tom. 1. tract. 1. lect. 26.

Contra Caiet. Scot. & plures alii non minus eruditi Theologi, tres illos contractus coniunctim factos omnino repudiant, & plane usurarios esse contendunt.

Quamvis in quaestione adeo ancipiti atque perplexa nobis praestaret silere potius quam eloqui; ne tamen lectorem dubium, & incertum relinquamus, tria hic breviter dicimus.

Pri.

Primum est posse salva fide in utramque partem super hac quaestione disputari quod satis constat ex eo, quod tot & tam magni nominis Theologi, tam veteres quam recentiores, quaestionis circa praefatos contractus propositae partem alii negativam, alii affirmativam amplectantur & propugnant, quod procul dubio minimè facerent, si id salva fide facere non liceret; neque enim Bulla Sixti V. quae incipit *Detestabilis avaritia*, tres illos contractus condemnat, prout supra explicati sunt, ut fuse ostendit Less. supr. unde etiam ut idem author observat post Bullam illam publicatam Toleus & alii Doctores Romae tres illos contractus licitos esse publicè docuerunt, & scriptis ediderunt: quod haud dubiè non fecissent, si id prohibitum fuisset: quare, cum nihil adhuc super hac quaestione definitum expresse ab Ecclesia fuerit, nullus temerario aut precipiti zelo condemnandus est: unde merito Ioannes Gerson. ll. de vita spirit. an. lect. 4. Theologos omnes admonet, *Ne faciles sint asserere actiones aliquas aut omissiones esse peccata mortalia, praesertim sub verbo universali, & dum praedicandum erit ad populum.* Additq; se à litterato quodam & esperto viro didicisse, *Perniciosam esse in omni arte vel doctrina assertionem audacem & extremam, maxime ubi observatio communis obviatur obviatq; & nunquam quemlibet oblivisci debere, quam incerta sit scientia nostra; ita ut saepe idem homo brevi momento temporis, nunc in hanc, nunc in oppositam feratur sententiam.* Et subiungit, *fieri quandoq; ut per tales assertiones publicas nimis duras & strictas, praesertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines à luto peccatorum, sed in illud profundius quò desperatius immergantur.*

Secundum est praefatum contractum societatis ex tribus aliis supra explicatis constatum. quamvis speculative loquendo videatur inniti rationibus aliquibus probabilibus, in praxi tamen doctis quibusdam, & piis viris merito videri suspectum. Primò propter periculum pravae & usurariae intentionis, quae illi ut plurimum subesse potest: quotus enim quisq; est hodie inter homines, qui in eiusmodi negotiatione hoc primum & solum sincere coram Deo

Deo intendat, scilicet societatem inire cum mercatore, & cum illo de lucro ac damno periclitari; posteaq; perspecto ejusdem mercatoris animo, illi potius quam sibi gratum aliquid prestare cupiens, de capitalis sui ac lucri certi allocatione, abstrahendo semper ab omni usurario affectu, cum illo paciscatur? quis non videat quàm lubrica sint ista, & quam dubius, & incertus in ejusmodi angustiis justitiæ limes, à quo si vel minimum desectas, in horrendum usurarum, fraudum, & cujusvis injustitiæ barathrum delabaris. Deinde quis non perspiciat ejusmodi societatis contractum omnibus aliis contractibus usurariis aditum, non modo patefacere, sed etiam præmunire; quamvis non jam mercatori aut industrio viro, sed pauperi & egestati laboranti pecunia mutuo detur; nullus est, qui si ex illo mutuo lucrum, id est usuram accipere velit, obrendere non possit causam lucri cessantis, ac dicere, se ad contractum dictæ societatis cum alio mercatore ineundum semper paratum esse.

Tertium deniq; est, quòd quamvis ob rationes allatas longè tutius sit, ab his & similibus lucris, & negotiationibus, quæ usuram utrunq; redolent, abstinere; si tamen aliquis bona fide, & virorum aliquorum piorum & doctorum consilio fultus præfatos contractus aut alios similes ineat, non ideo præcipiti judicio damnandus, aut à tribunali poenitentia arcendus est; sed aliquando consultissimum erit, si aliud ei suaderi non possit, illum in bona fide relinquere; & summodo dispositiones aliæ necessariæ non desint, illi beneficium absolutionis impertiri, præsertim in ijs casibus, in quibus sine scandalo, aut salutis periculo illi denegari non potest.

§. XIV.

De restitutione ob violationem huius septimi præcepti faciendâ.

RESTITUTIONIS nomine intelligitur actus justitiæ commutativæ, quo res alterius, quæ justè retineri non potest,

potest, eidem restituitur, vel damnum iniuste illatum compensatur. Hanc autem ad salutem esse necessariam constat ex sancto Doctore q. 62 a. 2. & communi Theologorum omnium consensu, quibus suffragatur sanctus Aug. Epist. 54. ad Macedonium, ubi sic loquitur: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non reddatur; penitentia non agitur, sed simulatur; si autem veraciter agitur; non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si (ut dictum est) restitui possit.*

Est autem restitutio ita necessaria, ut non modò non possit absolvi, qui alienum iniuste retinet, nec illud vult restituere; sed etiam (ut rectè docet, & probat Less. cap. 12. dub. 3.) continuè actu peccet toto eo tempore, quo non quidem addendo novum peccatum, sed idem iniustitiæ peccatum continuando, quod ea ratione singulis momentis crescit; tum ratione diuturnioris durationis, tum etiam ratione maioris nocimenti, quod per illam iniustam rei alienæ detentionem diutius continuatam eius domino infert; unde confessarius non modò non debet absolvere illum, qui restituere non vult, cum tenetur & potest; sed etiam illum, qui restituere neglexit, quando commodè potuit; nisi prius actu restituat, aut ita seriò id promittat, ut Confessarius verbis illius fidem meritò adhibere possit; aliàs cum in statu peccati remaneat, incapax est absolutionis.

Ex variis autem & multis quæ circa restitutionis materiam disputari à Theologis solent, nos præcipua, & scitu maximè necessaria seligemus, maiorisque facilitatis gratia propositis aliquot quaestiunculis explicabimus.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quisnam restituere teneatur.

AD restitutionem faciendam obligatur primò is, qui iniuste rem alienam accepit, vel qui iniuste alteri damnum intulit, idq; non modò cum per se, sed etiam cum per alios sive directè sive indirectè id præstitit: quod S. Thomas

Thom. q. 62. a. 6. & 7. docet posse fieri novem modis *Supl.*
parag. xj. citatis.

Circa quos rectè observat Valentia disp. 5. q. 6. de restitu-
tu. pu. 3. duo requiri ad restitutionis obligationem inducen-
dam, Primò, ut effectù ipso res aliena fuerit iniuste ablata,
aut damnum iniuste illatum. Secundo, ut quis causam ini-
iusta illius ablationis aut damnificationis verè dederit, si-
ve directe iussione, consilio, consensu, adulatione, recursum,
participatione alium ad id ita inducendo, ut re ipsa prop-
ter huiusmodi iussionem, consilium, &c. res aliena fuerit
iniuste ablata, aut damnum illatum; sive indirectè, nò de-
nunciando, seu manifestando, aut non obstando, ac impe-
diendo, quando scilicet ad id ex officio, & iustitia teneba-
tur, ut docet S. Th. sup. art. 7. ad 3.

Quod si plures simul concurrant ad unam & eandem
iniustam actionem, ut ad spoliandam vel incendendam
domum, tunc quilibet illorum tenetur in solidum ad to-
tius damni compensationem, quia (ut ex Caiet & aliis ad-
notat Val. Sup.) quilibet tunc est causa totius damni, qui-
vis non solus: qui enim unà cum alio aliquid efficit, verè
illud efficere censetur. Quod si unus illorum damnum il-
latum resarciret, non ampliùs obligarentur alii ad restitua-
tionem erga illum, qui damnum passus est; sed unusquis-
que teneretur refundere pro rata sua parte ei, qui totum
damnum compensavit, ut docet S. Th. Sup. ad 2.

Obligatur 2. ad restitutionem is, qui rem iniuste accep-
tam apud se habet, sive bona fide, sive mala illam habeat:
e.g. si quis equum furto ablatum emat à fure, sciens eius-
modi equum esse furtivum, dicitur mala fide possidere, si
autem nesciat esse furtivum, nec eius venditorem esse fu-
rem, tunc bona fide possidere dicitur; & utrovis modo pos-
sideat, tenetur semper illam vero domino restituere, cum
hac tamen differentia. quod malæ fidei possessor, quomo-
docunque pereat res illa quam mala fide possidet, tenetur
non solum eam vero domino restituere, sed etiam om-
nne damnum, quod ex mora restitutionis sequitur, com-
pensare. at vero possessor bonæ fidei tenetur tantum ad resti-

restitutionem rei, si adhuc illam habeat, quando alterius esse deprehendit; non vero si stante bona fide res illa perit, aut in eius potestate esse desiit; & ad ea solummodo restituenda, in quibus factus est dicitur, id est ad ea qua habet ultra id, quod habiturus fuisset, si rem illam non habuisset.

Quod si, postquam deprehendit rem, quam bona fide possidet, esse alienam, illam vero domino restituere negligat; tunc si res pereat, tenetur ad restitutionem, sicut de mala fidei possessore dictum est: eo quod amplius eam bona fide non possideat. Ita Tol. Lib. 5. c. 17.

Præterea qui bona fide rem alienam possidet, potest illam præscribere aut usucapere, id est, si toto tempore ad prescriptionem à iure præfixito, bona fide illam possideat, amplius illam restituere non tenebitur: at vero mala fidei possessor nullo tempore præscribere potest, ut docet idem Tol. & ex antedictis constat.

Obligatur denique ad restitutionem is, qui rem alienam apud se iusto quidem titulo habet, sed quam iuste contra domini voluntatem divitius retinere non potest: & hac ratione quicumque habet apud se rem commodatam, locatam, vel depositam, elapso tempore præfixo illam invito domino retinere non potest, sed illi tenetur restituere, ut ex communi Theologorum sententia docet Tol. Sup. similiter qui mutuum accepit, termino constituto illudolvere tenetur; alias invito domino rem illius detinere, si restituere possit, est illicitum: unde qui sine ulla ratione diuturnas trahunt moras in soluendis debitis, aut in reddendis rebus alienis quas apud se habent, haud dubie contra iustitiam peccant; præsertim, si illi, ad quos pertinent, dilationem solutionis aut restitutionis inviti ferant, aut ex illa damnum patiantur.

QVÆSTIVNCVLA II.

Cui sit restituendum.

SANCTVS Doctor Sup. 2. 5. dicit restitutionem illi ipsi faciendam esse, à quo res accepta est, vel cui damnum illa-

illatum est; quod si ille mortuus sit, eius hæredibus: quod si rei illius dominus, aut eius hæredes ignoti sint, nec tempore possit deprehendi, tunc Christo dominum quem, (ut ait Apostolus *Hebr. x. Deus constituit hæredem nostrum*) in membris suis, id est pauperibus secundum mentem S. Doctoris debet fieri restitutio: & si is, qui ad illam tenetur, pauper sit, poterit de consilio pastoris, vel confessarii partem rei restituendæ, vel etiam totam illam sibi applicare, vel ex eodem consilio erogare Ecclesiis, aliis que piis locis, ut ex communi Theologorum doctrina docet Nav. Cap. 17. n. 93.

Dubitant autem Theologi, utrum, qui rem emit à fure, teneatur eam vero domino restituere etiam cum dissipatio pretii quo illam emit? & utrum licitum sit illi, ad recuperandum pretium datum, illam furi restituere. Nav. sup. respondet cum distinctione, asseritque illum, qui bona fide rem eiusmodi emit à fure, posse illi reddere, ut pretium suum recuperet; illum vero, qui mala fide, id non posse, sed ad restituendum vero domino teneri. Verum Alex. Alenf & Sylv. quos citat & sequitur Tolet. Sup. probabilius existimant, utrique id licitum esse, si fiat, non ex animo verum dominum re sua fraudandi, sed pretium à se datum recuperandi.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quid, quando, & quo ordine sit restituendum.

DOCET S. Thomas q. 63. a. 2. id, quod iniuste ablatum est, necessario esse restituendum; id est rem eandem, quæ alterius est, & invito illo iuste retineri non potest, nisi esse reddendam, nec satisfacere is, qui solum illius valorem daret, ut observat Tolet. Sup. cap. 22. nisi in tribus casibus. Primus est cum res deperdita est, vel non est amplius in potestate illius qui restituere tenetur: tunc enim sufficit

rei valorem reddere. Secundus est, cum res accepta deterior facta est: tunc enim vel illius valor reddendus est, aut illius defectus vel diminutio supplenda, prout dominus elegerit; possessor tamen bona fidei, sicut de amissione rei quam bona fide possidet, sic etiam de illius imminutione aut in deterius commutatione respondere non tenetur. Tertius casus est, si ex eiusdem rei restitutione fama restituentis periclitaretur, aut aliquod notabile damnum ipsi timeretur: tunc enim sufficit illius valorem reddere.

Qui autem iniuste damnum aliquod intulit, tenetur illud compensare secundum æstimationem viri prudentis: unde qui animal aliquod in tenera ætate occidit, vel novellas arborum plantationes eradicavit, tenetur restituere, non quantum res illa in perfecta ætate valitura forent, sed quantum illarum damnum à viris prudentibus hic & nunc æstimabitur.

Quod spectat ad tempus, docet idem S. Tho. restitutionem rei alienæ, quæ iniuste ablata est aut mala fide possidetur, statim, si possibile sit, esse faciendam: & rectè observat Toletus universim loquendo, cuiuscunque rei alienæ, quocunq; titulo apud alterum sit, restitutionem ubi primum commode fieri potest, esse faciendam; quando illius dominus est rationabiliter invito, nec ullam vult ferre dilationem; aliàs, si invito domino retineatur, contra hoc præceptum peccabitur.

Excipe tamen si restitutio, non nisi cum summa difficultate aut notabili restituentis detrimento fieri possit: tunc enim (ut docet Tol. Sup.) si is, cui faciendæ est, nullum detrimentum patitur per aliquod tempus poterit differri: itè si is, cui restitutio faciendæ est, expressè vel tacitè in illius dilatione consentiat, vel eam non multum ægrè ferat; secus vero si repetat debitum, urgeatq; debitorem, vel, quamvis urgere illum præ aliquo illius metu non audeat, sciat tamen debitor illum invito animo ferre hanc dilationem; tunc haud dubiè peccabit, si debitum non restituat cum possit; in quo aliqui interdum graviter contra iustitiam peccant, qui notabile aliquam summam operariis, artificibus, aut mercatoribus debent.

debentes per diuturnum aliquod tempus solvere debita non curant, quamvis commodè possint; multasque aliter inutiles ac superfluas expensas, & aliquando etiam elemosynas, ac largitiones pias ac inordinatas neglectis creditoribus faciunt.

Quod spectat denique ad restitutionis ordinem, si debitor habeat in bonis tantum, quantum satis est ad hoc creditoribus omnibus satisfaciat, nullus certus ordo in restitutione necessarius est; dummodo prout tenetur omnibus satisfaciat, quod si bona ejus ad id minimè sufficiant, communis Theologorum sententia est, debita certè prius solvenda esse quàm incerta; & ex debitis certis prius reddenda esse illa, quæ extant, quorum dominium mansit penes creditorem, ut deposita, commodata, locata, &c. ex debitis autem certis, quæ non extant, prius solvenda illa esse, quæ privilegiata vocantur, ut dos uxoris. &c. exinde illa quæ sunt antiquiora; nam (ut habet regula juris) *qui prior est tempore, potior est jure*; quæ tamen regula exceptionem aliquam recipere potest, ut si creditorum aliquis gravem necessitatem patiatur; tunc enim charitatis ordo videtur postulare, ut illi prius quàm aliis solutio debiti fiat: quæ omnia fusiùs explicata & probata apud Gregor. Valentia Disp. 5. q. 6. de rest. pu. 10. videri possunt.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quanam causa à restitutione excuset.

PRIMA est, creditoris remissio ac debiti condonatio; quæ tamen ut valide excuset, debet esse omnino libera, neque fraude vel metu extorta. Ita Less. Lib. 2. c. 26. dub. 2. Secunda est, cessio bonorum; quæ tamen (ut rectè monet Nav. Cap. 17. du. 86.) non excusat in foro conscientie nisi ratione necessitatis; imò non magis excusat, quàm ipsa necessitas sine cessione excusaret: unde si is, qui bonis cessit, ad pinguiorem postea fortunam redeat, tenebitur integre debitoribus satisfacere.

Tertia

Tertia est, inopia seu necessitas, cum scilicet quis aut nullo modo habet unde restituat, aut si aliquid habet quod restituat, eo tamen indiget ad sublevandam suam necessitatem vel extremam (de qua omnes conveniunt) vel etiam gravem; ita ut, si restituat, status sui decentiam nulla ratione conservare possit. dummodo tamen status ille sit honeste & iuste acquisitus, & creditor æque gravi necessitate non urgeatur. Ita S. Ant. Nav. Sot. & plures alii apud Valent, Sup. pu. 7. Quod si utriusque necessitas esset extrema, posset debitor sibi potius quam creditori consuleri, ut iidem Doctores sentiunt; in extrema enim necessitate qualiscunque res desinit esse alicuius propria, sed sit communis.

Quarta denique causa excusans à restitutione est damnum grave, quod debitor in rebus propriis incurret, ut in vita, libertate, fama, vel in distractione possessionum suarum vili pretio facienda; dummodo tamen creditor simile damnum non patiat, Ita præfati authores, qui rectè observant in proposito subiecto non esse reputandum magnum damnum, quod quis multum debens carebit magna pecuniæ summa, si debitum reddat; aut magno lucro, quod ex ea pecunia posset acquirere; neque etiam cuiuscunque famæ jacturam excusare à restitutione, sed tantummodo illius, quæ viri prudentis ac pii iudicio consideratis omnibus circumstantiis pluris æstimanda censeretur, quàm commodum quod ipsa restitutio afferret creditori.

SECTIO VIII.

Explicatur octavum Decalogi præceptum.

Non loqueris contra proximum tuum
falsum testimonium.

Hoc præcepto prohibetur, non solum iniustitia, quæ per falsum testimoniū aut alia quavis ratione in iudicia.

judicialibus actibus contra proximum committitur; sed etiam ea, quæ extra iudiciales actus per detractio- nem, contumeliam, iudicium temerarium eidem proximo irrogatur, ut explicant illud Nav. c. 18. n. r. Bonac. in præf. disp. 10. de hoc decalogi præcepto, & plures alii Theologi: quæ quidem iniustitia, quoniam ut plurimum cum mendacio solet coniungi, idcirco primùm de illo agemus; tum de iniustitia, quæ in actibus iudicialibus tam ex parte iudicis, quam accusatoris, testis, & rei committi potest; ac demum de aliis iniuriis, quæ extra iudicium proximo per detractiones, contumelias, & iudicia temeraria inferuntur.

§. I.

De Mendacio.

MENDACIUM (ut docet S. Aug. lib. 1. cont. mendac. c. 42) est *Enunciatio falsa cum voluntate ad fallendum prolata*; & c. 22. Enchir. dicit, quod ille mentitur, qui contra id, quod animo sentit, loquitur voluntate fallendi. Unde secundum eius mentem duo ad rationem mendacii requiruntur, scilicet voluntas fallendi seu falsum enunciandi, & locutio seu enunciatio vel significatio aliqua exterior, mentis iudicio contraria.

Fuit autem sententia quorundam antiquorum (ut videre est apud Cassianum Coll. 17. c. 8) mendacium aliquando non modo licitum, sed etiam necessarium esse; *illud, intendum esse tanquam Elleboro, quod sumitur irminente aliquo exitiali morbo*. Veram hæc sententia tanquam erronea & sacrae scripturae contraria refutata est à S. Aug. lib. 1. cont. mendacium c. 5. & seq. & ab Innocentio III. cap. Superior, de u- fura, ubi dicit *Scripturam sacram prohibere, ne quis etiam pro alterius vita servanda mentiatur*.

Ex quo sequitur omne mendacium esse intrinsecè malum, ac proinde peccatum, quando formalis ratio mendacii in eo reperitur. Duplex est enim falsitas (ut rectè observat S. Doct. 22. q. 110. a. 5.) alia materialis solummodo, quæ dicit esse *præter intentionem loquentis*; quando scilicet aliquis

falsum
Enchir.
pro est, n
lo quis
asserat
ia falsum
existat:
illa quar
cus, in
falsitatem
th. men
quando v
averatu
secundum
quod præ
aliquo
secundum
ravum fi
famam
am eius
mendacii
Venial
que De
doctur su
iocoso
mendacio
quod
sunt g
tamen n
falendo
dinet t
osum v
esse per
ulare pe
daciūm

falsum dicit putans esse verum, qui (ut ait S. Aug. Cap. 18. Enchir.) *iudicandum non est mentiri; quoniam, quantum in ipso est, non fallit ike, sed fallitur.* Alia vero formalis; quando quis ex intentione fallendi aliquid tanquam verum asseverat, quod existimat esse falsum; sive id revera falsum sit, sive contra eius opinionem verum existat; quia (ut dicit S. Doctor) quidquid sit de re illa quam asseverat, etiamsi de facto vera sit, *actus tamen, in quantum est voluntarius & moralis, habet per se delictum, & per accidens veritatem.* Decet autem idem S. Doctor mendacium esse aliquando mortale peccatum; aliquando vero veniale: mortale quidem, quando charitati adversatur; quod dupliciter contingere potest; uno modo secundum se, quando ex falsa significatione grave aliquod præiudicium in divinum honorem derivatur, vel grave aliquod nocuummentum proximo inferatur; alio modo secundum finem intentum; quando scilicet in aliquem gravum finem dirigitur, v. g. si quis mentiatur, ut proximo famam graviter lædat, vel ut notabile aliquod damnum eius fortunis inferat. & utroque isto modo dicitur mendacium perniciotum.

Veniale autem, quando ex ratione sui aut finis intenti neque Dei neque proximi charitati contrariatur, quod S. Doctor sup. contingere ait dupliciter; scilicet in mendacium iocoso, in quo levis aliqua delectatio intenditur; & in mendacium officioso, in quo utilitas aliqua proximi spectatur: quod etiam docuit S. Aug. supra. *Psalms. his verbis: sunt genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, tamen non sunt sine culpa, cum aut iocamur, aut proximo fallendo mentimur.*

Monet tamen rectè S. Doctor sup. mendacium eiusmodi iocofum vel officiosum, licet ex se non sit nisi veniale, esse per accidens fieri mortale ratione scandali quod inferre potest: ut si quis vir Deo facer coram aliis mendacium iocofum tale proferat, ex quo aliqui desumant gravis alicuius scandali

occasione.

§. II.

*De iis qua ad processum iudicalem spectant,
ac primo de iudice.*

QVATVOR sunt præcipuæ conditiones ad hoc requisitæ, ut quis officio iudicis ritè fungatur; de quibus agit S. Doctor quæst. 67. art. 1. & seq.

Prima est, ut habeat legitimam iudicandi potestatem quæ quadruplex est, ut observat Tol. 1. 4. c. 56. una ordinaria, quæ ipsi competit ratione officij; altera delegata quæ est ex commissione ordinarij; tertia arbitraria, quæ est eius, qui ex consensu partium in iudicem eligitur; quarta denique accessoria, quam quis habet in eum, qui licet sibi subditus non sit, delectum tamen commisit intra limites suæ iurisdictionis.

Qui autem absque potestate legitima se in officium iudicis ingerit, mortalis peccati reatum incurrit; & obligatur ad restitutionem dampni, si quod ex illius illegitima potestatis usu sequatur, ut docet Tol. ibid.

Secunda conditio est, ut iudicet secundum veritatem quæ (ut declarat S. Doctor) innotescit illi, tam ingenuè tali per leges divinas ac humanas, quas idcirco optime callere debet, ne si earum labore ignorantia, (quæ in illo nullatenus excusari potest) aliquid decernat ipsi legibus contrarium, ac proinde iniquum: quam in particularibus instrumenta, testes, aliaque similia documenta, quæ (ut monet S. Doctor sup.) sequi magis in iudicando debent, quam id quod ipse tanquam privata persona novit; ex quo tamen iuvari potest ad probationes inductas accurate discutendas, ut possit earum defectum investigare.

Est autem controversum inter Theologos, an iudex reus neatur secundum allegata & probata ferre sententiam; ut ut condènare debeat illū, quem ex privata scientia certo scit esse innocentem; Varia sunt super hac re illorum sententiæ; alij siquidem existimant nunquam licere iudicari

ne in causis quidem civilibus, contra veritatem sibi etiam privatim notam iudicare: alii ad solas criminales causas id restringunt: alii verò è contrà in omnibus tamcivilibus quàm criminalibus iudicem probationes publicas sequi debere asserunt: quorum sententia cæteris probabilior eo præsertim nomine censeri debet, quod illi S. Doctor sup. a. 2. aperte subscribit, & post illum plurimi alii magni nominis Theologi quos citat & sequitur Valentia disp. 5. q. 11. de iud. pu. 2. quibus accedit authoritas S. Ambr. qui super illa Psal. 118. verba: *Miserationes tuæ multa nimis, sic loquitur: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat: statuti iuris obtemperat; non indulget propria voluntati; nihil paratum & meditatum domo refert; sed sicut audit, ita iudicat.*

Quid igitur, (dicit aliquis) faciet iudex in eo casu, in quo certo scit innocentem aliquem falso accusari, & falsis testimoniis, ac probationibus de crimine aliquo convinci; Resp. in tali casu iudicem teneri ad faciendum quicquid potest citra populi scandalum, ut sententia contra innocentem non feratur, v. g. impediendo accusationem, protrahendo iudicium, aperiendo carceres, testes ipsos per varia intervalla pluries interrogando, ab iisque separatim circumstantias loci, temporis, personarum distinctius inquirendo, ut ex illa inquisitione testimonium illorum falsitatis convincere possit. Quod si hæc & similia ad innocentis iustificationem nihil proficiant, sicut non potest ipsum innocentem absolvere, quamdiu is secundum Publicas probationes nocens apparet; sic etiam illum quantumvis probationibus illis convictum mortem iudicare, aut condemnare nunquam debet, si eius innocentiam privatim perspectam habeat; quare vel causam remittere debet ad iudicem superiorem, si ipse sit in ferio; ac deposita iudicis persona officium testis assumere apud illum, si hac ratione putet innocentem posse liberari vel quavis alia ratione ab hoc iudicio abstinere: imò etiam potius officium iudicis dimittere, quam innocentis condemnationi subscribere: cum vitam innocenti ad-

z

mere

mere, sit intrinsicè malum, quod proinde nunquam facere licitum est. Ita Panorm. Hostiensis, & plures alii, quos citat & sequitur Less. c. 29. dub. 10.

Tertia conditio est, ut in iudicando formam à jure & legibus præscriptam servet; ac in civilibus quidem causis procedere non solet nisi postulatus: quin & tunc operam dare debet, ut si fieri possit, partes ad concordiam revocentur: qua ratione l. *quidam* ff. de rebus creditis dicitur quod *Ad officium iudicis pertinet lites diminuerè.*

In criminalibus autem causis duobus modis procedere potest, vel ad petitionem partis seu instantiam accusatoris, ut paragr. seq. dicitur; vel deficiente accusatore, per viam inquisitionis. Quamvis autem (ut ex comuni Theologorum sententia docet Less. sup. dub. 13.) ad inquisitionem generalem faciendam nulla requiratur præcedens personæ vel delicti infamia, cum in jure præcipiatur Ecclesiasticis, prælatis & superioribus, ut suo tempore faciatis visitationes & inquisitiones generales, ut habetur ex cap. *Perniciosas*, 1. de officio iudicis; ad inquirendum tamen contra aliquem particularem requiritur, ut illius infamia aliqua præcesserit, ut habet ex cap. *Inquisitioni* & cap. *qualiter*, 2. de accusatione; hæc enim infamia (ut ait S. Doctor sup. ad 2. accusatoris vicem supplet.

Observat tamen Laym. lib. 3. de just. tra. 6. c. 2. præter infamiam, alia interdum suppetere posse indicia, ex quibus iudices præsertim sæculares, boni publici causa movere solent ad inquirendum, & procedendum contra criminosos, ne, si crimina remaneant impunita, majorem alii familia patranda audaciam tribuant: quod quidem licitum esse docet Less. sup. dub. 15. si circumspèctè & secundum leges aut consuetudines receptas in furtis, homicidiis, aliisque criminibus reipublicæ perniciosis id fiat.

Hæc autem iudicia ex una parte tantò majora requiruntur ad inquirendum de persona aliqua, quanto infriori dignitate præfulget, ut constat ex can. 1. qu. 5. & ex cap. *qualiter* & *quando*, 2. de accusationibus; ex altera vero parte tantò leviora plerumque, sufficiunt, quanto perni-

cliosius crimē est, de quo iudex debet inquirere; quale est proditio, hæresis, lætrocinium publicum, &c. quæ fufius explicata videri possunt apud eumdem Laym. suprà.

Quarta deniq; conditio est, ut in exequenda sententia à se iuste lata, firmus sit & constans; nec ullo favore, timore, aut respectu humano se flecti sinat: unde Eccl. 7. dicitur: *Noli quaerere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitate, ne forte extimescas faciem potentis.*

Quæret aliquis, num iudex pœnam à jure decretam licite relaxare possit. Resp. 1. nunquam id licitum esse si sit contra publicam utilitatem, ut docet S. Th. sup. 2. 4. unde Deut. 13. dicitur de illo, qui seducit alios, & ad idololatriam inducit: *Non parcat ei oculus tuus, ut miserearis & occultes eum; sed statim interficies.* Resp. 2. ex eodem S. Doctore hanc esse differentiam inter iudices superiores & supremum iudicem seu principem, cui plenarie potestas publica commissa est; quod inferior semper teneatur sententiam ferre secundum jura, illamq; exequi, non modò cum is qui damnus passus est id postulat, sed etiam quamvis à tali postulatione desistat, sibiq; satisfactum esse dicat: licet viam appellationis denegare non debeat, nisi in casibus à jure expressis. Supremus autem iudex seu princeps, si is qui passus est injuriam velit eam remittere, poterit reum eximere à pœna, si hoc publicæ utilitati conducere, aut saltem minimè nocere perspexerit: quod si læsus nolit injuriam remittere, poterit nihilominus princeps satisfactione debita erga ipsum læsum injunctam pœnam à jure decretam relaxare, vel in aliam leviolem commutare: quod tamen non nisi rarissimè facere debet, & ob causas tales, quæ illum apud summum omnium iudicem Deum, ab omni culpa immunem reddere possint.

§. III.

De Accusatore.

DVO præsertim quæri possunt: primum est, quis accusare teneatur: secundum, quomodo in accusatione se gerere debeat, Z z Quod

Quod spectat ad primum, observandum est ex communi Doctorum consensu duplicem esse viam in iure expressam (ut habetur ex cap. *super his* extra de accusationibus) quæ crimen aliquod ad publicam potestatem deferri potest, denuntiationis scilicet, & accusationis, quæ in eo differunt, quod accusatori incumbat onus probandi criminis, non item denunciatori, sed solum aperiendi iudicia, quibus iudex ex officio moveri possit ad ulteriorem inquisitionem. Rursus denunciatio dupliciter fieri potest, vel charitative, cum quis admonitione privata præmissa nec secuta proximi emendatione peccatum eius defert ad superiorem tanquam ad patrem, ut efficacius remedium adhibeat, iuxta illud Christi Domini *S. Matth. 81, quod si non audierit eos, dic Ecclesie*: vel iudicialiter, cum quis ad vindictam & punitionem criminum ob bonum publicum denunciatur illa superiori tanquam iudici.

Hac observatione præmissa, docet S. Thomas eum, qui crimen aliquod reipublice maxime perniciosum, qualis est hæresis, proditiōis, falsæ monetæ, &c. certo cognoscitur, ac probare potest, teneri ad criminofum accusandum, aut saltem iudicialiter denunciandum.

Quod si tale crimen iam emendatum sit, isque qui illud perpetravit de eo poenituit, & ad meliorem frugem se recepit, tunc nullam amplius remanere accusandi aut denunciandi obligationem docet Tolet. lib. 5. c. 57. nisi forte quis de illo iuridice interrogetur: tunc enim verum respondere tenebitur.

In aliis autem criminibus, quæ non vergunt in detrimentum reipublicæ, nulla est obligatio instituendæ accusationis, aut iudicialis denunciationis, sed tantum fraternæ correctionis, ut ex S. Doctore probat Valentia disp. 5. q. 12. de accus. pu. 1.

Excipit tamen Tolet. supra, crimen illud, ex quo grave nocumentum personæ alicui immineret; ut si quis sciret alteri parari insidias in quibus eius vita periclitatur: tunc enim, si via correctionis fraternæ id impedire non potest, denunciare debet iudici, aut admonere illum in quem

struunt
quis sit
charitat
Clericos
latio inf
sed tant
tione.
mortem

Quod
tio fieri
peccetu
hem ex
calumni
quiri pra
non vere

Quam
secretan
ant den
tam sit
tione fi
tione n

hec prof
mittend
contra b
sine ulla
L. fl. c. 3
& alii co

Obse
cultum
iustitia
judicial
test que
aliud, q
duos ca
men oc
mus est
nem, il

struun-

circumventur insidiæ, ut sibi caveat; non tamen illi aperire. quis sit ille, à quo sibi cavere debet; ne aperiendo, contra charitatem peccet. Rectè etiam idem Toletus monet, Clericos in causis criminalibus, ob quas mors aut mutilatio infligi potest, non posse accusatoris partes suscipere; sed tantùm denunciare juridicè, præmissa tamen protestatione, quòd illius, cujus crimen ab ipsis defertur, neque mortem neque mutilationem intendat.

Quod spectat ad modum, quò accusatio vel denuntiatio fieri debet, ut neq; contra justitiã neq; contra charitatẽ peccetur; docet S. Th. art. 3. accusationem seu denunciationem ex omni parte debere esse justam, ita ut nullus in ea calumniæ, pravaricationi, aut tergiversationi locus sit: requiri præterea ut ex intentione justa & recta procedat, non vero odio, ira, aut alio simili pravo affectu.

Quamvis autem nullus ex justitia teneatur præmittere secretam & fraternam correctionem ante accusationem; aut denunciationem; tenetur tamen ex charitate, si delictum sit occultum, sitq; spes aliqua reum ejusmodi correctione fraterna esse emendandum, & ad debitam satisfactionem inducendum; si tamen nulla sit ejusmodi spes, nec profectura censeatur admonitio; tunc ad illam præmittendam nulla est obligatio: imò quando crimen est contra bonum publicum, urgetq; illius periculum; tunc sine ulla mora publicæ potestati denunciandum est. Ita Less. c. 30. dub. 2. Tol. lib. 5. c. 57. Bonac. disp. 10. qu. 3. pu. 1. & alii communiter.

Observat tamen Less. c. 29. dub. 13. quando crimen occultum est, nec ullo modo probari potest, tunc fore contra justitiã illud per viam accusationis, aut denunciationis judicialis aperire: cum enim probari non possit, non potest quoq; puniri; proindeq; ex ejus manifestatione nihil aliud, quàm alterius infamia sequi potest. Excipit tamen duos casus in quibus licitum est patefacere superiori crimen occultum alterius, quamvis probari non possit. Primus est, quando id conducere existimatur ad emendationem, illius, qui crimen ejusmodi comisit; tunc superiori,

Z 3

non

non quidem ut iudici, sed ut patri manifestare potest, premissa tamen admonitione fraterna ut supra dictum est: Alter est, quando ex occulto illo crimine grave aliquod malum spirituale vel temporale imminet, quod non nisi superioris potentia, vel auctoritate averti potest.

§. IV.

De Testibus.

CERTVM est testem interrogatum à iudice secundum ordinem juris supra explicatum paragr. 2. obligatum ferendum testimonium, & ad declarandum crimen quod ab altero commissum esse cognoscit. Ita S. Doctor 70. a. 1. & cum illo communiter omnes

Excipiuntur tamen aliqui casus. Primus est, si quis crimen ex sola confessione Sacramentali cognoscatur: tunc enim nullatenus illud unquam declarare debet, ut expressè docet S. Th. resp. ad 1. & satis constat ex illis, quæ in tractatu præcedenti cap. 5. dicta sunt.

Secundus est, quando in causis criminalibus, in quibus mortis, vel mutilationis sententia infligenda censetur, testimonium ferendum est: ad illud enim Clerici non tenentur; imò nec testimonium in eiusmodi causis ferunt, ut docet S. Th. sup. ad 3.

Tertius est, si crimen suum quis alteri sub secreto declaravit consilii vel auxilii petendi causa ad salutem propriam spirituales aut corporales, ut fieri solet medicis, advocato, obstetrici, &c. tunc enim nullus arcanum fideicommissum declarare tenetur, nisi forte criminis solius testificatio necessaria sit ad aliquod grave damnum publicum, vel privatum avertendum: tunc enim promissio secreti, etiam juramento confirmata, non obligat, cum nullum juramentum promissorium cedens in damnum iniustum alterius obliget; proindeque is, qui crimen eiusmodi novit, tenetur illud interroganti iudici patefacere. Ita S. Doctor in resp. ad 2. & post illum Less. sup. c. 3. d. ab. 4. Quare

Quartus est, si quando iudex procedit per viam inquisitionis generalis ad cognoscenda & punienda crimina, tunc enim si quis ab illo interrogetur, v. g. utrum in tali loco sint aliqui adulteri, incestuosi, &c. non tenetur, imò non debet adulterium, aut incestum alicuius patefacere, si omni no sit occultum, ut patet ex cap. *qualiter & quando*, 2. de accusationibus, & docet Sylv. & plures alii apud Lessium sup.

Quæres quid igitur faciet testis in casibus supra relatis, si à iudice iuramento interposito (ut semper fit) compellatur ad interrogata respondere: si enim verum dicat, peccabit contra charitatem, imò contra religionem, & sigillam confessionis, si manifestet peccatum aliquod in confessione declaratum; si autem neget id quod verum esse cognovit, mendacii imò periurii reatum incurret.

Facilis est aliquorum responsio, testem in casibus illis à testimonio ferendo abstinere debere; & si à iudice urgeatur, declarare se iusta aliqua ratione impediri, quominus id facere possit: sed quid si à iudice his non obstantibus cogatur ad veritatem patefaciendam, quid in illis angustiis faciet? perplexa est haud dubie & difficilis hæc quaestio, cuius solutio, qualiscunque afferatur, facilius carpi & argui poterit, quàm prout ad conscientiarum levamen expedit, explicari; ne tamen lectorem ambiguum & hærentem relinquamus, tria breviter hic proponimus ex communi, & recepta probatorum authorum doctrina.

Primum est quòd, quotiescumque quis sive testis, sive reus secundum ordinem iuris à iudice, vel superiore, sive Ecclesiastico, sive laico interrogatur de aliqua re, quam sine ullo peccato declarare potest; tunc candidè ac sincerè & seclusa omni ambiguitate vel restrictione mentali secundum mentem interrogantis respondere tenetur: quamvis enim multi Doctores existiment reum non esse obligatum confiteri crimen morte vel mutilatione dignum, quod alias scit plenè probari non posse, ut Angel. Sylv. Armilla verbo (*Delicti confessio*) Rosella verbo (*Accusatus*) Panormit. cap. 2. de Confessione, Pezant. in 22. quaest. 70.

disp. un. in fine, & alii quorum sententiam probabiliter existimat Bonac. ad octauum Decalogi præceptum disp. 10. quæst. 3. pu. 2. num. 7. longè tamen probabilior est aliorum sententia, qui existimant etiam in casu suprarelato reum, quando à proprio iudice interrogatur secundum iuris ordinem; id est de crimine aliquo de quo præcessit infamia, aut de quo suppetunt indicia, aut semiplena probatio; teneri ad fatendum crimen, & verum manifestandum, etiam si ex eius confessione mors sequatur. Ita docet S. Th. 2. 2. quæst. 69. art. 1. & post illum plures alij, ac præsertim Tolet. lib. 5. cap. 58. Torres in 2. 2. disput. 50. dub. 2. Filliuc. tract. 40. num. 263. Becan. lib. 5. man. cap. 21. num. 4. Less. lib. 2. cap. 31. num. 12. & Laym tract. 6. de iudicijs cap. 5.

Secundum est, posse interdum talem causam suppetere ex qua licitum fiat, imò etiam necessarium non aperte profiteri veritatem; sed illam vel aliquibus verbis multiplici sensu vertibilibus, seu æquivocatione aliqua, vel restrictione aliqua mentali tegere, exemplum profert S. Th. in 4. dist. 21. quæst. 3. art. 1. quæst. 1. ad 2. & 3. de confessario, qui de peccato sibi in confessione declarato à iudice interrogaretur; asseritque posse illum etiam iuramento affirmare se nescire eius peccatum, cum hac restrictione [mental]i: quòd nesciat ut interrogantis subditus. Ita cum S. Doctore sentiunt Altissiod. lib. 3. lummæ tract. 18. quæst. 2. sub. finem, Dur. in 4. dist. 21. quæst. 4. num. 10. Palud. ibid. quæst. 3. art. 3. Maior ibid. quæst. 3. ad 9. Adr. in 4. tract. de confessione quæst. de confessione quæst. de confessore, Iohannes Medina cod. de poenit. tract. 2. qu. 25. qui omnes unanimiter idem asserunt id quòd ex S. Doctore suprà relatum est, & præterea Dom. Sotus lib. 5. de iust. quæst. 6. art. 2. concl. 7. docet testem, qui contra iuris ordinem interrogaretur de crimine, quòd secretò cognovit, posse absque mendacio respondere, & etiam iuramento affirmare se illud nescire, cum hac restrictione mentali, quòd nesciat, ut alteri contra iustitiam ordinem interroganti revelet: quòd etiam asserit, & fuisse probat Dom. Bannes in 2. 2. quæst. 69. art. 2. dub. 1.

Terti-

Tertium est, causa legitima & rationabili deficiente nemini unquam fas esse (ut docent supra citati auctores & alij Theologi communiter) verbis ambiguis aut æquivocis vel mentali restrictione interloquendum uti: aliàs usus, in quem instituta sunt verba, preverteretur; & omnis colloquiorum & sermonum certitudo; adeoque omne humanum commercium, & fructus civilis ac Christianæ societatis tolleretur; semperque inesset ratio suspicandi dolum aliquem in verbis latere, & ambiguitatem, & mentalem restrictionem subesse.

§. V.

De Reo.

TRIA præsertim circa obligationes rei quæri possunt. Primum est, utrum teneatur fateri veritatem, quando à iudice interrogatur. Responsio facilis est ex dictis parag. præc. si enim à iudice legitimo interrogetur secundum formam iuris, tenetur verum respondere: è contrà si iudex legitimam non habeat potestatem, aut formam iuris non servet; id est si infamia non præcesserit de crimine de quo fit interrogatio, aut saltem illius criminis semiplena probatio, vel indicia sufficientia non suppetant; tunc respondere ad interrogata non tenetur: quod si à iudice cogatur (quod, tamen sine peccato facere non potest) nec ab illo per appellationis viam declinare possit; tunc poterit respondendo crimen occultare ac tegere eodem modo, quo præc. parag. explicatum est. Observat etiam Tol. l. §. c. 78. simili ratione reum non teneri ad complices suos revelandos, nisi illorum infamia aliqua præcesserit; id est nisi ex fama constet illum socios habuisse; vel quando crimen tale est, ut sine socijs non committatur: quod etiam docet Less.

Secundum est an licitum sit reo ad superiorem iudicem appellare. Responderet S. Doctor id ei licitum esse, si causam suam iustam esse confidat, vel se ab inferiori iudice

2 5. grava-

gravatum esse arbitretur; illicitum verò, si appellatio fiat solum ad moram afferendam, ne vel iusta sententia feratur, vel si lata est, executioni mandetur, ut habetur cap. omnino 2. quæst. 6.

Tertium est, utrum reus condemnatus possit se per vim defendere, ne sententia in eum lata executioni mandetur. Responder S. Doctor id licitum non esse, si iuste condemnatus sit etiam ad mortem: licitum verò esse, si sit iniuste condemnatus; dummodo tamen nullum inde scandalum, neque gravis aliqua perturbatio in communitate timeatur. Addit S. Doctor illum, qui ad mortem iuste damnatus est, posse licite fugere, si occasio se offerat; dummodo nullam iudici, vel eius ministris vim in eorum personam inferat.

§. VI.

De Advocato & Procuratore.

SANCTVS Thomas 2. 2. q. 71. quatuor præsertim conditiones requirit in Advocato, quæ etiam servata debita proportione de procuratore intelligi debent.

Prima est, peritia, qua (ut dicit S. Doctor art. 2.) *possit convenienter assumpta causa iustitiam ostendere*: unde (ut dicitur Tol. 1. 5. c. 60.) si ex ignorantia in causa est, cur cliens causa alioquin iusta decidat, peccat, & damnum illatum refarcere tenetur: quod etiam similiter dicendum censet de eius negligentia.

Secunda conditio est, iustitia in exhibendo patrocinio: qui enim scienter iniustam causam defendit, absque debito graviter peccat (ut asserit S. Doctor art. 3.) teneturque ad restitutionem damni, quod pars adversa incurrit; nisi per clientem suum refarciatur. Quòd si causa dubia sit, nec factis ex utraque parte iustitia dignoscatur, potest quidem eius patrocinium suscipere; dummodo paratus sit quàm primum ab illo patrocinio abstinere, si in progressu litis eius iniustitiam deprehendat.

Tertia

Tertia conditio est, ab omni avaritiæ labe immunitas, quamvis enim (ut dixit S. Aug. ep. 54. ad Maced.) *Advocatus iustum patrociniū, & iuris peritus verum consilium licitè vendere possit*; patrocini tamen vel consilii illius pretium moderate accipere debet, *Considerata* (ut loquitur S. Doct. art. 4.) *conditione personarum, negotiorum, laboris, & consuetudinū patriæ.*

Quarta denique conditio est charitas, qua tenetur advocatus pauperum causas suscipere illisque patrocinari, quando aliter ipsis subveniri non potest, eadem ratione, qua tenentur omnes necessitatem patienti, misericordiæ opus impendere, ut fufius explicat S. Doct. art. 1.

§. VII.

De iniuriis honoris, & fame per detractionem, & contumeliam.

HONORIS nomine intelligitur testificatio quædam exterior excellentiæ alterius; per famam verò significatur multorum existimatio de vita, moribus & actibus eiusdem, ut docet S. Th. qu. 72. & 73. unde per detractionem fama præsertim læditur; honor verò per contumeliam. detraçtio siquidem est alienæ famæ occulta & iniusta denigratio; contumelia verò addit novam iniuriam, qua non tantum fama sed etiam honor violatur; non enim occultè & in absentia, ut sit per detractionem, sed coram, & in præsentia honor per contumeliam cum quodam contemptu impetitur. Ex quo fit, ut, quamvis detraçtio sit in genere suo peccatum mortale & quidem gravissimum, (ut docet S. Th. q. 73. a. 2.) contumelia tamen sit peccatum adhuc illo gravius, quia magis lædit, & acerbiorē infert iniuriam.

Diximus detraçtionē esse iniustā famæ alienæ denigratiōē; quia nō erit detraçtio, si iuste fama aliena denigretur; v.g. si quis ex motivo iustitiæ vel charitatis alicuius crimē, & vel bono publico perniciosum est, vel alteri iniuriosum

& nō

& nocivum, superiori aut alicui alteri aperiat, qui remedium afferre potest: quod si fama auferatur ex intentione nocendi, tunc illius ablatio ad detractionem pertinet.

Hæc autem intentio nocendi (ut observat Tol. sup. c. 64.) dupliciter in detrahente reperiri potest; uno modo directe, cum quis per detractionem reipsa nocere intendat; altero modo indirecte, cum licet expressè id non intendat, ea tamen dicit, ex quibus nocumentum famæ alterius sequitur; ut qui ex ioco vel loquacitate alteri notabiliter detrahit.

Docet præterea S. Th. a. 1. ad 3. detractionem octo potissimum modis committi posse, nimirum quatuor modis directe & quatuor indirecte: Directe quidem 1. imponendo alteri falsum crimen; 2. crimen illius verum verbis adaugendo; 3. manifestando crimen verum, sed occultum; 4. malitiosè ac perperam alterius factum bonum interpretando: qui quartus modus (ut notat Less. li. 2. c. 11. dub. 2.) miatenus per illam pravam interpretationem fama proximi læditur in animo audientis, pertinet ad detractionem, se atenus verò concipitur in animo illius, qui sic malitiosè interpretatur, pertinet ad iudicium temerarium, de quo seq. paragra. agitur.

Indirecte autem committitur detrahitio 1. negando rectè facta aut egregias dotes alterius; 2. verbis extenuando; 3. reticendo bona alterius eo tempore & loco, quo silentium istud eius famæ nocere potest; 4. remisè ac frigide laudando.

Quovis autem modo committatur detrahitio, sive directe sive indirecte, sive ex intentione formali & expressa nocendi, sive alio quovis illicito motivo, censetur semper esse peccatum mortale, quoties quis deliberatè famam alterius lædit in re gravi; veniale autem, si tantum in re levi, ut docet S. Th. art. 2. Gravitas autem & levitas illa affimanda est, tum ex quantitate læsionis, quæ per detractionem fama alterius infertur; tum ex conditione personæ, cuius fama læditur; fieri si quidem potest (quod rectè observat Tol. c. 64.) ut manifestatio peccati alicuius respectu

perfor
nulla,
aut no
te dic
derit;
to imp
rum fa
similit
perfor
dubie
iuriam
Hin
simun
ctus n
ciunt;
ingen
illius
dient

PRI
ta a
Respe
pecca
apud
mere
(ut re
quoc
vam
iufm
nesta
retur
rius a
pitate

personæ unius censeatur infamia levis, imò interdum nulla, quæ respectu alterius gravem infamiam induceret, aut notabile scandalum secum inveheret: e.g. qui de milite diceret; quòd ad duellum provocatus inimicum occiderit; de adolefcente dissoluto, quòd amore aliquo illicito implicitus sit; levem, imò propè nullam maculam illorum famæ inurere censeretur, cum tales ut plurimum de similibus rebus gloriantur: qui vero idem de Episcopo, aut persona aliqua Ecclesiastica, vel religiosa diceret, haud dubiè gravissimam eius famæ & maximè scandalosam injuriam irrogaret.

Hinc etiam colligitur, ut docet Less. c. 11. dub. 3.) ut plurimum non nisi venialiter peccare illos, qui aliorum defectus naturales occultos sive corporis sive animi patefaciunt; ut quòd aliquis sit gibbosus, quòd ignarus, exilis ingenii, &c. nisi fortè inde (ut idem monet) grave aliquod illius damnum, aut notabilis contemptus in animis audientium, vel scandalum alterius oriretur.

§. VIII.

Solvuntur dubia quedam circa peccatum detractionis.

PRIMUM est an peccet mortaliter is, qui alterius peccata audita refert coram aliis, nihil tamen asseverando. Respondetur quòd, quamvis per se loquendo id non sit peccatum mortale, quando nulla inde infamia oritur, nec apud prudentes viros isto loquendi modo, qui nullam meretur fidem, alterius fama multum lædatur: si tamen (ut rectè observat Less. dub. 5.) crimen esset valdè grave, quòd in audientium animis suspicionem aliquam pravam ingeneraret, in illo casu peccaret mortiferè, qui huiusmodi crimen referret, præsertim de persona aliqua honesta, respectu cuius suspicio illa grave malum esse censeretur: quòd etiam similiter dicendum, si quis peccata alterius audita referat coram iis, quos probabile est ex sua levitate credituros.

Secun-

Secundum est, an peccet mortaliter is, qui peccatum proximi occultum uni aut alteri tantum manifestaret. Resp. quod quamvis Nau. c. 18. n. 33. existimet in tali casu non esse nisi peccatum veniale, si non subsit periculum evulgationis aut alterius incommodi; probabilior tamen & in praxi tutior esse eorum sententiam, qui asserunt talem manifestationem esse ut plurimum peccatum mortale: cum fieri possit (ut recte monet Less. dub. 11.) aliquem malle peccata sua multis externis & plebeis esse nota. quam praelato, vel alicui gravi viro, cum quo assidue versatur, vel à quo dependet.

Si tamen aliquis iniuriam sibi ab altero illatam amico aperiret, non quidem animo detrahendi aut nocendi, sed ut consilium vel consolationem aliquam acciperet; in illo casu idem Less. censet, non esse peccatum saltem mortiferum.

Tertium est, an liceat hominem diffamatum in uno loco, etiam diffamare; seu crimen illius manifestare in altero vel apud alios qui illud ignorant. Resp. ex Tol. supra cap. 67. id facere ex intentione nocendi, esse peccatum mortale, si gravis sit defamatio; seclusa verò eiusmodi prava intentione non esse peccatum, si quis alterum criminis notorietate aut publica iudicis sententia infamatum, in aliqua urbe manifestet aliis id in eadem urbe ignorantibus; nisi ob temporis diuturnitatem crimen illius iam oblivioni datum esset, aut vitæ emendatione bonam famam recuperasset: in aliis verò locis id ipsum notum facere, quò fama communis illud brevi perlatura, idem Toletus neque iustitiæ neque charitati repugnare existimat; quòd si verisimiliter crederetur famam illius criminis illic nunquam, aut non nisi post longum tempus perenturam esse, existimat Lessius fore peccatū mortiferū crimen illud in tali loco divulgare, præsertim si is, qui illud crimen admisit, bonam famam illic consecutus fuisset; vel si ex illa diffamatione aliquod damnum, aut incommodum illi aut eius propinquis obveniret; secus verò si ille parum curaret se alibi infamari, quod sæpè fieri solet, præsertim si procul absit; aut si quis ob grave crimen fuisset

fuiſſet publice punitus: tunc enim ſæpe expedit iſta ad aliorum exemplum divulgari.

Quartum eſt; an licitum ſit aliquando quibuſdam decautiſ crimem alicuius occultum alteri detegere. Reſp. licitum eſſe, quoties id neceſſarium eſt ad impediendum notabile aliquod damnum alterius ſive corporale, ſive ſpirituale, quod aliâ via impedi non poteſt. Ita Sot. lib. 5. de iuſt. quaſt. 7. art. 1. Nau. cap. 18. nu. 31. Leſſius ſup. dub. 9. c. g. ſcis aliquem furtis addiſtum, & ſæpe in illis deprehenſum, monere poteſ eos quibuſcum habitat, ut ſibi caveant, &c. ſimiliter noviſti aliquem ſe gerentem pro medico, in illa tamen ſcientia valdè imperitum; poteſ monere eos, quibus ab eius imperitia periculum immineret; imo interdum non ſolum poteſ, ſed etiam ex charitate teneriſ alterius crimem occultum manifeſtare, ſi ex illo grave aliquod nocuum publicum, aut etiam particulare immineat, quod cenſeatur præponderare damno, quod iſ qui illud commiſit in fama vel honore patietur. indubio autem utrum præponderet, inclinandum eſt potiùſ in favorem innocentis; e. g. ſi quis aliqua hæreſi occulta laboreſ, ſitque periculum ne alioſ inficiat,

Quintum, an ſit peccatum mortale infamare ſeipſum, Reſp. quòd, quamvis, per ſe loquendo hæc infamatio ſui non ſit peccatum mortale; cum (ut rectè probat Leſſ. dub. 6.) neque ſit contra iuſtitiam, (homo ſiquidem eſt dominuſ ſuæ famæ) nec illam ſicut alia bona diſſipando ulli faciat iniuriam; neque etiam contra charitatem, quæ non obligat ad bona exteriora comparanda vel conſervanda, niſi quatenus neceſſaria ſunt ad bona ſpiritualia vel noſtra vel proximorum: ſi tamen ex infamatione illa ſui ipſiuſ, ſequeretur aliquod ſcandalum, aut aliorum nocuum, ut in perſoniſ, quorum bona fama ad aliorum ſalutem neceſſaria eſt, v. g. Episcopis. Paſtoribuſ, &c. tunc infamatio illa eſſet peccatum mortale, ut docet idem author ſupra.

Sextum deniq; eſt, utrum audiens detractorem, peccet, Reſp. ex mente S. Doctoriſ q. 73. a. 4. peccare, quoties conſentit detractiõni, iuxta illud Ro. 1. *Digni ſunt morte, & non ſolum*

Solum qui peccata faciunt, sed etiam qui consentiunt faciunt.

Potest autem quis dupliciter detractioni consentire (ut observat Tol. sup. 67.) Directè scilicet vel indirectè. Directè consentit, qui vel alterum inducit ad detrahendum, vel illius detractione delectatur: & is non minus peccat, quam detractor; de eoq; intelligi debet illud dictum S. Bernardi: *Detrahere, aut detrahentem audire, utrum horum detestabilius sit, non facile dixerim.* Indirectè autem consentit detractori, qui, licet nec ad illam inducat, nec ea delectetur; illam tamen non prohibet, nec detrahenti resistit, cum possit & debeat: & si quidem detraçtio sit notabilis, & in materia gravi, possitq; facile illam impedire, mortaliter peccat; cum charitas obliget, ut grave damnum proximi, si commode possimus, impediamus: venialiter verò, si detraçtio sit levis, aut si præ nimia verecundia, vel animi pusillanimitate resistere detrahenti non audeat; nisi fortè infamia esset valde atrox, vel gravia incommoda putaretur illatura: tunc enim deberet sibi vim facere, & excussa verecundia modestè contradicere. Nullo autem modo peccat, qui detrahentem non arguit, eò quòd probabiliter existimat monitionem suam nihil profuturam; imò potius obfuturam, si detractor occasionem ex ea sumat magis ac magis oblationem suam asseverandi. Item non peccat, qui rationabili aliqua verecundia præpeditur, ut si famulus domino, vel filius patri detrahenti non resistat, quando se nihil profuturum existimat.

Observat tamen rectè Tol. Cap. 67. longè strictius obligari Superiores respectu inferiorum ad prohibendas detractiones, sicut & alia quæcunq; peccata; proindeq; verecundiam, ac pusillanimitatem illos a peccato mortali minime excusare, si graviter detrahenti non resistant, quando id profuturum arbitrantur; imò quamvis detrahenti nihil id prodesset, si alios silentio suo scandalizandos esse advertant.

Admonet autem S. Doctor art. 4. ad 2. detrahentem corripipi posse, non solum arguendo, sed etiam signis quibusdam

dam exterioribus, ut tristitia faciei, ostendendo sibi displicere detractionem juxta dictum Sapientis *Prov. 25. ventus Aquilo dissipat pluviam, & facies tristes linguam detrahentem* vel discedendo, vel sermonem alio divertendo.

§. IX.

De Iudicio temerario.

QUONIAM (ut rectè observat Nav, Cap. 18 nu. mendacia, detractiones aliarq; hujus octavi præcepti transgressiones ut plurimum à iudiciis temerariis proficiscuntur, magnamq; cum illis habent culpæ affinitatem: idcirco de ijs breviter hic agendum est.

Iudicium autem hic sumimus, non prout significat actum proprium iudicis, quo sibi subditis jus dicit; sed prout denotat actum intellectus, quo quilibet particularis de altero apud se aliquid cogitat, & definit, seu statuit: & eo sensu tres veluti gradus distinguere possumus de iudicio, quod quis de aliquo concipit. Primus est, quo quis de alterius malo dubitat neutram in partem inclinando. Secundus est, cum suspicatur inesse malum, & cum aliquo debili assensu ita esse existimat, cum formidine tamen oppositi. Tertius est, quando cum pleno assensu & firma animi sententia ita esse iudicat.

Hac observatione supposita, certum est in primis dubitare, suspicari, vel iudicare de proximo, esse quid indifferens in genere moris, ac bene vel male se habere posse: bene quidem, si fiat secundum regulam rectæ rationis: male autem, si à regula rectæ rationis aberret; unde Christus Dominus *8. Ioa 7. Nolite inquit, iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium indicite.*

Certum est 2. dubitare, suspicari, aut iudicare quidpiam mali de altero, quando causa sufficientes ad id suppetunt, non esse illicitum; ut communiter Theologi docent ac præsertim Azor. tom. 3. c. 11. dub. 3. Valent. disp. 5. quæst. 4. de iudicio pu. 3. Laym. lib. 3. de iustitia tract. 3. part. 2. ca. 2. ubi

ubi tamen rectè monet maiores rationes, & clariora iudicia requiri ad suspicandum, quàm ad dubitandum, & ad iudicandum, quàm ad suspicandum.

Quæres quænam, causæ & rationes ad rectè dubitandum, vel suspicandum, vel dubitandum de malo alterius sufficientes esse censeantur. Resp. nullam certam regulam afferri posse, rectè docet Sot. lib. 3. de iustitia quæst. 4. a. 1. & post illum Valentia suprâ pu. 3. sed id iudicium viri prudentis esse definiendû, considerata conditione rei, qualitate personæ, alijsque circumstantijs: quæ omnia, cum interdum sint valdè perplexa & involuta, ideò rectè moralis Laym. interdum euenire posse, ut quis decipiatur exitus mans sufficientes sibi ad esse dubitandi, suspicandi, & iudicanti rationes, quæ tamen reipsa tales non sunt; præsertim quando ex cognitione operum externorum iudicatur de intentionibus alijsque actibus internis, unde rectè concludit longè tutius esse animum eiusmodi iudicij, &c. cohibere, Deoque omnia dijudicanda relinquere, nisi fortè necessitas aliqua, vel utilitas propria, vel aliena nos ad id obliget; & tunc rationis ac prudentiæ partes erunt expendere, quantum exteriores apparentiæ habeant probabilitatis; animumque cohibere, ne ultra iustitiam, aut charitatis metas progrediatur.

Certum est 3. iudicium temerarium, seu illud quod advertenter ac deliberatè iudicatur aliquid mali de altero levibus & insufficientibus rationibus ac indicijs, esse peccatum mortale; si malum illud grave sit, eiusque fama notabiliter lædat. Ita S. Th. q. 60. a. 3. & illud est iudicium quod Christus Dominus prohibuit his verbis S. Mat. 7. & S. Luc 6. *Nolite iudicare, ut non iudicemini*, ut exponit August. libr. 2. de serm. Domini in monte cap. 18. & S. Bas. in regulis Brevioribus reg. 164. aliàs si malum sit leve, nec proximi famam multum lædat, non erit nisi veniale.

Cùm hæc certa sint, & in confesso apud omnes, unum est de quo non convenit inter Theologos; scilicet quale peccatum sit ex levibus indicijs, & causis suspicari aliquid mali de proximo, ut plerumque solet euenire. Tres sunt

super
eione
pecca
da est
titur
mort
cys.
qui p
Aug.
Ad h
eitur:
homin
tias c
uni p
non
posse
qual
Eccl
quib
tu al
lib. 3
tiam
cion
& e
nen
quo
tan
qu
illa
por
ten
ori
tia
no
pic
ma
bu

super hac quaestione sententiæ, Prima est omnem suspicionem temerariam de gravi aliquo proximi malo esse peccatum mortale. Ita Bannes ad quaest. 60, art. 3. Secunda est, suspicionem illam, quæ debili tantum assensu nititur cum formidine oppositi, nunquam esse peccatum mortale. Ita Caiet. in hunc art. 3. Nau. in rubrica de iudicijs, & Lud. Mar. tract. de iust. & iure disp. 9. lect. 1. & 2. qui pro hac sententiâ citat S. Doctorem cit. art. 3. & S. Aug. tract. 99. in S. Ioan. ubi dicit genus istud suspicionis *Ad humanam tentationem pertinere, sine qua vita ista non ducitur: concluditque si suspensiones vitare non possumus, quia homines sumus; iudicia tamen, id est definitivas firmasque sententias continere debemus* Tertia denique sententiâ quæ omnium probabilissima videtur, est, suspicionem temerariam non esse plerumque nisi peccatum veniale; fieri tamen posse interdum ratione gravitatis materiæ respectivè ad quasdam personas; ut si mortale; v. g. si quis prælatum Ecclesiasticum doctrinâ & pietate conspicuum ex levibus quibusdam indicijs suspicetur esse hæreticum, aut peccatū aliquod nefandum, aut scandalosum comisisse. Ita Sot. lib. 3. quaest. 4. art. 3. & Less. sup. dub. 3. ubi hanc sententiâ fuse probat, præmissa tamen distinctione inter suspicionem illam, quæ oritur ex errore quodam intellectus, & eam quæ ex pravo affectu voluntatis, dicitque suspicionem illam esse tantum peccatū veniale, quæ procedit ex quodam errore intellectus, quo quis apprehendit indicia tanquam sufficientia ad suspicandum de proximo aliquo malo, negligitque perspicere, & examinare num illa sint sufficientia; est tamen paratus ad suspicionem deponendam, si adverteret causam illius non esse sufficientem: suspicionem verò illam esse peccatum mortale, quæ oritur ex pravo quodam affectu voluntatis, & malevolentia erga alterum, qua fit ut, etiamsi advertat indicia illa non esse sufficientia, velit nihilominus pergere in sua suspicionem, quæ est de gravi aliquo proximi malo, quod in maximam illius vergit infamiam.

Optime S. Aug. supra. cap. 18. *Duo sunt, inquit, in quibus temerarium iudicium cavere debemus: cum incertū est, quo*
ani-

animo quid factum fuerit; vel cum incertum est, qualis futurus sit, qui nunc bonus vel malus apparet. si ergo quispiam v. g. coque-
 questus de stomacho ieiunare noluit; & tu non credens, id edacitatis
 vitio tribueris; temere iudicabis. Item si manifestam edacitatem
 ebriositatemq; cognoveris, & ita reprehenderis quasi, non
 quam ille possit corrigi atq; mutari; nihilominus temere iudicabis.
 Non ergo reprehendamus ea, qua nescimus quo animo fiunt,
 neque ita reprehendamus, qua manifesta sunt, ut desperemus san-
 nitatem; vitabimus iudicium de quo nunc dicitur, nolite iudicare,
 ne iudicetur de vobis.

Quæres utrum ea de quibus dubiū est quō animo fiant
 in meliorem partem sint interpretanda. Resp. ex hypothe-
 si, quod æqualia sint utrinq; indicia, si iudicium de proxi-
 mo ferre velimus, tunc in partem meliorem seu benignio-
 rem esse ferendum: quia (ut docet S. Tho. art. 4. ad 1.) me-
 lius est in dubio frequenter falli benè opinando de proxi-
 mo, quàm malè opinando semel decipi.

Monet tamen rectè Less. c. 29. dub. 4. quando agitur de
 vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio, tutius
 esse dubia in deteriore partem interpretari; non quidem
 existimando proximum, v. g. esse furem, vel improbum, vel
 pro tali habendum esse; sed iudicando ita exteriùs cavend-
 dum esse, & sibi vel alteri consulendum, ac si dubia esset
 ipsius proximi probitas. Ita S. Thomas art. 4. ad 3. & ha-
 ratione, dum accipimus personam ignotam in ædes, pos-
 sumus licitè rebus nostris ita cavere, ac si dubia esset eius
 probitas, quamvis nullomodo improbam illam iudice-
 mus: sic etiam superiores quamvis quoad internum affe-
 ctum erga subditos dubia in meliorem partem interpre-
 tari debeant; ad præcavendum tamen malum, & discipli-
 nam observandam, ita se gerere possunt, ac
 si de illorum probitate
 dubitarent.

* *
 *

§. X.

Quot modis peccetur in octavum hoc Decalogi præceptum.

PECCANT in primis contra octavum hoc Decalogi præceptum, qui deliberate mendacium aliquod proferunt; quod quidem erit mortale, si honori divino aut proximi bono sit perniciosum: peccant etiam qui per hypocrisim vitæ sanctimoniam fingunt, quod peccatum adhuc gravius erit, si ex illo sequatur aliquod proximi damnum, ut si id fiat ad disseminandos errores. Item qui habitu aut vestibus mentiuntur sexum; ut si fœmina veste virili, aut vir fœminea induatur, si id fiat propter aliquem prævium finem; aut ex eo peccati alicuius aut scandali periculum imminet.

Peccant, qui sine legitima autoritate iudicis sibi officium arrogent, aut illud ambiunt, quamvis legum ac iuris ignari. Item iudices, qui notitiam illam iuris & legum conservare negligunt: qui de causa aliqua ad se non pertinente iudicialiter cognoscere, & sententiam ferre præsumunt. Qui contra allegata & probata, aut contra leges & iura iudicant: qui formam à iure præscriptam in iudicando non servant: qui sine ulla præcedenti infamia, aut aliis sufficientibus indicis, de occulto alicuius crimine iudicialiter inquirunt, reum indebitè interrogant, & ad respondendum cogunt: qui favore, vel respectu aliquo humano, aut alio quovis pravo affectu à recto iustitiæ tramite deflectunt, sive iniustam ferendo sententiam; sive causarum expeditionem notabiliter differendo, aut aliquid aliud iustitiæ contrarium faciendo, aut fieri permittendo: qui pro sententia ferenda, aliisq; actibus iudicialibus aliquid exigunt ultra id, quod pro iusto & honesto stipendio ex lege vel legitima consuetudine accipere licitum est.

Peccant qui crimen aliquod bono communi perniciosum non denunciant, quando commodè id possunt: qui contra alterum litem intentant ex odio, vindictæ appetitu, aut

quovis pravo affectu : qui fraude, aut iniusto aliquo processu in litibus utuntur.

Peccant qui ad testimonium ferendum citati, & à legitimo iudice secundum iuris ordinem interrogati aliquando falsum aut ambiguum, & contra ipsius iudicis mentem respondent: quod & similiter de ipsius accusatis & reistelligi debet; qui etiam præterea peccant; quando iudicem legitime aliquid statuenti, aut iustitiæ ministris illius iustitia exequentibus resistunt, aut vim aliquam inferunt,

Peccant etiam contra hoc præceptum qui alterius honori contumeliam irrogant; in eum verba probrola & iniuriosa proferunt, eidem peccata occulta palam exponunt; aut alia quavis cū irrisione, & contemptu obijciunt.

Peccant qui alterius famam secretò detrahunt; illi crimen aliquod falsum imponunt; aut verum malitiosè adaugent; aut eius peccatum occultum manifestant, vel rectè factum perperam interpretantur. Item qui rectè facta alterius inficiantur, vel eadem extenuant, aut de illis silent, vel ea frigidè, ac simulatè laudant; cū ex silentio illo, & frigida seu simulata laude sequitur aliquod in proximo famæ dispendium.

Item qui alterum ad detrahendum alliciunt, aut illius detractione delectantur; vel qui cum possint & debeant detractionem non impediunt: qui susurrationibus causant discordias: qui libellos diffamatorios scribunt, aut in vulgus spargunt; illos pravo animo legunt, asservant, aut aliis legendos tradunt.

Peccant denique qui deliberatè ac temerè aliquid male de proximo iudicant vel suspicantur: qui actiones illius honestas vel indifferentes malè interpretantur.

§. XI.

De restitutione ob huius octavi præcepti violationem faciendâ.

DUPLEX restitutio occurrere potest ob huius præcepti violationem faciendâ, pro duplici damno famæ seu hono-

honoris ac bonorum fortunæ quod ex ea oriri potest: de utraque breviter aliquid dicendum est.

Atque in primis quod spectat ad restitutionem bonorum fortunæ, certum est ex iis, quæ præced. sect. dicta sunt, ratione mendacii, aut contumeliæ, vel detractiois incumbere obligationem restituendi, quoties per illud mendacium, aut contumeliæ illam, seu detractioem damni alicuius causa iniuste data est, aliquo ex modis sect. præced. explicatis.

Constat præterea iudicem, qui sive in ferenda sententia, sive in toto iudiciali processu iniustitiam aliquam commisit, unde secutum est damnum innocentis, ad illius compensationem obligari: similiter & illum, qui falso alterum accusarit, aut qui falsum testimonium in iudicio detulit, ad resarciendam damna inde secuta teneri.

Quod verò spectat ad restitutionem famæ, & honoris, certum est (ut ex communi Theologorum doctrina docet Scot. lib. 4. de iust. qu. 6. a. 3. in resp. ad 4. & post illum Valent. disp. 5. quæ. 6. de restit. pu. 5.) famam ablatam restitui debere, si tres concurrant conditiones: prima est, ut fama ipsa ablata fuerit: secunda, ut iniuste ablata fuerit: tertia, ut non fuerit recuperata. His tribus conditionibus concurrentibus.

Dicendum 1. eum qui alterum infamavit asserendo aliquid falsum de illo, ad famam illi restituendam obligari affirmando se dixisse falsum. Ita S. Doctor q. 62. a. 2. ad 2. & post illum Scot. Rich. Caiet. Sot. Nau. & alij apud Valentiam supra, qui tamen id ita esse intelligendum existimant, si alia ratione famam alterius à se iniuste læsam sufficienter reparare non possit.

Dicendum 2. illum, qui alterum diffamavit circumiens verum quidem sed occultum patefaciendo, ad famam illius restituendam obligari. non quidem dicendo se falsum dixisse; id enim esset mendacium quod (ut ex antè dictis constat) nunquam licitum est; sed aliqua alia ratione, nimirum vel dicendo se malè & inconsideratè locutum fuisse, ut monet S. Doct. in resp. ad 4. vel se antea quidem
existi-

existimasse id esse verum, sed postea comperisse perpetrare à se id esse dictum, ut cenfer Ioan. Major in 4. dist. 15. q. 16. vel si timeatur, ne apud personas eruditas, aut perspicacis ingenij similes loquendi modi opinionem de crimine proximi conceptam potius confirmet, quam et animis eorum deleant, Sor. & Nau. apud Valentiam existimant tacendum esse de illo crimine; illumque, qui famam detrimentum passus est, quacunq; data occasione de alijs rebus commendandum esse; ut sic quædam interiora compensatio fiat. Addit Valentia Possè etiam eum, qui verum dicendo alterum infamavit, uti aliqua verbi ambiguitate aut mentali restrictione ad retractandum id quod à se dictum est: quod tamen ultimum remedium non est alijs deficientibus, & in gravi aliqua famæ reparanda necessitate cum maxima cautela videtur esse adhibendum.

Dicendum 3. illum etiam, qui crimen alterius occultum ab alio auditum refert, obligari ad reparationem famæ; si advertat hoc suum dictum in alijs (ut sæpe fit) inistram de proximo ingenerasse opinionem: quod prædicere poterit, sive adhibendo aliquod ex medijs supra dictis, sive ostendendo, & quantum poterit alijs persuadendo, quam incerta sint, & plerumque falsa, quæ de alijs palam audiuntur & referuntur. Ita Sor. Nau. & alij apud eundem Valent. suprâ. Ratio est, quia quotiescunque damnum famæ proximi iniuste illatum est, toties incurrit illius sarcienti obligatio: atqui hic ut supponimus tantum illatum est: ergo sarcendum est.

Sunt tamen aliqua causa ab illa restitutione famæ communiter excusantes eum, qui alterum infamavit. Prima est, si is, qui infamatus est, illi, à quo infamatus est, restitutionem famæ condonavit; nisi forte talis sit, qui condonare non debeat, quales sunt persona illæ, quarum fama bono publico necessaria; quam proinde negligere non debent, nec illius reparationem leviter condonare. Secunda, si id quod contra famam alterius oblocutus est, in oblivione abiisse prudenter existimetur. Tertia, si ex eius oblocutione nulla infamia secuta sit.

fit: puta quia illi, quibus crimen occultum patefecit, iam illud noverant, aut nullam fidem eius dictis adhibuerunt. Quarta, si fama quæ ablata est, per aliam viam sit recuperata. Quinta si famæ illius restitutio fiat moraliter impossibilis. Sexta denique, si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè maioris momenti; ut si prælatus aliquis, vel vir valdè illustris infamarit plebeium, non tenetur cū notabili iactura honoris sui famam illam resarcire; sed sufficit, ut id faciat eo meliori modo, quo sine præpria famæ iactura id poterit; v.g. laudando illum eo genere virtutis in quo infamavit, aut alia ratione secundum iudicium viri prudentis. Ita Sot. Cord. Tolet. & alii apud Less. Lib. 2. c. 11. dub. 26.

Quæres, utrum in eo casu in quo fama restitui non potest, debeat pecunia compensari. Resp. probabile esse id, quod asserunt quidam Doctores, quos citat & sequitur Valentia Sup. nempe id fieri posse, ac proinde faciendum. Probabilius tamen esse id, quod Nav. Sylv. & alii quos citat & quibus subscribit Less. Dub. 16. docent; nullo scilicet pecuniæ pretio famam dignè compensari posse, iuxta illud Prov. 22. *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ;* cum sit bonum superioris ordinis, nec proinde ad illam compensationem faciendam ullum obligari.

Quod autem de restitutione famæ, idem quoque de honoris læsæ compensatione intelligi debet, quoties quis aliquam contumeliam in alium protulit, aut quocunque alio modo honorem illius iniuste læsit: tunc enim illum reparare, & personæ læsæ satisfacere debet, vel ab ea petendo veniam, aut aliquid simile faciendo, quod iudicio viri prudentis honoris illius compensationi satis esse possit.

* *
* *

SECTIO IX.

Explicatur nonum & decimum Decalogi
præceptum.

Non concupisces uxorem proximi tui, &c.
Non domum, non agrum, &c. nec universa
quæ illius sunt.

QVAMVIS eâ quæ his duobus ultimis decalogi præceptis prohibentur, iam septimo prohibita esse videantur, in quibus ut in aliis vetantur, non solum usus exteriores, sed etiam interiores divina legi repugnant; nihilominus (ut rectè observat S. Doct. 1. a. q. 100. a. 4. & 5.) non sine maxima ratione hæc duo ultima præcepta Deus subiunxit aliis præcedentibus; tum ut legum suarum perfectionem & ab humanis legibus differentiam ostenderet; *Leges si quidem humanae* (ut loquitur Catech. Rom. Part. 3. c. 10.) *rebus tantum externis contenta sunt; divina vero ipsius animi puram sinceramq. castitatem atq. integritatem requirunt*: tum etiam ut expressius moneret, quàm cavere solliciti esse debeamus in devitandis illis peccatis, quæ sola cogitatione, & animi proposito committuntur: cum (ut habetur in Conc. Trid. Sess. 14. c. 5.) *Nonnunquam animi graviter saucient, & periculosiora sint hæc, quæ in manifestis committuntur.*

Docet autem Catech. Rom. Sup. hoc duplici præcepto non prohiberi illam concupiscendi vim, quæ nobis à Deo ut authore naturæ indita est, sed pravum illius usum, & frenatam illam cupiditatem, quæ fines à recta ratione constitutos transgreditur, sive res malas appetendo, ut ad ebrietates, &c. sive res quidem bonas, sed iniuste & inordinatè desiderando. Quæ quidem cum satis committuntur ex iis, quæ præced. sect. explicata sunt, hic breviter adinvenitur gemus modos aliquos, quibus Rom. Catech. declarat, hæc duo ultima Decalogi præcepta posse violari.

Atque in primis docet peccare in nonum Decalogi præceptum

ceptum, non modò illum, qui alterius uxorem adultero affectu concupiscit, sed etiam qui eam sibi matrimonio iungi præmaturo & inordinato affectu optat; tum propter illius desiderii perversitatem; tum etiam propter periculũ, ne ex illo inducatur ad optandam viri mortem, aut illegitimum uxoris eius complexum concupiscendum. Quod quidem non solum de mulieribus coniugatis, sed etiam de illis quæ alteri desponsatæ sunt, intelligendum esse dicitur; has siquidem concupiscere non licet; sicut nec pacta sponsaliorũ rescindere, nec fidem datam violare licitũ est.

Quod verò spectat ad decimum & ultimum præceptũ, docet idem Catech. in illud peccare præsertim eos, qui nimis avidè divitias expetũt, aut alienis opibus inhiant; qui modis pravis & illicitis artibus opes augere concupiscũt; qui lucri captandi gratia erga ludos alex imoderatè afficiũtur.

Peccare item mercatores, qui rerum penuriam a nona; caritatem oprant: qui ægrè ferunt, ut sint alii præter ipsos qui vendant aut emant, quo ipsi carius vendere, aut vilius emere possint: qui alios egere cupiunt, ut vendendo, & emendo magis lucrentur.

Similiter & milites, qui militia nomen dant, aut bellũ expetunt, ut impunè furentur: medicos etiam, qui morbos aliorum exoptant: advocatos, procuratores, & etiam iudices, qui lites multiplicari & protrahi cupiunt; artifices denique, qui quæstus avidi earum rerum, quæ ad victum aliasque vitæ necessitates pertinent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant.

Potrò quàm noxia sint, & perniciofa hæc prava & inordinata desideria, si deliberatè animo foveantur, testatur Apostolus his verbis 1. *Timoth. 6. Nihil intulimus in hunc mundum; haud dubium quòd nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Atq; hætenus de legis divinæ præceptis ad ipsius supremi optimi & maximi Legislatoris maiorem laudè & gloriã.